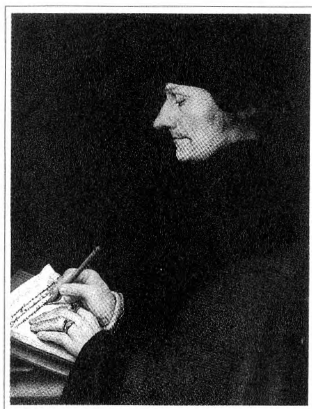
Erasmus Roterodamus

PAGIRIAMASIS ŽODIS KVAILYBEI

TRUMPAI SAKANT, be manęs jokia visuomenė ir joks ryšys tarp žmonių nebūtų malonus ir patvarus.

Erasmus Roterodamus

PAGIRIAMASIS ŽODIS KVAILYBEI

Hanso Holbeino iliustracijos

Iš lotynų kalbos vertė prof. Merkelis Račkauskas

VILNIUS 2011

UDK 821.124(492.6)-7
Er-07

ΜΩΡΙΑΣ ΕΓΚΩΜΙΟΝ
ID EST
STULTITIAE LAUS
ERASMI ROTERODAMI DECLAMATIO

ERASMUS, DESIDERIUS

Pagiriamasis žodis kvailybei / Erasmus Roterodamus; iš lotynų kalbos vertė Merkelis Račkauskas. – Vilnius: Vaga, 2011. – 224 p.

UDK 821.124(492.6)-7+821.112.5-7

1509 metais Tomui Morui paskatinus parašytoje knygoje „Pagiriamasis žodis kvailybei" vienas garsiausių humanistų, filosofas ir teologijos mokslų daktaras Erazmas Roterdamietis, prisidengęs alegorijos ir satyros kauke, išsako savąją tiesą – kritikuoja žmonių godumą ir tamsumą, dvasininkijos luomo ydas, visuomenės prietarus, baimes, karus, agresiją ir netoleranciją.

VIRŠELIO DAILININKAS **PAULIUS JAUTAKAS**

MAKETAVO **ERNESTAS VINICKAS**

Leidykla VAGA, Gedimino pr. 50, LT-01110 Vilnius

El. p. info@vaga.lt; www.vaga.lt

tel. +370 5 249 8121; faks. +370 5 249 8122

Spausdino UAB BALTO print / Logotipas, Utenos g. 41A, LT-08217 Vilnius

Tiražas 2000 egz.

ISBN 978-5-415-02211-3

TURINYS

ERASMVS

AUTORIAUS ŽODIS

ERAZMAS ROTERDAMIETIS SVEIKINA SAVO MIELĄ TOMĄ MORĄ

Neseniai grįždamas iš Italijos į Angliją, daug laiko praleidau ant arklio ir, nenorėdamas tą laiką eikvoti tuštiems ir nemoksliškiems pasikalbėjimams, bevelijau arba galvoti apie mums bendrus mokslinius darbus, arba mintimis gėrėtis atsiminimais apie paliktus bičiulius, tiek pat mokytus, kiek meilius mano širdžiai. Jų tarpe pirmuoju prisimindavau tave, mano mielas Morai[1]. Tavo paveikslas tiek aiškiai atgydavo mano vaizduotėje, jog kitą kartą man atrodė, kad tave matau savo akimis, girdžiu tave ir esu sužavėtas tavo kalba, už kurią, prisiekiu, nieko nėra man saldesnio gyvenime.

[1] **Tomas Moras** (1478–1535) – anglų valstybės vyras ir rašytojas, autorius garsiosios „Utopijos", kurią parašė sekdamas iš dalies Platono utopija. Žodis „utopija", Moro sugalvotas, pasidarė ilgainiui tarptautiniu (iš graikų k. „u" – ne ir „topos" – vieta, taigi „utopija" – nesamas kraštas). Erazmas susipažino su Moru ir susidraugavo su juo dar 1499 metais, pirmosios savo kelionės į Angliją metu.

Ir tada nusprendžiau sukurti kai ką. O kadangi aplinkybės nebuvo palankios svarbiems dalykams, tai ir sumaniau juokais sudėti pagiriamąjį žodį Morijai[2]. „Kokia Palada[3] įkvėpė tau tą mintį?" – paklausi mane. Iš dalies tai daryti paskatino mane Moro giminės vardas, tiek artimas žodžiui Morija, kiek tu pats esi tolimas nuo jo esmės, gi pagal visuotinį sprendimą tu nuo jos esi už vis toliausia. Be to, man atrodė, kad toks proto žaidimas tau ypač turi patikti, nes visada mėgdavai tos rūšies pokštus, kitaip sakant, ir moksliškus ir sąmojingus (jei neklystu), ir mėgsti kartais iš viso vaidinti Demokritą[4], žiūrė-

[2] **Morija** – graik. „kvailybė".

[3] **Palada Atėnė**, Dzeuso duktė, gimusi iš jo galvos, išminties, meno, mokslų ir poezijos deivė.

[4] **Demokritas** (maždaug 460–370 m. pr. m. e.), kilęs iš Abderos (Trakijoje), vienas didžiausių graikų filosofų, Leukipo mokinys, padėjęs pagrindus filosofiniam materializmui, kurį laiką gyveno Egipte, kur susipažino su astrologija ir alchemija; keliavo po Persiją, lankėsi Babilone. Jo veikalai buvo skirti matematikai, geometrijai, optikai, astronomijai, muzikai, filologijai. Demokritas vienas pirmųjų ėmė tyrinėti iracionalius dydžius. Visiems Demokrito veikalams žuvus, apie jo gyvenimą ir mokslą sužinome daugiausia iš Aristotelio. Demokritas mokė, kad Visata susideda iš smulkių dalelyčių, kurias jis vadino atomais; („átomos" graikų kalboje reiškia „nesuskaldomas"). Tie atomai yra amžini, vienalyčiai, nekintami. Erdvė pilna atomų; visi jie nuolat juda, vienur vieni su kitais susiduria, kitur nuo kits kito bėga, išsiskirsto. Atomų junginiai nėra pastovūs, todėl viskas kinta, amžinas tėra tik pats atomas ir jo judėjimas. Viskas Visatoje tėra atomai ir jų junginiai, nieko nėra iš nieko, nieko nėra atsitiktinio, viskas turi savo priežastis. Aristotelis laikė Demokritą universaliu mokslininku, o Platono dialoguose jaučiama Demokrito teorijos įtaka. Iš vėlyvesnių Demokrito sekėjų žinomiausi buvo Epikūras ir Lukrecijus Karas. Senovės rašytojų duomenimis Demokritas buvęs linksmo būdo ir pašaipininkas. Šia, būtent, prasme čia jis ir minimas.

damas į kasdieninį mirtingųjų gyvenimą. Nors savo ypatingu proto įžvalgumu tu labai toli stovi nuo prastuolių minios, užtat su nepaprastu savo būdo malonumu ir švelnumu tu gali ir mėgsti nusileisti ligi bendro lygio ir vaizduoti kartais patį papraščiausią žmogų. Vadinas, tu ne tiktai palankiai priimsi tą mano retorinį pratimėlį, tą lyg ir atminimą apie savo draugą, bet ir neatsisakysi jį globoti; nuo šiol, tau paskirtas, jis jau tavo, ne mano.

Atsiras, galimas daiktas, tokių peikėjų, kurie ims skleisti šmeižtą, jog tie nekalti pokštai ir nepadorūs teologui[5], ir perdaug aštrūs krikščioniškam nusižeminimui. Galbūt, net apkaltins mane, jog aš keliu iš numirusių senovinę komediją arba pagal Lukiano[6] pavyzdį išjuokiu visus ir kiekvieną. Bet tegu tie, kuriuos piktina dalyko menkumas ir išdėstymo juokingumas, atsimena, jog aš tiktai sekiau daugelio žymių rašytojų pavyzdžiu. Prieš daugelį šimtų metų Homeras juokais apdainavo Batrachomiomachiją[7], Maronas[8] – uodą ir mišrainę,

[5] Erazmas buvo baigęs **teologijos** mokslus, turėjo teologijos daktaro laipsnį.

[6] **Lukianas** (maždaug 120–180 m. e. m.) – garsus graikų rašytojas, satyrikas. Sąmojingai pašiepdavo tikybinius savo meto įsitikinimus ir prietarus („Dievų pašnekesiai“). Erazmas jį aukštai vertino ir išvertė į lotynų kalbą eilę jo dialogų.

[7] **Batrachomiomachija** – „Pelių ir varlių karas“, išdaigų poema, Homero „Iliados“ parodija. Ilgą laiką buvo priskiriama Homerui, tačiau dabar vyrauja nuomonė, kad ji buvo sukurta keliais šimtmečiais vėliau už Homero poemas.

[8] **Publijus Vergilijus Maronas** (70–19 m. pr. m. e.) – vienas žymiausių Romos poetų, pagarsėjęs Augusto laikais savo poema „Eneida“. Kad jis būtų parašęs eilėraštį apie uodą (*Culex*), nėra tikras dalykas, ir tas eilėraštis paprastai dedamas priedo pavidalu prie Vergilijaus spausdinamų veikalų.

Ovidijus[9] – riešutą. Polikratas ir jo priešininkas Isokratas[10] parašė pagiriamąjį žodį Busiridui, Glaukas[11] išgyrė neteisingumą, Favorinas[12] – Tersitą ir pasikartojantį drugį, Sinesijus[13] – plikę, Lukianas – musę ir dykaduoniavimą. Seneka[14] sukūrė juokingą Klaudijaus apoteozę, Plutarchas[15] – Grilo pasikalbėjimą su Odisėju, Lukianas ir Apulėjas[16] aprašė asilo nuotykius ir jau neatsimenu kas parašė kiaulės, vardu Grunija Korokota, testamentą, – apie tai mini ir šv. Jeronimas[17].

[9] **Publijus Ovidijus Nasonas** (43 m. pr. m. e. – 17 m. e. m.) – „Metamorfozių" ir kitų eilėraščių autorius. Čia Erazmo minima elegija apie riešutą buvo parašyta ne Ovidijaus, bet kažkokio nežinomo antraeilio romėnų poeto.

[10] **Isokratas** (436–338 m. pr. m. e.) – garsus gražbylystės mokytojas Atėnuose, parašęs, tarp kitko, pagiriamąjį žodį pasakiškam Egipto tironui Busiridui.

[11] **Glaukas** – sofistas, Platono dialogo „Respublika" dalyvis.

[12] **Favorinas** – imperatorius Hadriano laikų, gražbylystės ir filosofijos mokytojas. **Tersitas** – vienas Trojos karo dalyvių, vaizduojamas Iliadoje kaip didelis bailys ir kandus ginčininkas vadų pasitarimuose su kariais.

[13] **Sinesijus** iš Kirenos (Afrikoje). 370–410 m. e. m. Ptolomaidos vyskupas, graikiškai parašęs išdaigos pagiriamąjį žodį plikei.

[14] **Seneka** – romėnų filosofas, stoikas. Savo auklėtinio, imperatoriaus Nerono, įsakymu nusižudė (65 m). Pagiriamuoju žodžiu prisidengdamas, jis pašiepė Nerono pirmtaką, imperatorių Klaudijų.

[15] **Plutarchas** (46–120 m. e. m.) – graikų filosofas ir istorikas, pagarsėjęs įžymių senovės vyrų gyvenimo aprašymais. **Grilas** – vienas Odisėjo palydovų, nimfos Kirkės paverstas kiaule. Plutarchas sako, kad kiaulės būklė jam tiek patikusi, kad atsisakęs atvirsti į žmogų.

[16] **Lucijus Apulėjas**, gimęs apie 125 m. Madauros mieste (Afrikoje) – romėnų rašytojas, pagarsėjęs romanu *Asinus aureus* („Auksinis asilas"), kuriam siužetą ir didesnę fabulos dalį bus pasiskolinęs, galbūt, iš Lukianui (žr. paaišk. 6) priskiriamo graikų romano „Asilas".

[17] **Šv. Jeronimas** (maždaug 340–419 m. e. m.), gimęs Stridono mieste (Dalmatijoje), parašęs daug teologinių veikalų ir išvertęs Bibliją į lotynų kalbą. Šitas vertimas žinomas „Vulgatos" vardu; jis iki šiol vartojamas katalikų

Jeigu viso to maža, tegu griežti mano teisėjai, jei nori, įsivaizduoja, jog ateina man kartais noras pažaisti šaškėmis arba pajodinėti ant lazdelės. Iš tikrųjų, leidžiant žaisti visokio luomo žmonėms, ar būtų teisinga drausti tai mokslininkui, ypač jei jis žaismingus dalykus traktuoja taip, jog bent kiek gudresnis skaitytojas turės iš jų naudos daugiau, negu iš kieno nors kito pedantiškų ir putlių samprotavimų? Štai vienas kantriai sulasiotoj kalboj giria retoriką ir filosofiją; štai antras kuria pagyrimus kuriam nors valdovui; štai trečias kursto į karą su turkais. Anas nusako ateitį, šis kelia moksliškus ginčus dėl ožio vilnos[18]. Jeigu nieko nėra paikesnio, kaip rimtus dalykus traktuoti balabaikišku būdu, tai nieko nėra linksmesnio ir sąmojingesnio, kaip kalbėti nesąmones taip, kad jos visiškai neatrodytų kaip nesąmonės. Žinoma, tegu teisia mane kiti. Tačiau, jei manęs nesuklaidino mano Filautija[19], tai man atrodo, jog ne visai kvailai išgyriau Kvailybę. O dėl nerimto priekaišto, kad mano satyra esanti per aštri, atsakysiu, jog visuomet buvo leista nebaudžiamai juoktis iš kasdieninio žmogaus gyvenimo, kad tiktai tas valiūkavimas nevirstų siautėjimu. Todėl aš tuo labiau stebiuos šiandieninių klausytojų ausų švelnumu, kurios, atrodo, nieko nebepakenčia, išskyrus

bažnyčios. Erazmas vertino Jeronimo raštus, kuriuos visus pats ir išleido 1516 m. Bazelyje. Čia minimas „Kiaulės testamentas“ buvo parašytas IV a. moksleivių išdaigai.

[18] Ginčytis **dėl ožio vilnos** – lotyniškos patarlės pasakymas apie ginčus dėl menkniekio. Palyg. Horacijaus: *Alter rixatur* ***de lana*** *saepe* ***caprina*** (Ep. 1, 18, 15) (antras dėl ožio vilnos vėl kelia ginčus).

[19] **Filautija** (graik.) – Savimyla, viena iš Kvailybės palydovių.

iškilmingus titulus. Nemaža taip pat pamatysi mūsų amžiuje tokių davatkų, kurie verčiau nukęs didžiausią piktžodžiavimą prieš Kristų, negu mažiausią pašaipą popiežiaus arba valdovo atžvilgiu, ypač kada kyla kalba dėl kasdieninės duonos. Bet jeigu kas teisia žmogaus gyvenimą nesakydamas vardų, tai kodėl, paklausiu, matyti čia būtinai aštrialiežuvį pasityčiojimą, o ne pamokymą, ne patarimą? Be to, kaip dažnai aš esu priekaištavęs sau pačiam! Kas nesigaili nė vieno luomo žmonių giminėje, tas aiškiai parodo, jog ne prieš atskirus asmenis, o tiktai prieš ydas yra pasiryžęs kovoti. Vadinas, jeigu kas dabar ims rėkti, skųsdamasis asmeniniu įžeidimu, tai parodys tik arba negryną sąžinę, arba bent savo baimingumą. Kiek daug laisviau ir aštriau yra rašęs šv. Jeronimas, nesigailėjęs kartais paminėti ir vardų! Aš gi ne tiktai vengiau visur kur tikrinių vardų, bet, maža to, visokiais būdais stengiausi švelninti kalbą, kad protingam skaitytojui iš karto būtų suprantama, jog siekiu labiau malonaus juoko, negu burnojimų. Aš nenorėjau Juvenalio[20] pavyzdžiu pajudinti pamazginės slaptų ydų duobės ir mieliau iškėliau parodai tat, kas juokinga, o ne kas šlykštu.

Jei kas nepasitenkins tuo, kas čia pasakyta, tokį prašau atsiminti savo paguodai, jog yra labai gražu būti peikiamam Kvailybės, kurią aš čia pavaizdavau kalbančia, ir todėl ir jos žodžius turėjau pritaikyti jos būdui. Bet ar verta visa tai kalbėti tokiam

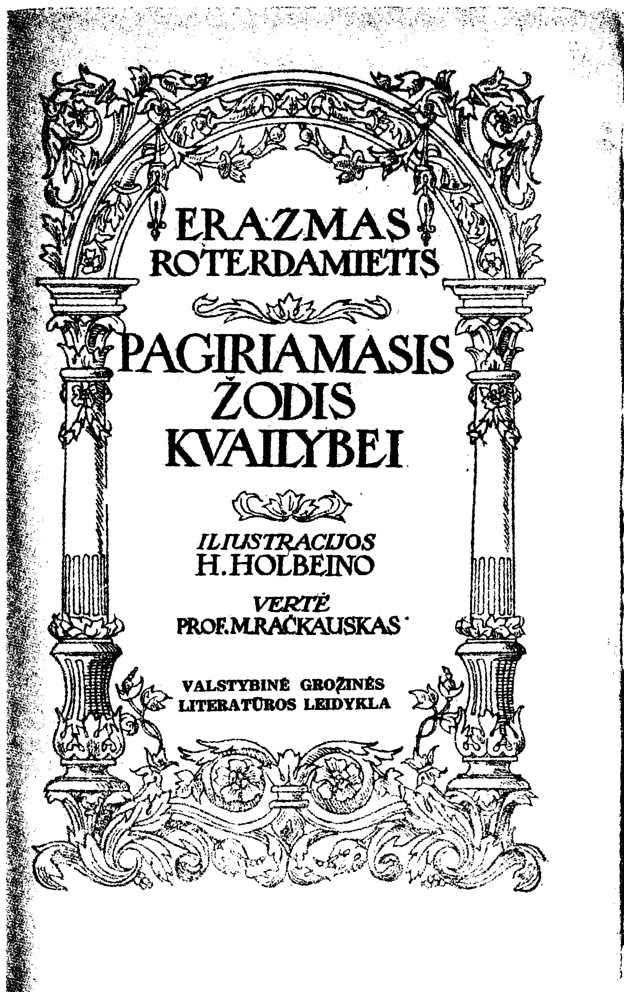
[20] **Decimas Junijus Juvnalis** (56–132 m. e. m.) – romėnų poetas, smarkiai plakąs savo satyrose ano meto romėnų visuomenę.

gabiam ir prityrusiam advokatui[21], kaip tu, kuris sugebi geriausiu būdu apginti net ir ne tokią teisią bylą?

Lik sveikas, mokytasis Morai, ir gink savo Moriją kuo nuoširdžiausiai.

RAŠYTA KAIME, 1508 M. BIRŽELIO 9 DIENĄ

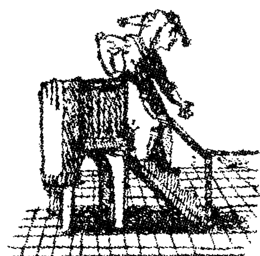
[21] Tomas Moras sėkmingai vertėsi **advokato** praktika Londone prieš paskyrimą valstybės iždo kancleriu (Henriko VIII viešpatavimo laikais).

PAGIRIAMASIS ŽODIS KVAILYBEI TITULINIS PUSLAPIS.
1947 METŲ LEIDIMAS, KAUNAS

KVAILYBĖ KALBA

I

KVAILYBĖ PRISISTATO

Tegu mirtingieji plepa apie mane, kaip jiems patinka, – aš gerai žinau, kaip blogai atsiliepia apie kvailybę net kvailiausieji, – vis dėlto drįstu tvirtinti, kad tiktai aš, sakau, tiktai aš savo dieviškąja valia įstengiu pralinksminti dievus ir žmones. Štai geriausias to įrodymas: vos užkopiau į katedrą kalbėti šiame gausiame žmonių susirinkime, tuoj visų veidai nušvito nauju ir neįprastu linksmumu, visų galvos palinko į priekį ir visur kilo malonus, džiūgaująs pritarimo juokas. Pasižiūrėjus į jus, visus, kiek tik jūsų yra, man atrodo, tarytum matau jus, apsvaigusius Homero dievų nektaru, užpiltu ant nepentės[22], tuo tarpu lig šiol jūs sėdėjote liūdni ir susirūpinę, tarytum neseniai būtumėte grįžę iš Trofonijo[23] olos. Panašiai kaip ryto saulė, rodanti žemei savo skaistų, auksinį veidą, arba kaip ankstyvas pavasaris, dvelkiąs švelniais zefirais po

Kvailybei dėmesio netrūksta

[22] **Nepentė** – augalas, ant kurio senovės graikai užpildavo vyną, kad būtų stipresnis (palyg. mūsų „trejos devynerios"). Apie tą augalą kalba ir Homeras: *Taigi tuojau ji į vyną, kur geria, vaisto įmaišė. Ir nepentės ir tojo, kurs skausmą ir rūpestį sunkų Padeda žmogui užmiršti...* (Od. IV, 220–2).

[23] **Trofonijo ola** – užuomina padavimo apie olą, kurioje gyvenęs pranašingas žynys; jo ištarmės paprastai būdavusios liūdnos.

atšiaurios žiemos, visam kam teikia naują spalvą ir pavidalą ir tam tikrą jaunystę, taip ir jums, pažvelgus į mane, visai kitoki pasidarė veidai. Ir kai didieji gražbyliai, tiktai pasinaudodami ilgomis, rūpestingai apgalvotomis kalbomis, vargais negalais įstengia jums nupurtinti nuo sielos sunkius rūpesčius, aš tai pasiekiu iš karto, vien tik savo pasirodymu.

II

KVAILYBĖ PAAIŠKINA, KODĖL SAVE GIRIA

Dėl ko šiandien pasirodau man neįprasta išvaizda, sužinosite, jei atidžiai klausysitės, – ne kaip bažnyčios pamokslininkų, bet kaip prekyvietės komedijantų, pokštininkų ir juokdarių, arba taip, kaip mūsų bičiulis Midas[24] kitados klausėsi Pano. Man kilo noras pasirodyti jums sofisto[25] vaidmeny, beje, visai ne tokio, kurs kala į vaikų galvas rūpestį keliančius tauškalus ir moko juos ginčytis su didesniu nei bobų atkaklumu. Ne, aš noriu sekti tais senoviniais graikais, kurie, vengdami gėdingo pravardžiavimo išminčiais, bevelijo vadintis sofistais. Jų mėgiamiausias užsiėmimas buvo pagiriamomis kalbomis garbinti dievus ir didžius vyrus. Taigi, ir jūs šiandieną išgirsite pagiriamąjį žodį, bet ne Herkuliui[26] ir ne Solonui[27], o man pačiai, atseit, Kvailybei.

[24] Mitiniam Frigijos karaliui **Midui** labiau patikusi girių dievaičio **Pano** birbynės muzika, nekaip dievo **Apolono** lyros skambėjimas. Supykęs Apolonas pakeitęs žmogiškas Mido ausis asilo ausimis.

[25] **Sofistai** – graikų filosofijos populiarintojai ir vulgarintojai, kurie, būdami kartu ir kitokių mokslų, o ypač gražbylystės, mokytojais, mėgdavo žaisti metafizinėmis ir moralinėmis sąvokomis, sąmojingai gindami priešingiausius nuostatus, arba, kaip sakoma, iš juoda darydavo balta ir atvirkščiai.

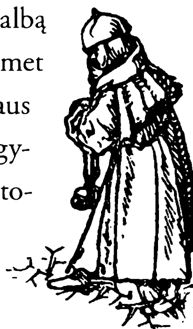
[26] **Herkulis** (graik. Herakles) – mitinis graikų didvyris, Dzeuso ir Alkmenės sūnus, karaliaus Euristėjo įsakymu atlikęs 12 žygių.

[27] **Solonas** – vienas iš septynių Graikijos išminčių, gyvenęs VII a. pr. m. e., naujai sutvarkęs Atėnų respubliką ir parašęs jai įstatymus.

Aš iš tiesų nė kiek nesirūpinu tais išminties mylėtojais, kurie skelbia esant akiplėšiškiausią kvailį kiekvieną, kuris sako pagyrimus patsai sau. Tegu jie vadina tokį kvailiu, jei patinka, tik tegu pripažįsta, kad tatai atitinka jo charakterį. Bet kas gi kitas, jei ne Kvailybė, gali tapti nuosavosios garbės trimituotoju? Kas gali geriau mane pavaizduoti, negu aš pati? Nebent kas nors mane geriau pažintų, negu aš pati save? Be to, aš manau, kad taip elgdamasi, aš pagerbiu save kukliau už daugelį šio pasaulio didžiųjų ir išmintingųjų: kažkokios melagingos gėdos vedami, jie nesiryžta girti patys savęs, tik samdo kurį nors parsiduodantį gražbylį arba tuščiagarsį poetą, iš kurių lūpų klausosi pagyrimo, kitaip sakant, gryno melo. Mūsų kuklusis žmogus, tarytum povas, išskleidžia plunksnas, užriečia kaklą, o tuo tarpu begėdis pataikautojas lygina tą menkutį žmogeliūkštį su dievais, rodo jį, kaip visokių šaunumų pavyzdį, iki kurių šitam tiek toli, – tai jis ir pats žino, – kaip lig padangių žvaigždžių; puošia varną povo plunksnomis, bando išbaltinti etiopą ir iš musės padaryti dramblį. Pagaliau aš tik elgiuosi pagal žinomą liaudies patarlę: „Kaip nepasigirti, jei niekas kitas tavęs negiria?“

Nežinau, kuo stebėtis – ar mirtingųjų tingumu, ar jų nedėkingumu: visi mane nuoširdžiai gerbia ir noromis naudojasi mano geradarybėmis; bet per tiek amžių

niekas nesiteikė pasakyti dėkingumo kalbą Kvailybei pagirti. O tuo tarpu niekuomet netrūko mėgėjų kurti, nesigailint aliejaus lempai ir aukojant miegą, išpūstus pagyrimus busiridams, falaridams[28], pasikartojantiems drugiams, muselėms, plikėms ir panašioms šlykštybėms. Iš manęs jūs išgirsite iš anksto neparuoštą ir neapdorotą, bet užtat juo labiau teisingą kalbą.

Dėstytojas

[28] **Falaridas** – Sicilijos Agrigento tironas, valdęs VI m. e. a., pasižymėjęs nepaprastu žiaurumu.

III

GRAŽBYLIŲ KALBOS. KVAILUMO NEPASLĖPSI

Nenorėčiau, kad mane įtartumėt potroškiu viešai parodyti savo gabumus, ko siekia daugelis įgudusių gražbylių. Juk jie – dalykas žinomas! – prakaituoja trisdešimt metų, sudarydami vieną kalbą (jei tik iš ko kito nepasisavintą), o paskui visais dievais prisiekia, kad paruošė ją per tris dienas, – taip sau, juokaudami arba tiesiog padiktuodami. Gi man visados už vis maloniau buvo kalbėti tai, kas užeina ant liežuvio[29]. Šiaip ar taip, nelaukite iš manęs, kad aš, pagal visas gražbylystės taisykles, pradėčiau savo kalbą nuo savęs pačios apibrėžimo ir savo kalbos paskirstymų. Nes kaip galima apibrėžimais nustatyti ribas tai, kurios dieviškoji jėga driekiasi į beribes platumas, arba dalimis paskirstyti tą, kurią garbinti sutaria visa žmonių giminė? Kuriems galams rodyti lyg kokį savo šešėlį arba pirmovaizdį, kada štai jūs savo akimis matote mane pačią, stovinčią jūsų akivaizdoje – štai, kaip matote, aš esu toji tikroji visokių gėrybių teikėja, kurią lotynai vadina Stultitia, o graikai – Morija.

Bet ar yra pagaliau koks nors reikalas kalbėti apie tai? Tartum ant mano kaktos, kaip sakoma, nebūtų parašyta, kas aš tokia? Jeigu kam nors ateitų į galvą teigti,

[29] **Aischilo** žodžiai, cituojami Platono.

kad aš esu Minerva arba Sofija[30], pakaktų vieno pasižiūrėjimo į mane tam paneigti, net jei ir nesakyčiau jokių kalbų, kurios būna teisingas sielos veidrodis. Juk kas yra mano sieloje, tas atsispindi ir veide: nėra manyje nė krislo apsimetimo. Visada ir visur aš nekintanti, manęs negali nuslėpti net tie, kurie bando pasisavinti išminties kaukę ir vardą, kurie, pagal graikų patarlę, vaikščioja lyg beždžionės su purpuriniais drabužiais arba lyg asilai su liūto

Kvailybė tarp graikų ir lotynų

kailiu. Tegul apsimeta, kaip patinka: kyšančios auselės vis tiek išduos Midą. Prisiekiu Herkuliu, tai nedėkinga žmonių giminė, kuri, būdama tikriausiai mano partijoje, vis dėlto žmonių akivaizdoje tiek gėdisi mano vardo, jog net primeta jį, tarytum kokį keiksmą, kitiems. Tie kvailiausieji iš kvailių nori pagarsėti esą išminčiai ir talesai[31], bet ar galima pavadinti juos kitaip, kaip „morosofais“[32]?

[30] **Sofija** – graik. „išmintis“, išminties deivė.

[31] **Tales** iš Mileto (M. Azijoje), gyvenęs maždaug 624–548 m. pr. m. e., vienas iš septynių Graikijos išminčių, graikų metafizinės filosofijos pranokėjas.

[32] **Morosofas** – (sudurt. graik. žodis – *moros* – kvailas, *sofos* – išminčius).

IV

MŪSŲ LAIKŲ GRAŽBYLIAI

Ir šiuo atžvilgiu aš noriu sekti mūsų laikų gražbyliais, kurie laiko save tiesiog dievais, kai jiems pavyksta pasirodyti, lyg dielėms, su dviem liežuviais[33], ir kurie laiko dideliu dalyku sugebėjimą į lotyniškas kalbas prikaišioti graikiškų žodelių, nors tai būtų visiškai ne vietoje. Jeigu jiems trūksta šitokios egzotikos, jie išsirašo iš sutrūnijusių raštų keletą pasenusių posakių, kad su jais leistų klausytojams dūmus į akis. Mat, kas juos supranta, tas džiaugiasi patenkintas savim, o kas nesupranta, tas juo labiau stebisi jų mokslingumu: mūsų broliams labai malonu žavėtis visu tuo, kas svetima. O jei tarp nemokšų klausytojų pasitaiko savimylų, šitokie juokiasi, ploja delnais ir asilų papročiu mostaguoja ausimis, kad kitiems atrodytų visa suprantančiais.

Kvailybės motina

Bet grįžtu prie to, nuo ko pradėjau. Vardas mano jums dabar žinomas, vyrai... kokiu gi epitetu jus pagerbti? Na,

[33] **Su dviem liežuviais** = mokąs dvi kalbas (*bilinguis*). Erazmo laikais vadinosi rašytojas, sugebąs vartoti be oficialios mokytų vyrų lotynų kalbos dar ir graikų kalbą.

žinoma, vyrai kvailiausieji! Iš tikrųjų, kokį garbingesnį pavadinimą gali suteikti Kvailybės deivė savo paslapčių bendrininkams? Bet kadangi tiktai nedaugeliui yra žinoma, iš kokios giminės aš esu kilusi, tad pabandysiu išdėstyti tai, mūzų[34] padedama.

[34] **Mūzos** – Dzeuso ir Mnemosinės (Atminties) dukterys. Jų buvo devynios, ir kiekviena jų turėjo tam tikrą meno ar mokslų globojamą sritį: **Kaliopė** – epo mūza, **Klėja** – istorijos, **Erata** – meilės poezijos ir mimikos, **Euterpė** – lyrikos, **Melpomenė** – tragedijos, **Polihimnija** – himnų, **Terpsichorė** – šokių, **Talija** – komedijos ir **Uranija** – astronomijos. Jų buveinė buvusi **Helikono** kalne (Bojotijoje).

V

KVAILYBĖS KILMĖ

Mano gimdytojas buvo ne Chaosas[35], ne Orkas[36], ne Saturnas[37], ne Japetas[38], ir niekas kitas iš pasenusių ir pusiau išpendėjusių dievų, bet Plutas[39], kuris – tenesupykdo mano pasakymas Homero, Hesiodo[40] ir paties Jupiterio – yra vienintelis tikras dievų ir žmonių tėvas[41]. Jam mostelėjus – dabar, kaip ir senovėje – maišosi visa, ir kas šventa ir kas pasauliška. Nuo jo nuosprendžių priklauso karai, taika, valstybės valdžia, pasitarimai, teismai, liaudies susirinkimai, santuokos, sutartys, sąjungos, įstatymai, menas, žaidimai, moksliniai darbai... net kvapo trūksta! – žodžiu, visi mirtingųjų visuomeniniai ir privatūs reikalai. Be jo pagalbos visos tos poetiškų dievybių padermės – pasakysiu drąsiau: net pačių aukščiausiųjų dievų –

[35] **Chaos** – žiojinti, neišmatuojamoji pasaulinė erdvė, pirmykštis Visatos šaltinis. Vėlyvesnieji filosofai chaosu ėmė vadinti netvarkingą masę, iš kurios išsirutuliojo pasaulis. Iš Chaoso kilusi Gėja (žemė), taip pat Tartaras ir Erotas. Gėja pagimdė Uraną, iš kurio gimę titanai, kiklopai ir šimtarankiai milžinai.

[36] **Orkas** (graik. Hades) – mirusiųjų požemio karalijos valdovas.

[37] **Saturnas** (graik. Kronos), pasaulio viešpaties Jupiterio (Dzeuso) tėvas.

[38] **Japetas** – titanų Atlanto, Prometėjo ir Epimetėjo tėvas.

[39] **Plutas** – graik. „turtas, turtingumas“, čia – turtingumo dievas.

[40] **Hesiodas** – senovės graikų poetas, kilęs iš Askros Bojotijoje, VIII–VII a. pr. m. e. Jam priklauso didaktinė poema *Erga kai hemerai* („Darbai ir dienos“), kurioje smerkdamas smurtą ir neteisingumą, Hesiodas dėsto savo pažiūras į darbą, darbo reikšmę, žemdirbystę, namų ūkį, tvarkingumą.

[41] **Žmonių ir dievų tėvas** – įprastinis Jupiterio (Dzeuso) epitetas.

visiškai nebūtų pasaulyje, arba jie skurstų namie niekingiausiu būdu besimaitindami. Ant ko Plutas supyksta, to negali išgelbėti ir pati Palada. Atvirkščiai, kam jisai palankus, tas galėtų ir pačiam Jupiteriui su jo perkūnais žabangus spęsti. Tai tokiu tėvu aš didžiuojuosi. Ir pagimdė mane ne iš savo galvos, kaip kitados Jupiteris aną rūsčiąją pasipūtusią Paladą, bet iš Neotėtos[42], gražiausios ir maloniausios nimfos. Ir gimiau ne nuobodžios santuokos ryšiuose, kaip tas šlubas kalvis[43], bet – kas nepalyginti maloniau – iš laisvos meilės potroškio, kaip sako mūsų Homeras. Ir pats mano tėvas buvo tuokart ne iškaršęs, pusiau aklas Aristofano[44] Plutas, bet dar žvalus ir karštas jaunikaitis, apsvaigęs nektaru, kurio jis buvo kiek perdaug ir kiek per stipraus siurbtelėjęs dievų puotoje.

Jeigu jūs paklausite mano gimimo vietos, – nes mūsų laikais žmonės mano, kad kilmingumas priklauso visų pirmiausia nuo to, kur pasklido tavo pirmas kūdikiškas riksmas, – tai aš atsakysiu, kad ne klaidžiojančioje Delo[45] saloje, ir ne banguojančioje jūroje, ir ne olos pavėsyje aš

[42] **Neotėta** – jaunystė, jaunystės deivė (graik. Neotės).

[43] **Šlubas kalvis** – Vulkanas (graik. *Hefaistos*), Jupiterio ir Junonės sūnus, gimęs šlubas, kalvių globėjas.

[44] **Aristofanas** – didžiausias graikų komedijų rašytojas (455–388 m. p. m. e.). Išliko jo 11 ko-medijų, kurios visos pasižymi nepaprastu sąmojingumu. Piktai pašiepdavo sofistus, prie kurių priskyrė ir Sokratą (žr. komedija „Debesys“).

[45] **Delo** sala – mažiausia Kikladų salelė, laikoma Apolono ir Artemidės gimtine. Pagal padavimą, Delo sala klaidžiojusi jūroje, kol Apolonas nesutvirtinęs jos vienoje vietoje (tarp Mikono ir Hiaro salų).

Jupiteris ir jo auklė

gimiau, bet tose Laimingųjų salose[46], kur visa auga nesėta ir nearta. Ten nėra nei sunkaus darbo, nei senatvės, nei ligų. Ten laukuose nepamatysi asfodelių[47], malvų, jūros svogūnų, lubinų, pupų ir panašių niekų, bet visur kur ir tavo akis ir tavo uoslę glamonėja molija[48], panacėja[49], nepentė, meirūnai, ambrozija[50], lotosai, rožės, žibutės, hiacintai, – vis tai gėlės iš Adonio[51] darželio. Gimusi tarp tokių grožybių, ne verkdama įžengiau į gyvenimą, tik meiliai prasijuokus motinos rankose. Iš tikrųjų nepavydžiu aukščiausiajam Kronidui[52], ožkos žindytam, nes mane maitino savo krūtimis dvi puikiausios nimfos – Metė[53],

[46] **Laimingųjų salos**, kur gyvena herojų (didvyrių) vėlės.

[47] **Asfodelė** – nemalonus pažiūrėti, liūdnos išvaizdos augalas, kiek primenąs leliją su grumulais (prie šaknies), kuriuos skurdžiai valgydavo. Odisėjoje (XI, 573) sakoma, kad pragaro pievos yra apaugusios asfodelėmis; jas sodindavo ant mirusiųjų kapų.

[48] **Molija** – gydomoji žolė.

[49] **Panacėja** – graik. „viską gydanti“ – gydomoji žolė.

[50] **Ambrozija** – dievų valgis, kaip nektaras – dievų gėrimas. Ambrozija ir nektaras palaiką dievų nemirtingumą ir amžiną jaunystę.

[51] **Adonis** – nepaprastai gražus jaunikaitis, kurį pamilo Venera. Jam mirus, Venera išprašė iš Jupiterio, kad Adoniui būtų leista tam tikru laiku išeiti iš požemio ir kiek pagyventi pasauly (gražuolio likimas susijęs su kasmet atgyjančios gamtos gyvenimu). **Adonio darželis** – vazonai su gėlėmis, greit nuvystančiomis, vartojami Adonio šventėje.

[52] **Kronidas** – Krono sūnus (žr. paaišk. 37).

[53] **Metė** – graik. „girtumas“.

Bakcho[54] duktė, ir Apaidija[55], Pano[56] duktė. Jas čia matote mano palydovių ir sekėjų minioje. O jeigu jūs norite sužinoti kitų palydovių vardus, tai – prisiekiu Herkuliu – aš pavadinsiu jas ne kitaip, kaip graikiškai. Štai šita, su išdidžiai pakeltais antakiais, tai Filautija. Ta, kuri meiliai šypsosi ir ploja delnais, vadinasi Kolakija[57]. O anos, mieguistos ir tarytum snaudžiančios, vardas Letė. Ta, kuri rymo sudėjusi rankas, vadinasi Misoponija[58]. Šita, apkaišyta rožių vainiku ir apšlakstyta kvepalais, – Hedonė[59]. Šita vėl, su netvirtu, klaidžiojančiu žvilgsniu, yra vadinama Anoja[60]. Šita, kurios oda blizga ir gerai išpenėtas kūnas, turi vardą Triufė[61]. Žvilgterėkit taip pat į anuos du dievaičius, klaidžiojančius tarp merginų: vienas jų vadinasi Komas[62], antras – Negretas Hipnas[63]. Šios ištikimos kariaunos padedama, aš imu savo valdžion visą žmonių giminę, duodu įsakymus net patiems imperatoriams.

[54] **Bakchas**, kitaip **Dionisas** – graikų dievaitis, vyno darymo globėjas. Vynuogių rinkimas rudenį buvo lydimas žaidimų ir išdaigų Dioniso garbei; iš čia vėliau išsirutuliojo pirmieji teatro vaidinimai. Pagal mitą, Dioniso motina Semela buvo žaibo nutrenkta, o jis pats gimęs iš Dzeuso šlaunies.

[55] **Apaidija** – graik. „neišauklėjimas".

[56] **Panas** – ožio išvaizdos miškų, laukų ir piemenų dievas, gyvenąs miškinguose Arkadijos kainuose (žr. paaišk. 24).

[57] **Kolakija** – graik. „pataikavimas".

[58] **Misoponija** – graik. „tingumas".

[59] **Hedonė** – graik. „smaguriavimas".

[60] **Anoja** – graik. „beprotybė".

[61] **Triufė** – graik. „gardžiavimasis".

[62] **Komas** – graik. „triukšmingas lėbavimas".

[63] **Negretas Hipnas** – graik. „nepažadinamas miegas".

VI

KVAILYBĖ – DIEVŲ IR ŽMONIŲ GERADARĖ

Dabar jūs žinote, kokia mano giminė, koks auklėjimas ir kokie palydovai. Kad niekas nepagalvotų, jog aš be teisėto pagrindo pasisavinu deivės vardą, ištempkite ausis ir paklausykite, kokiomis malonėmis apdovanoju dievus ir žmones ir kaip plačiai siekia mano dieviškoji galia. Jeigu ne be pagrindo yra kažkas parašęs, jog būti dievu reiškia padėti mirtingiesiems[64], ir jeigu į aukščiausią dievų tarybą visai teisingai yra įsileisti tie, kurie išmokė žmones vartoti ar duoną, ar vyną, ar kitus kokius gerus daiktus, tai kodėl ir man, kuri vienintelė visiems teikiu visokias malones, nesivadinti dievų raidyne alfa[65], kadangi aš dosnesnė už visus.

Visų pirma, kas gali būti saldesnio ir brangesnio už pačią gyvybę? O kam privalote jūs būti dėkingi už jos atsiradimą, jei ne man? Juk ne Palados, galingojo tėvo dukters, ietis ir ne debesų varinėtojo Dzeuso egida[66] gamina ir daugina žmonių giminę. Iš tikrųjų, pats dievų tėvas ir žmonių valdovas, sudrebinąs Olim-

[64] **Plinijaus** žodžiai (*Historia naturalis*, II, 5).

[65] **Alfa** – t. y. pirmoji tarp dievų (alfa – graikų raidyno pirmoji raidė).

[66] Dzeuso **egida** – Dzeuso skydas, padarytas Hefaisto. Egidos vidury buvo baisi gorgonos Medūzos galva. Egida buvo Dzeuso galybės ir rūstybės simbolis. Egidą galėjo nešioti Dzeuso duktė Atėnė ir kartais Apolonas.

pą[67] vienu savo mosterėjimu, kartais turi atidėti į šalį savo trišakius žaibus ir savo titanišką išvaizdą, tokią baisią dangaus gyventojams, ir, kaip koks aktorius, yra priverstas, vargšas, užsimaukšlinti svetimą kaukę, kai apima jį tiek jam įprastas noras gaminti vaikus. Stoikai[68] tariasi esą už vis arčiau dievų,

Santuokos saitai

tačiau duokite man trigubą, keturgubą arba, jei patinka, šešis šimtus kartų padaugintą stoiką, ir aš įrodysiu, jog ir jam teks kartais padėti į šalį, jei jau ne barzdą, tą išminties ženklą, bendrą, beje, ir ožiams, tai bent išdidų savo orumą ir kietas, lyg akmuo, savo dogmas, teks ištaisyti ant kaktos raukšles ir pasiduoti bent trumpam laikui vaikiškam beprotiškumui ir siautėjimui. Tvirtinu, jog manęs, tiktai manęs vienos turės šauktis kiekvienas išminčius, jei tik panorės tapti tėvu. Beje, kodėl gi

[67] **Olimpo** kalnagūbris (Tesalijos šiaurėje) buvo laikomas dievų buveine.

[68] **Stoikai** – viena iš svarbesnių antikinės filosofijos krypčių, atsiradusi III a. pr. m. erą Graikijoje ir ypač paplitusi Romoje imperatorių laikais. Stoikai tyrinėjo beveik visas filosofijos šakas (logiką, psichologiją, gamtos filosofiją, etiką), tačiau šioje vietoje Erazmas turi galvoje vien moralinę stoikų doktriną, pagal kurią žmogus privalo be pasigailėjimo užslopinti ne tik savo aistras, bet ir jausmus bei polinkius, jei jie nesuderinami su proto reikalavimais.

man pagal savo paprotį nepasisakyti dar atviriau? Aš klausiu jus, ar galva, ar veidas, ar krūtinė, ar ranka, ar ausis, ar kita kokia, kuri skaitoma dora, kūno dalis leidžia į pasaulį dievus ir žmones? Ne, žmonių giminę daugina visai kita dalis, tokia kvaila, tokia juokinga, jog ir vardinti jos negalima, nesukėlus bendro kvatojimosi. Tai toks yra tas šaltinis, labiau šventas, negu Pitagoro[69] skaitmenys, iš kurio visa, kas gyva, gauna savo pradžią. Pasakykit sąžiningai, kuris vyras sutiktų kišti galvą į santuokos apinasrį, jei pagal išminčių paprotį iš anksto apsvarstytų visus santuokinio gyvenimo nepatogumus? Kokia moteris prisileistų vyrą, jeigu ji pagalvotų apie gimdymo pavojus ir kančias ir apie vaikų auklėjimo sunkumus? Tuo būdu, jeigu už savo gyvybę privalome būti dėkingi santuokai, o už santuoką – Anojai[70], mano palydovei, tai jūs patys suprantate, lig kokio laipsnio jūs turite būti dėkingi man. Toliau: kuri moteris, vieną kartą visa tai patyrusi, sutiktų pakartoti tą bandymą, jeigu ne dieviškoji mano palydovės Letės[71] jėga? Pati Vene-

[69] **Pitagoro skaitmenys.** Graikų filosofo Pitagoro (VI a. pr. m. e.) moksle didelį vaidmenį vaidino matematiški vaizdiniai, kuriems būdavo teikiama slėpininga, mistiška reikšmė. Pitagoriečiai tikėjo sielų migracija ir mokė, kad laimei pasiekti reikią visiškai atsisakyti asmeniškos nuosavybės. Šitą savo principą pitagoriečiai bandė praktiškai įgyvendinti savo bendruomenėse, primenančiose vėlyvesnius vienuolynus.

[70] **Anoja,** žr. paaišk. 60.

[71] **Letė** – užmaršties upė požemio viešpatijoje.

ra[72], tenesupykdo Lukrecijaus[73] mano pasakymas, nedrįs neigti, jog be mano stebuklingos pagalbos visa jos galybė neturėtų nei jėgos, nei veiksmo. Vadinasi, tiktai dėl mano juokingo ir apsvaigusio žaidimo gimsta pasaulyje ir rūstūs filosofai, kurių vietą šiandien paveldėjo vadinamieji liaudyje vienuoliai, ir purpuru devintieji karaliai, ir pamaldūs kunigai, ir triskart švenčiausieji popiežiai, o paskui juos ir visas tas poetiškų dievų spiečius, toks gausus, jog patsai Olimpas, kad ir kaip erdvus, vos gali sutalpinti tokią minią.

Bet maža to, kad jūs privalote būti dėkingi man, kaip gyvybės diegėjui ir šaltiniui: visa tai, kas gyvenime malonaus, yra mano dovana. Kas gi būtų jūsų gyvenimas, ar būtų net verta jį vadinti gyvenimu, jei būtų atimti iš jo malonumai? Jūs plojate? Aš taip ir žinojau, kad niekas iš jūsų nėra tiek išmintingas arba, tiksliau pasakius, tiek

[72] **Titas Lukrecijus Karas** (I-ojo m. e. a. vid.), Epikūro sekėjas, vienas didžiausių senovės ateistų ir materialistų, nepalyginamas žodžio meistras ir poetas, Markso pavadintas „poezingu pasaulio valdovu", savo didingoje poemoje *De rerum natura* („Apie daiktų prigimtį") su gaivaline jėga ir nuostabiu skaidrumu pateikė išsamų antikinio materializmo dėstymą, kuriame, anot Markso, matome „gamtą, netekusią dieviško pobūdžio, ir dievą, išguitą iš gamtos". Erazmas turi galvoje poemos pradžią, kur Lukrecijus kreipiasi į Venerą, vadindamas ją *divom hominumque voluptas* (dievų ir žmonių saldybė).

[73] **Venera** – pavasario ir meilės deivė (graik. Afroditė). Ji pradėta ypatingai garbinti Augusto laikais, kada imperatorius ėmė dėtis kilusiu iš Veneros sūnaus Enėjo. Romėnuose Venera buvo laikoma santuokos meilės deive, o ne bendrai meilės deive, kaip graikuose.

kvailas – ne, tikriau pasakius, tiek išmintingas – kad nesutiktų su mano nuomone. Net patys stoikai neniekina smaguriavimų. Tegu jie apsimeta ir nemokšiškos minios akyse, visaip šmeiždami, tegu ženklina smaguriavimą gėdos įspaudu: jie tiesiog nori atbaidyti kitus, kad jiems patiems būtų patogiau smaguriauti. Tačiau tegu atsako man vardan Dzeuso: kas palieka gyvenime, išskyrus liūdnumą, nuobodumą, kankinimąsi, nepakenčiamą ilgesį ir sunkumus, jeigu neprimaišytum į jį kad ir mažo trupinėlio smaguriavimo, to, taip sakant, kvailybės prieskonio? Remiuosi pagarsėjusio Sofoklo[74] liudijimu, kuris paliko apie mane tokį gražbylišką posakį:

Visų maloniausia gyventi nieko neišmanant.

Tačiau pabandysime išnagrinėti šį dalyką dalimis.

[74] **Sofoklas** (495–406 m. pr. m. e.) – Periklo laikotarpio didysis graikų poetas, tragedijų rašytojas. Iš jo parašytų 130 tragedijų išliko tik septynios. Čia Erazmo cituojamos 554-5 eilutės iš jo tragedijos „Ajantas“.

VII

KVAILYBĖS GIMINIŠKUMAS SU VAIKYSTE IR SENATVE

Kam nėra žinoma, kad pirmieji amžiaus metai patys maloniausi ir linksmiausi žmogaus gyvenime? Vaikus myli, bučiuoja, glamonėja, net priešas svetimšalis ryžtasi jiems padėti. Kuo paaiškinti tai, jei ne tuo, kad išmintingoji prigimtis apgaubė kūdikius kvailybės skraiste, kuri, žavėdama gimdytojus ir auklėtojus, palengvina jiems triūsą, teikia kūdikiams būtiną jiems meilę ir globą. Kūdikystę seka jaunystė. Kam ji nemiela, kas jai nepalankus, kas nesistengia jai padėti, kas neištiesia jai pagelbinčios rankos? Tačiau nuo ko, paklausiu aš, pareina tas susižavėjimas jaunyste, jei ne nuo manęs? Juo mažiau per mano malonę rodo berniukas proto, juo malonesnis atrodo visiems ir kiekvienam. Tegu vadina mane melage, jei netiesa, kad žmogus, augdamas, įgydamas vyriškumo, gyvenimiško patyrimo ir protinio subrendimo, palaipsniui praranda kūno grožį, vikrumą, žvalumą ir jėgą. Juo labiau tolsta nuo manęs žmogus, juo mažiau tegyvena, kol pagaliau ateina jam sunki senatvė, tiek pat nepakenčiama sau, kiek ir kitiems. Senatvė! Kas iš mirtingųjų pakeltų ją, jei aš, pasigailėjusi jų bėdų, nepasiskubinčiau jiems padėti? Kaip poetų dievai, matydami mirtinguosius, besirengiančius skirtis su gyvenimu,

Pirmoji kūdikystės scena

stengiasi palengvinti jų likimą kokia nors metamorfoze, lygiai taip ir aš, kiek galėdama, grąžinu į vaikystę senius, stovinčius prie kapo krašto. Ne be reikalo apie senelius sakoma žmonėse, kad jie pradėję gyventi antrą kūdikystę. Jeigu kas paklaustų, kuriuo būdu įvykdau panašią metamorfozę, tai ir čia nelaikysiu paslapties: vedu senelius prie Letės[75] šaltinio, kuris prasideda Laimingųjų salose[76] (ir tik siauru upeliu jis teka paskui išilgai požemio karalystės), ir tenai, atsigėrę užmaršties skysčio, jie pamaži nuplauna nuo savo sielos visus rūpesčius ir vėl pasidaro vaikais. Apie juos kalbama, kad jie praradę protą ir plepą nesąmones. Juo geriau! Tatai, būtent, ir reiškia pajaunėti, grįžti į kūdikystę! Iš tikrųjų, būti kūdikiu yra ne kas kita, kaip būti paikam, būti kvailam. Argi ne dėl to šis vaikystės amžius yra tiek patrauklus, kad jis yra kvailas? Juk berniukas, kuris samprotauja kaip suaugęs žmogus, visiems yra šlykštus ir nepakenčiamas. Ne veltui sako ir patarlė: „Neapkenčiu berniuko su prieš laiką subrendusiu protu“[77].

[75] **Letės** šaltinis, žr. paaišk. 71.

[76] **Laimingųjų salos,** žr. paaišk. 46.

[77] **Šitą pasakymą** randame Apulėjo (žr. paaišk. 16) veikale *Apologia magiae*: *odi puerculum praecoci sapientia*.

Kas sutiktų palaikyti artimus santykius su seniu, kuris šalia per ilgus metus įgyto patyrimo, pilnumoje išlaikytų dvasios jėgą ir proto aštrumą? Todėl seniai ir tampa kvaili mano malonės dėka. Tačiau tai išvaduoja jį nuo sunkių rūpesčių, kurie kankina protingąjį. Per mano malonę jis dar laikomas neblogu išgertuvių draugu. Jis nejaučia persisotinimo gyvenimu, kuris tiek kankina ankstyvesniajame amžiuje. Kai kada jis, kaip anas Plauto[78] pavaizduotas senis, prisimena tris raides A M O, o jis būtų nelaimingiausias iš žmonių, jei išsaugotų sveiką protą. Tuo tarpu mano malonės dėka jis laimingas, mielas bičiuliams ir gali retkarčiais dalyvauti linksmam pobūvy. Juk ir pas Homerą iš Nestoro[79] lūpų sruvena kalba, saldesnė už medų, tuo tarpu kai Achilas rūsčiais žodžiais lieja savo pyktį. To paties Homero seniai, sėdėdami ant miesto sienų, šnekučiuoja gyvai ir grakščiai[80]. Tuo atžvilgiu senatvė stovi net aukščiau už kūdikystę, be abejonės, saldžią, bet neturinčią vieno iš maloniausių gyvenimo pasimėgavimų – būtent, plepumo. Dar yra vienas senių ir vaikų giminystės įrodymas: seniai labai

[78] **Titas Makcijus Plautas** (254–184 m. pr. m. e.) – žymiausias romėnų komediografas, kurio iki mūsų laikų išliko 21 komedija. Čia Erazmas užmena vieną vietą iš komedijos *Mercator* („Pirklys"), 2, 33.

[79] **Nestoras** – seniausias iš graikų vadų, apgulusių Troją; pasižymėjo savo išmintimi, širdingumu ir kalbingumu (žr. Iliada, I, 249).

[80] **Iliada,** III, 152.

myli vaikus, o vaikai lengvai prisiriša prie senių. Tatai sutampa su Homero pasakymu:

Artinti, kas panašu, didieji dievai yr įpratę.[81]

Koks pagaliau skirtumas tarp senio ir kūdikio, jei nekreipsime dėmesio į tai, kad pirmasis išvagotas raukšlių ir priskaito daugiau dienų nuo užgimimo? Nes šiaip tie patys balti plaukai, bedantė burna, silpnas kūnas, pamėgimas pieno, plepumas, šveplenimas, neprimanumas, užmaršumas. Žodžiu, visu kuo panašūs. Juo labiau žmonės sensta, juo labiau darosi panašūs į vaikus, kol pagaliau, kaip tikri kūdikiai, išeina iš pasaulio, nepersisotinę gyvenimu ir nenuvokdami, kas tai yra mirtis.

[81] **Odisėja,** XVII, 218.

VIII

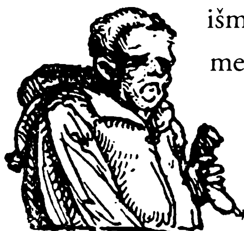
KVAILYBĖ PALAIKO JAUNATVĘ IR VEJA ŠALIN SENATVĘ

Po viso to tegu kiekvienas, kas tik nori, sulygina mano išganingas malones su kitų dievų daromomis metamorfozėmis. Neverta čia minėti, kaip jie elgiasi supykę. Bet ir tuos, kuriems dievai ypač palankūs, jie paverčia vieną medžiu, antrą – paukščiu, trečią – žiogu, o kitą net gyvate, tarytum pavirsti visiškai kuo kitu – nereikštų pražūti. Gi aš iš tikrųjų grąžinu tą patį žmogų į geresnį ir laimingesnį jo gyvenimo laikotarpį. Jeigu mirtingieji šalintųsi nuo bet kokio bendravimo su išmintim ir leistų visą savo gyvenimą tik su manim, tai pasaulyje nebūtų senatvės, bet visi gėrėtųsi amžina jaunatve. Pažvelkite į tuos rūsčius žmones, atsidavusius arba filosofijos mokslui, arba sunkiems ir rimtiems reikalams. Nesuspėję tapti jaunuoliais, jie yra jau pasenę. Jų dvasia, nuolat užimta rūpesčių ir atkaklių mąstymų, išdžiovina visas gyvybines sultis. O mano kvailiai[82], atvirkščiai, riebūs, dailūs, balti, lepinamos odos, tikros, kaip sakoma, akarnaniškos[83] kiaulaitės, niekuomet nepatirs senatvės sunkumų, jei tiktai jie ja neužsikrės bent kiek, ėmę bendrauti su

[82] **Morijos** (Kvailybės) pasekėjai.

[83] **Akarnanija** – šiaurinė Graikijos dalis (kaimyninė su Epiru), garsėjusi kiaulių ūkiais.

Jaunystės eliksyras

išminčiais. Nelemta žmogui būti visuomet ir visu kuo laimingam. Ne veltui, tačiau, moko mus liaudies patarlė, jog tik vienas kvailumas gali sulaikyti greit bėgančią jaunystę ir nuvyti šalin niekam netikusią senatvę. Teisingai taip pat kalbama apie brabantiečius[84], kad jie juo senesni, juo kvailesni, ne taip, kaip kiti žmonės, kurie sendami protingėja. O tuo tarpu nėra tautos, išskyrus brabantiečius, su kuria būtų taip malonu turėti reikalą ir kuri taip mažai jaustų liūdną senatvės naštą. Pagal gyvenamąją vietą ir pagal papročius artimiausi brabantiečiams yra mano olandai. Kodėl gi, iš tikrųjų, nepavadinti jų savais? Juk jie tokie uolūs mano gerbėjai, jog netgi nusipelnė iš liaudies lūpų jiems tinkamą pravardžiavimą. O jie ne tik nesigėdija to, bet net giriasi juo.

Tegu dabar apkvailinti mirtingieji keliauja pas medėjas[85], kirkes[86], Veneras, Auroras ir tegu ieško kažkokio

[84] **Erazmas turi galvoje** olandų patarlę: *Hoe ouder, hoe zotter, Brabander, hoe ouder, hoe botter Hollander* („Juo senesnis, juo kvailesnis brabantietis, juo senesnis, juo bukesnis olandietis").

[85] **Medėja** – Kolchidos karaliaus Ajeto duktė, įsimylėjusi Jasoną, argonautų žygio vadą. Pagarsėjo kaip žynė, padėjusi Jasonui įsigyti auksavilnį kailį; kartu su argonautais pabėgo į Graikiją, pasiėmusi su savim jaunutį brolį Absirtą. Kai karalius Ajetas ėmė vytis argonautus, Medėja nužudė Absirtą, sukapojo jo kūną ir atskirais gabalais mėtė į jūrą, kad sustabdytų vijimąsi; kol tėvas rinko sūnaus kūno gabalus ir laidojo juos, argonautams pavyko pabėgti. Medėjos žiaurumas ypač pasireiškė Graikijoje: jos pastangomis

nežinomo šaltinio, kuris sugrąžintų jiems prarastą jaunystę, tuo tarpu kai tik aš viena galiu tai padaryti ir visada darau. Aš saugoju tą stebuklingą sultį, kuria Memnono duktė prailgino jaunatvę savo seneliui Titonui[87]. Aš esu ta Venera, per kurios malonę Faonas tiek pajaunėjo, kad į jį taip labai įsimylėjo Sapfo[88]. Man priklauso kerėjamosios žolės, jeigu apskritai jų esama; aš žinau žavėjamuosius užkeikimus; mano valdžioje yra tasai šaltinis, kuris ne tiktai sugrąžina jums prarastą jaunystę, bet – kas dar geriau – daro ją amžiną. Jeigu jūs sutinkate, kad nėra pasaulyje nieko geresnio už jaunystę ir nekenčiamesnio už senatvę, tai, manau, jums turi būti aišku, kiek daug jūs privalote būti dėkingi man, laikančiai tokį didį gėrį ir šalinančiai tokį didį piktą.

buvo nužudytas Jasono dėdė Pelijas, ji sudegino Korinto karaliaus Kreonto dukterį Kreuzą, kurią buvo įsimylėjęs jos vyras Jasonas, ir išžudė savo vaikus. Medėjos gyvenimas pavaizduotas literatūroje ir mene: viena geriausių Euripido tragedijų yra „Medėja“; šiuo vardu parašė tragediją romėnų rašytojas Seneka, prancūzų – Kornelis (1635); yra Cherubini opera „Medėja“ (1797); Feuerbacho paveikslas (1867).

86 **Kirkė** – saulės dievo Helijo duktė, jūrų nimfa, nelaboji žynė. Grįždamas iš Trojos namo, Odisėjas užklydo pas Kirkę ir išgyveno pas ją kiaurus metus. Odisėjo palydovus Kirkė pavertė kiaulėmis ir atvertė žmonėmis tik dievui Hermiui įsikišus.

87 **Titonas** – Laomedonto (Trojos valdovo Priamo brolio) sūnus, milžino Memnono tėvas ir deivės Auroros (Aušrinės) vyras.

88 **Sapfo** – garsiausia graikų poetė lyrikė, gyvenusi VII a. p. m. e. pabaigoje Mitilenos mieste (Lesbo saloje). Mokė jaunas mergaites muzikos ir poezijos. Kiek tikresnių žinių apie jos gyvenimą neturime. Išliko padavimas, kad Sapfo įsimylėjusi gražuolį Faoną, bet šiam neatsiliepus į jos meilę, šokusi nuo uolos į jūrą.

IX

DIEVAI YPAČ REIKALINGI KVAILYBĖS

Bet ką bekalbėti apie mirtinguosius? Išieškokite visą dangų, ir tegu mano vardas apsidengia gėda, jeigu jūs rasite bent vieną padorų ir malonų dievą, kuris toks būtų be paslaptingos mano pagalbos. Kodėl, pavyzdžiui, Bakchas[89] amžinai jaunas ir garbanotas? O dėl to, kad jis lėbautojas ir girtuoklis, leidžia gyvenimą puotose, šokiuose, amžinai dainuodamas ir žaisdamas, ir niekuomet nė kiek nesusideda su Palada. Jis taip toli nuo noro būti laikomas išmintingu, jog būna patenkintas, kai jam tarnauja pasivaimydami ir juokaudami. Jis neįsižeidžia dėl patarlės, kuri praminė jį paiku arba, tiksliau sakant, paikesniu už daržo kaliausę. Jį praminė kaliause už tai, kad jam sėdint prie savo šventovės vartų, žemdirbiai juokaudami ištepdavo jo veidą šviežiomis fygomis ir vynuogių sultimis. Ir kokių tiktai pokštų nepadarė jo sąskaiton senovinė komedija! Štai, sako, mulkiškas dievas, ne veltui gimęs iš (Jupiterio) šono. O vis dėlto, kas nesutiktų verčiau būti anuo, visur žaidimus ir pasilinksminimus

Sultingos vynuogės

[89] **Bakchas,** žr. paaišk. 54.

sukeliančiu, amžinai linksmu, amžinai jaunu avigalviu ir kvailiu, negu visiems rūsčiu, slėpiningu Jupiteriu arba savo gąsdinimais siaubą keliančiu Panu, arba suodžiais apsinešusiu, dėl kalvės darbo suskretusiu Vulkanu[90], arba net Palada, su jos baisia Gorgona[91], su jos ietimi ir visuomet perveriančiu žvilgsniu? Kodėl Kupidonas[92] amžinai vaikas? Kodėl? Ar ne todėl, kad jis nepataisomai vaikiškais niekniekiais užsiima, nieko rimto nei dirba, nei galvoja? Kodėl auksaveidė Venera per amžių amžius išsaugoja savo grožį? Tiktai todėl, kad ji giminiška man, ir auksinga veido spalva ne veltui primena mano gimdytoją. Dėl to ir Homeras praminė ją Auksine Venera. Be to, ji visuomet juokiasi, jei kiek tikėsime poetais ir jų varžovais skulptoriais. Kurią dievybę nuoširdžiau už kitas garbino romėnai, jeigu ne Florą[93], visų malonumų motiną? Bet jeigu paseksime Homero ir kitų poetų raštuose net pačių labiausiai paniurusių ir rimtų dievų gyvenimą,

[90] **Vulkanas,** žr. paaišk. 43.

[91] **Gorgona** – baisenybė, kurią nužudė didvyris Persėjas ir paaukojo deivei Atėnei Paladai. Todėl šita deivė vaizduojama su baisia Gorgonos kauke ant skydo.

[92] **Kupidonas** – meilės dievas (graik. Eros), Afroditės ir Dzeuso sūnus. Buvo vaizduojamas berniuku su auksiniais sparnais, su auksiniu lanku ant peties. Savo strėlėmis perverdavo širdis žmonių ir dievų, šaudydamas aklai, kur pakliūva; todėl dažnai būdavo vaizduojamas su užrištomis akimis. Kupidonas – nuolatinis savo motinos Veneros (Afroditės) palydovas. Jo žmona buvo laikoma Psichė, žmogaus sielos įasmeninimas.

[93] **Flora** – pavasario ir gėlių deivė.

tai ir čia pasirodys, jog viskas kvailumo kupina. Jau neminint kitų dievų, gerai žinomi jums paties griausmadario Jupiterio išdykavimai ir meilės intrigos. Taip pat žinote, jog rimtoji ir išdidžioji Diana[94], užmiršusi savo lytį, medžiojo, kraustydamasi iš proto dėl Endimiono. Beje, tegu dievai verčiau iš Momo[95] pasiklauso apie savo išdaigas, kaip tai dažnai jiems pasitaikydavo žiloje senovėje. Tačiau jie anuomet nusviedė Momą ant žemės drauge su Ate[96] už tai, kad jis savo išmintingais burnojimais trukdė jų laimei. Dabar niekas iš mirtingųjų nerodo vaišingumo tremtiniui, ir visiškai nėra jam prieglaudos karalių rūmuose, kur ypač garbinama mano mieloji Kolakija, kuriai būti drauge su Momu tiek pat tetinka, kaip ėriukui bendrauti su vilku. Momą išvijęs, juo linksmiau ir laisviau išdykauja dievai, tikrai, kaip sako Homeras, laisvai gyvendami, nesibaimindami rūstaus cenzoriaus. Kokių tik pokštų neiškrečia išradingasis Priapas[97]? Ko-

[94] **Diana** (graik. Artemidė) – mėnulio ir medžioklės deivė, Dzeuso ir Letojos duktė, Apolono sesuo, gimusi Delo saloje. Buvo vaizduojama su lanku ir strėlėmis ir buvo tapatinama su mėnulio deive Selena (kaip Apolonas – su saulės dievu Helijum). Pagal padavimą buvo įsimylėjusi gražuolį Endimioną.

[95] **Momas** – nakties sūnus, šmeižimo ir burnojimo dievaitis.

[96] **Atė** – Dzeuso duktė, pražūties ir nuodėmių deivė. Homeras taip ją vaizduoja (Iliada, XIX, 92–3):
Ji prakeikta; o švelnios jos pėdos; neliesdama žemės slenka artyn. Iš tikrųjų, žmonių galvomis jinai eina.

[97] **Priapas** – Bakcho ir Veneros sūnus, derlingumo dievas, sodininkystės, bitininkystės ir daržininkystės globėjas; vėlesniais laikais buvo laikomas ir gašlybės dievaičiu.

Silenas, Panas ir satyras

kių tik prasimanymų nesigriebia vagišius ir apgavikas Merkurijus[98]? Net ir pats šlubis Vulkanas vaidina juokdarį dievų puotose: tai šlubavimu, tai aštriais posakiais ir pašaipomis linksmina jis pobūvininkus. Paskui jį ir senis mergišius Silenas[99], baleto gerbėjas, šoka kordaką, arba su Polifemu[100] tretanelą tuo metu, kai nimfos šoka basakoję. Ožiakojai satirai[101] rodo nešvankius farsus, o Panas[102] linksmai kažkokia nuvalkiota dainuška sukelia visuotinį juoką. Dievai klausosi jo noriau, negu mūzų, ypač kada pasigeria nektaru[103]. Beje, ar verta minėti čia, kaip elgiasi girti dievai, puotai pasibaigus? Ligi tokio

[98] **Merkurijus** (graik. Hermes) – prekybos ir pralobimo dievas; kadangi prekybininko amatas neatskiriamas nuo apgaudinėjimo ir suktybių, Merkurijų pradėjo laikyti vagystės ir kalbingumo dievu. Jis buvo tapatinamas su graikų Hermiu, Dzeuso ir Majos sūnumi, pramonės ir išradimų dievu.

[99] **Silenas** – vienas Bakcho palydovų. **Kordakas** – juokingas graikų kaimiečių šokis.

[100] **Polifemas** – kiklopas, vienaakis milžinas, Odisėjo apakintas.

[101] **Satirai** – miškų dievaičiai. Bakcho palydovai, mėgstą išsigerti ir griežti birbyne. Buvo vaizduojami barzdoti, su ožio kojomis ir uodegomis.

[102] **Panas** – žr. paaišk. 24.

[103] **Nektaras** – žr. paaišk. 50.

laipsnio kvailai, jog, prisiekiu Herkuliu, aš pati kartais mirštu juokais. Tačiau ar ne geriau pasekti pasižadėjusiu nekalbėti Harpokratu[104], kad nenugirstų koks nors žvalgas – dievas, kaip mes čia kalbame kalbas, už kurias ir Momas nebūtų likęs nenubaustas.

[104] **Harpokratas** – egiptiečių dievybė, tekančios saulės įasmeninimas. Buvo vaizduojamas su kasomis ant galvos ir su dešinės rankos pirštu burnoje – kūdikystės ženklas. Graikai nesuprato šito mosto reikšmės ir palaikė Harpokratą tylėjimo dievu.

X

KVAILYBĖS PRIESKONIAI VISUR REIKALINGI

Bet laikas, Homero pavyzdžiu, palikti dangų ir leistis į žemę, kur nerasime nei linksmumo, nei laimės, kurios nebūtų mano dovanos. Pirmiausia pasižiūrėkite, su kokiu įžvalgumu gamta – žmonių giminės motina – pasirūpino, kad niekur netrūktų Kvailybės prieskonių. Stoikų apibrėžimu išmintis esanti ne kas kita, kaip gyvenimas vadovaujantis protu. Kvailybė, atvirkščiai, – gyvenimas pagal jausmų įtaigą. Ir štai, kad žmonių gyvenimas nebūtų visiškai nuobodus ir liūdnas, Jupiteris apdovanojo žmones labiau jausmu, negu protu. Galima sakyti, kad pirmasis yra santykyje su antruoju, kaip uncija[105] su gramu. Maža to, jis protą uždarė ankštame kiaušo kampelyje, o visą kitą kūną pavedė aistrų bangavimui. Toliau, jis prieš protą pastatė du žiauriausius tironus: pyktį, įsitaisiusį, tarytum tvirtovėje, žmogaus krūtinėje, ir net pačiame gyvybės šaltinyje – širdyje, – ir geidulį, kurio begalinė valdžia yra išplitusi žemesnėje kūno dalyje. Kasdieninis gyvenimas pakankamai įrodo, kiek mažai protas gali atsispirti šitiem dviem priešam: jis šaukia lig užkimdamas, – tik tą jis ir tegali daryti! – skelbia garbės ir dorovingumo taisykles: maištininkai užneria savo karaliui kilpą ant kaklo ir sukelia tokį baisų triukšmą, kad šis galų gale pavargęs nusileidžia ir su visa kuo sutinka.

[105] Romėnų **uncijoje** buvo 27 su viršum gramai.

XI

MOTERIS IR KVAILYBĖ

Kadangi vyrui, kaipo gimusiam tvarkyti reikalus ir valdyti, ir proto šiek tiek didesnę porciją reikėjo įpilti, atitinkamo palaikyti vyriškam vertingumui, tai Jupiteris kreipėsi į mane prašydamas patarimo, – kaip ir kitais visais atvejais jis buvo įpratęs taip daryti, – ir aš tučtuojau daviau jam vertą manęs patarimą: priskirti vyrui moterį, gyvulėlį paiką ir kvailą, bet užtat linksmą ir malonų, kad ji kartu su vyru gyvendama savo kvailumu skanintų ir pasaldintų nuobodų vyriško proto rimtumą. Juk ne veltui ir pats Platonas[106] abejojo, kuriai rūšiai gyvų būtybių – protingų ar neprotingų – dera priskirti moterį, – tiek kvailumas yra neatskiriama jos lyties ypatybe! Jeigu kuri moteris net ir nori pagarsėti esanti protinga, tai kiek ji besistengtų, vis tiek ji pasirodys tik dar didesnė – dviguba kvailė, tarytum jautis, kurį, prieštaraudami protingumui, vestų į atletų rungtynes – nes kiekviena įgimta yda darosi dvigubai didesnė, bandant ją paslėpti išorinės dorybės kauke. Teisinga yra graikų patarlė: „Beždžionė visada liks beždžione, nors ji ir purpuru apsirengtų.“ Taip

[106] **Platonas** (429–347 m. p. m. e.) – graikų filosofas, idealistas, Sokrato mokinys. Savo dialoguose Platonas Sokrato lūpomis gvildena įvairius filosofijos klausimus, liečiančius psichologiją, logiką, metafiziką, etiką, estetiką, valstybę ir kt. Platonas buvo Aristotelio mokytojas.

ir moteris amžinai liks moteris, kitaip sakant, kvailė, kokią kaukę ji bemėgintų užsidėti. Bet aš vis dėlto nelaikau moterų tiek kvailomis, kad jos galėtų įsižeisti dėl mano žodžių, kad aš pati, būdama moteris ir Kvailybė, joms priskiriu kvailumą. Jeigu kaip reikiant pasvarstysime, tai juk moterys ir dėkingos turi būti man už tai, kad jos daugeliu atžvilgių yra nepalyginti laimingesnės už vyrus. Pradėkime nuo išorinio grožio, kurį teisingai jos stato už visa ką aukščiau pasaulyje ir kurio pagalba pačius išdidžiuosius tironus pavergia savo tironijai. Kuo išaiškinama ta atstumianti ir baisi vyrų išvaizda, jų plaukuota oda, jų tanki barzda, visa tai, kas jiems suteikia ankstyvosios, priešlaikinės senatvės vaizdą? Tai ne kas kita, kaip tik išminties yda, tuo tarpu kai visuomet švelnus veidas, plonas balsas ir švelni moterų oda amžinai pamėgdžioja jaunystę. Toliau, ko siekia moterys šiame gyvenime, jeigu ne to, kad tik kuo labiausiai patiktų vyrams? Ar ne tam tikslui dera visi tie apdarai, dažymaisi, apsiplovimai, frizūros, pomados, kvepalai, tas veido dirbtinis gražinimas, taisymas ir dažymas, akių piešimas, dirbtiniai kūno apvalumų didinimai ir panašūs gudravimai? Kuo patraukia jos į save vyrus, jei ne

Slaugymo kryžius

kvailumu? Ir ko joms neleidžia vyrai, kad tik patenkintų savo gašlybę! Juk ne kas kita, kaip tik moters kvailumas, labiausiai vyrams patinka. Kad tai yra tiesa, patvirtins kiekvienas, kuris tik prisimins, kokias nesąmones yra pratę vyrai plepėti meilės pokalbiuose ir kokiomis kvailybėmis jie užsiima, kada tik nori pasinaudoti moters meile. Dabar matote, iš kokio šaltinio srovena meilė, pirmasis ir svarbiausias gyvenimo smaguriavimas.

XII

KVAILYBĖ – IŠGERTUVIŲ PRIESKONIS IR DRAUGŲ JUNGĖJA

Yra tačiau vyrų – ypač senių tarpe, labiau linkusių prisigerti, negu moteris mylėti, – kurie didžiausia palaima laiko išgertuves. Ar galima įsivaizduoti linksmą puotą, kurioje nedalyvauja moterys, tegu tai sprendžia kiti. Bet negali kilti jokios abejonės, kad be Kvailybės prieskonio niekas mums nemiela. Tai visai teisinga: juk net tais atvejais, kai neatsiranda, kas galėtų, ar tai tikra, ar bent nuduota Kvailybe pralinksminti svečius, tyčiomis kviečia už atlyginimą samdomą juokdarį arba juokingą dykaduonį, kad jis juokingomis, t. y. kvailomis, kalbomis išblaškytų išgertuvių tylą ir nuobodulį. Ir iš tikrųjų, ar verta būtų apsunkinti vidurius visokiais desertais, skanėstais ir saldumynais, jeigu tuo pat laiku akys, ausys ir pagaliau visa mūsų siela nesigėrėtų juoku, žaidimais ir pokštais? O tokios rūšies desertų aš esu nepamainoma gamintoja. Kas nustatė visas puotų apeigas – puotos karaliaus rinkimą burtais, kauleliais lošimą, gėrimą į sveikatą, gėrimą ratu, kiekvieno dainavimą iš eilės su mirtos šakele rankoje, šokinėjimą, vaipymąsi? Bene septyni graikų išminčiai.[107]

[107] **Septyni graikų išminčiai** – pusiau legendiniai filosofai ir įstatymų leidėjai, gyvenę VII ir VI a. pr. m. e., būtent, Pitakas iš Mitilenos, Solonas iš Atėnų, Kleobulas iš Rodo salos, Periandras iš Korinto, Chilonas iš Spartos, Tales iš Mileto ir Biantas iš Prienės.

Ne, ne jie. Visa tai mano įtaisyta žmonių giminės gerovei. Visų tų papročių tokia ypatybė: juo daugiau juose kvailumo, juo naudingesni jie mirtingiesiems – juk liūdnas gyvenimas nenusipelno net gyvenimo vardo! O gyvenimas būtinai bus liūdnas, jeigu nevysime drauge su juo gimusio liūdesio šitokios rūšies pasilinksminimais.

Atsiras, galimas daiktas, ir tokių, kurie tos rūšies malonumus niekina ir visų aukščiausiu dalyku laiko bendravimą su draugais. Jų nuomone, draugystė yra geriausias iš visų dalykų, ji ne mažiau reikalinga, kaip oras, ugnis ar vanduo. Ji esanti tiek maloni, kad netekti draugystės, esą, vis tiek pat, kaip netekti saulės. Draugystė, pagaliau, – jei tiktai apsimoka tai šičia paminėti – esanti iki tokio laipsnio pagarbos vertas dalykas, jog patys filosofai nesivaržo statyti jos į aukščiausių gėrybių eilę. O kas bus, jeigu aš įrodysiu, jog ir šito didžiojo gėrio aš, būtent, esu alfa ir omega, pradžia ir galas? Ir įrodinėsiu tai ne krokodilitais[108], ne soritais, ne raguotais silogizmais ir ne kita kokia dialektine painiava, o tiesiog parodysiu pirštu, remdamasi įprastiniu, gyvenimišku sveiku protu. Pataikauti savo bičiulių silpnybėms, nematyti jų ydų, net žavėtis jų trūkumais, tartum dorybėmis – ar visa tai nėra gimininga Kvailybei? Kai vienas įsimylėjusysis bučiuo-

[108] **Krokodilitai,** soritai ir pan. – įvairios sofizmų formos, sukurtos scholastinės logikos.

ja savo mergelės apgamą, kai kitas žavisi savo Hagnos[109] polipais, kai tėvas kalba apie savo žvairaakį sūnų, neva jo esančios meilingos akutės, – kas gi tai yra, jei ne grynas kvailumas? Žinoma, kvailumas! Tegu jį vadina trigubu ir keturgubu kvailumu, o vis dėlto jis jungia bičiulius ir išsaugoja jų draugystę. Aš kalbu apie paprastus mirtinguosius, kurių nė vienas pasaulyje negimsta be trūkumų. Kieno trūkumų mažiau, tas ir geresnis už kitus. O dėl į dievus panašių filosofų, tai jų tarpe arba visiškai nebūna draugystės; arba jeigu kartais ir būna, tai kažkokia ūkanota, be jokio malonumo; be to, jie draugauja tik su labai mažai kuo (kad visai su niekuo nedraugautų, to neleidžia sakyti sąžinė), nes dauguma žmonių – kvailiai, ir net nėra nė vieno, kuris nekvailiotų šiokiu ar tokiu būdu; o susiartinimas yra galimas tik tarp panašių. Jei šitų rūsčių vyrų tarpe kartais ir gimsta palankumas vienas antram, tai toks palankumas nebūna patvarus ir ilgas. Jie – tie filosofai – tokie griežti, tokie akyli, draugų ydas taip įžvelgia, tarytum erelis arba Epidauro žaltys[110], o savo ydų taip nemato, kaip nematome kuprinės už savo pečių. Jau tokia žmonių prigimtis, jog niekas iš jų nėra

[109] **Hagna** – moters vardas (kaip ir visa šita vieta), paimtas iš Horacijaus: *Delectant veluti Balbinum polypus Hagnae* (Sat. I, 3, 40).

[110] **Epidauras** – miestas Argolidoje (Graikijoje), garsus medicinos dievo Asklepijo šventykla. Asklepijas čia buvo garbinamas žalčio pavidale. Tas žaltys – dievas buvęs nepaprastai akylas.

laisvas nuo didžių ir sunkių ydų. Pridėkite čionai metų ir verslų skirtumą, riktus, klaidas, gyvenimiškus atsitiktinumus ir pasakykite: ar yra bent mažiausias galimumas tarp šitų Argų[111] draugystės saldumui išlikti bent vieną valandą, jeigu neateis jam padėti graikų vadinamoji Euetija, o mūsiškai – kvailumas ir lengvapėdiškumas? Bet ką čia kalbėti! Pats Kupidonas, visokio žmonių susiartinimo kaltininkas ir gimdytojas, argi ne aklas? Todėl ir jam dažnai negražus atrodo gražiu. O ir jūsų tarpe ne kitaip būna: kiekvienam gražiausia yra tai, kas sava: senelis dievina savo senelę, o berniokas – savo mergiotę. Taip darosi visur. Iš to juokiamasi, bet tie juokingi žmonių įjunkiai daro gyvenimą malonų ir riša vienybėn visuomenę.

[111] **Argas** (Argus) – šimtaakė mitinė būtybė, akylumo įasmeninimas. Argui žuvus, Hera sudėjo jo akis ant povo uodegos.

XIII

KVAILYBĖ – SUTUOKTINIŲ TAIKINTOJA IR ŽMONIŲ VISUOMENĖS RYŠYS

Tai, kas pasakyta apie draugystę, juo labiau taikintina santuokai, kuri juk yra ne kas kita, kaip dviejų žmonių neišardoma sąjunga visam gyvenimui. Nemirtingasis dieve, kiek būtų išsiskyrimų arba ko nors dar blogesnio, jeigu vyrai ir žmonos negražintų ir nestiprintų savo bendro gyvenimo pataikavimais, juokais, lengvapėdiškumais, klaidomis, apsimetimu ir kitokiais mano palydovais! Be to, ar daug apskritai būtų sudaroma santuokų, jeigu jaunikis protingai pasiteirautų, į kokius žaidimus jau seniai prieš vestuves yra įpratusi šita tiek švelni ir tiek iš pažiūros gėdinga mergaitė? Ir kokios nepatvarios būtų jau sudarytosios santuokos, jeigu žmonų darbeliai nepasiliktų nežinomi vyrams dėl jų apsileidimo arba bukaprotiškumo! Visa tai visai teisingai laikoma Kvailybės nuopelnu. Juk jai vienai reikia dėkoti, jei žmona visuomet meili vyrui, jei vyras meilus žmonai, jei namuose viešpatauja taika ir šeimyninis gyvenimas nenutraukiamas. Iš negudraus vyro juokiasi, visokiais pašiepiamais vardais

Įtarimas

jį vadina, kai jis savo bučkiais šluosto savo neištikimos žmonos ašaras. Tegu sau juokiasi! Bet kiek laimingiau yra taip klysti, negu kamuotis pavyduliavimu ir savo gyvenimą paversti tragedija!

Trumpai sakant, be manęs jokia visuomenė ir joks ryšys tarp žmonių nebūtų malonus ir patvarus. Liaudis negalėtų ilgai pakęsti savo valdovo, ponas – patarnautojo, tarnaitė – ponios, mokytojas – mokinio, bičiulis – savo bičiulio, žmona – vyro, nuomininkas – namų šeimininko, bendrame bute gyvenąs – savo bendrininko, draugas – draugo, jeigu jie ir vieni, ir kiti neklystų, nesinaudotų vieni kitų pataikavimais, nežiūrėtų pro pirštus į svetimas silpnybes, nevaišintų vienas antro Kvailybės medumi. Pakanka, rodos, to, kas pasakyta. Bet truputį kantrybės: tuojau išgirsite kai ką rimtesnio.

XIV

FILAUTIJA – TIKROJI KVAILYBĖS SESUO

Pasakykite, ar gali ką nors pamilti tas, kuris pats savęs neapkenčia? Ar gali sutikti su kitais tas, kas pats su savim nesutinka? Kokių malonumų galima laukti iš to, kas pats sau įkyrėjo ir virto sunkenybe? Niekas, manau, nedrįs tvirtinti, kad visa tai galima, nebent kas būtų kvailesnis už pačią Kvailybę. Pabandykite manęs išsižadėti! Ne tiktai visi kiti žmonės taps jums nepakenčiami, bet ir kiekvienas iš jūsų pats sau pasidarys šlykštus, dvokiąs ir nepakenčiamas. Prigimtis daugeliu atžvilgių yra greičiau pamotė, negu motina: juk ji apdovanojo mirtinguosius, ypač trupučiuką protingesnius, palinkimu bodėtis tuo, kas sava, ir branginti tai, kas svetima. Šita blogybė panaikina visus gyvenimo saldumus, dėl jos pats gyvenimo grožis sudarkomas ir žūsta. Kokia nauda iš grožio, aukščiausiosios nemirtingųjų dievų dovanos, jeigu jis užkrečiamas nuobodžiu smulkmeniškumu? Kokia nauda iš jaunatvės, jeigu joje glūdi senatviško paniūrimo raugas? Kuriuo būdu gali tu veikti ir savo, ir kitų akyse padoriai ir dailiai (nes padorumas ir dailumas reikalingi ne vien meno dalykuose, bet ir visuose žmogiškuose darbuose), jeigu neateis tau padėti mano dešinėje stovinčioji Filautija, kurią pagal nuopelnus laikau lyg tikrąja savo seserim –

Žavėjimasis savimi

taip vikriai ji visur vaidina mano vaidmenį. Kas gali būti kvailesnio už gėrėjimąsi savim? Bet ką grakštaus arba malonaus gali tu padaryti, jeigu pats sau atrodysi šlykštus? Atimk iš gyvenimo šitą prieskonį, ir tuojau išnyks užsidegimas gražbylio kalboje, niekam neįtiks savo taktais muzikantas, bus nušvilptas su savo mimika aktorius, bus pajuoktas drauge su mūzomis poetas, nieku virs su visu savo menu tapytojas, suliesės iš bado su savo vaistais gydytojas. Vietoje Nirėjo[112] tu atrodysi Tersitu[113], vietoje Faono – Nestoru, vietoje Minervos – kiaule, vietoj iškalbingo oratoriaus – švepleNančiu kūdikiu, vietoj dabitos – neaptašytu storžieviu. Taip labai reikia žmogui gėrėtis pačiu savimi: tik su šita sąlyga jis sugebės patikti ir kitiems. Pagaliau aukščiausia palaima yra norėti būti tuo, kuo esi, o šiuo atveju pajėgi padėti vien tik mano Filautija. Jos dėka kiekvienas būna taip labai patenkintas savo išore, gabumais, kilme, tarnyba, gyvenimo būdu ir tėvyne, jog irlandas nesutiks keistis su italu, trakietis su atėniečiu, skitas su Laimin-

112 **Nirėjas** – gražiausias graikų karių, dalyvavusių Trojos apgulime. (Žr. „Iliada“, II, 671.)

113 **Tersitas** – graikas, Trojos karo dalyvis, Homero pavaizduotas kaip labai biaurios išvaizdos ir didelio bailumo karys; buvo Achilo nudėtas (žr. paišk. 12).

gųjų salų gyventoju. Kokia nuostabi gamtos išmintis: esant tokiam įvairumui, ji sugebėjo visus sulyginti! Jeigu kam ji per maža ko nors davė, tai tą spragą ji užpildo, pridėdama truputį daugiau savimylos. Beje, aš nevykusiai pasakiau, nes savimyla ir yra didžiausia gamtos dovana. Drįstu tvirtinti: ne vienas didis dalykas neapsiėjo be mano įtaigos, ne vienas kilnus menas neatsirado be mano sanveikos.

XV

KVAILYBĖ – KARŲ PRIEŽASTIS. IŠMINTIES NEPATOGUMAI

Argi ne karas yra visų garsiųjų darbų daigynas ir šaltinis? O tuo tarpu, kas gali būti kvailesnio, kaip dėl bet kurių priežasčių stoti į tokias rungtynes, iš kurių kiekviena šalis būtinai patiria žymiai daugiau nuostolių, negu įgyja naudos? Apie tuos, kurie bus nukauti, neverta plačiau ir kalbėti. Bet aš klausiu jus: kada dvi kariuomenės, apkaustytos geležimi, stovi viena prieš kitą, ir suskamba duslūs trimitų garsai, kokia nauda iš tų išminčių, iškamuotų mokslo, su praskiestu, šaltu krauju gyslose, sunkiai bekvėpuojančių? Čia reikalinga stipruolių, žaliūkų, kurie juo daugiau turėtų drąsos ir juo mažiau proto. Argi kam reikalingas toks karys, kaip Demostenas[114], kuris, sekdamas Archilocho[115] patarimu, pabėgo, metęs skydą,

[114] **Demostenas** (384–322 m. pr. m. e.) – Atėnų valstybės vyras, garsiausias antikinio pasaulio oratorius. Savo kalbomis stengėsi sužadinti piliečius kovai su Makedonijos karalium Filipu ir jo įpėdiniais – Aleksandru ir Antipatru. Graikams galutinai pralaimėjus, Demostenas nusinuodijo, nenorėdamas patekti į priešų rankas (322 m. pr. m. e.).

[115] **Archilochas** iš Paro salos, gyvenęs VII pr. m. e. amžiaus vidury, graikų poetas, labai ištobulinęs jambinį metrą. Puolamąją jambų jėgą vaizdžiai pabrėžia šitoks padavimas: tūlas Likambas pažadėjęs išleisti už Archilocho savo jauniausiąją dukterį Neobulę, bet žodžio neištesėjęs; tada Archilochas taip išjuokęs ir išniekinęs savo jambais Likambą ir jo dukteris, kad visi jie iš gėdos pasikorę. Dalyvaudamas kare trakiečių su tasiečiais, Archilochas pabėgo iš kovos lauko ir apie tai nesivaržydamas papasakojo viename savo eilėrašty.

kai tik išvydo priešus? Jis buvo išmintingas oratorius, bet niekam tikęs karys. Sakoma, tačiau, kad karo dalykuose taip gi pirmų pirmiausia reikalingas protas. Taip, karo vadui. Bet tiktai kariškas protas, o visai ne filosofiškas. Nes toks galingas daiktas, kaip karas, yra vedamas veltėdžių, sąvadautojų, vagių, žmogžudžių, kvailių, kaimiečių, neišsimokančių skolininkų ir panašių visuomenės padugnių, o visiškai ne per naktis prie lempos šviesos dirbančių filosofų.

Kiek filosofai netinka visokiam veikliam gyvenimui, tai rodo savo pavyzdžiu pats Sokratas[116], kuriam Apolono orakulas suteikė vienintelio išminčiaus vardą – sprendimas, beje, ne ypatingai išmintingas. Sokratui atėjo į galvą, jau nepamenu kuriuo atveju, imtis kartą kažkokio valstybinio darbo. Ir ką gi? Jis buvo priverstas nuo to darbo pasišalinti, visų išjuoktas. Ir vis dėlto šis vyras buvo tuo atžvilgiu išmintingas, jog atmesdavo nuo savęs išminčiaus vardą, laikydamas jį tederančiu pačiam dievui, ir mokė, jog protingam žmogui nedera kištis į valstybinius reikalus. Nors verčiau jis būtų pataręs šalintis nuo išminties kiekvienam, kas nori pasilikti

[116] **Sokratas** (469–399 m. pr. m. e.) – Atėnų išminčius. Platono ir Ksenofonto mokytojas, kurių veikalų dėka pagarsėjo, nes pats nieko nebuvo parašęs. Apkaltintas bedievybe ir jaunuomenės tvirkinimu, buvo teismo nuteistas nusinuodyti. Pasielgė pagal teismo sprendimą, atsisakęs bėgti iš kalėjimo, nors jo mokiniai ir gerbėjai buvo viską paruošę jam gelbėti.

Išmintingas tėvas ir kvailas sūnus

žmonių skaičiuje. Už ką gi, pagaliau, jeigu ne už išmintį, jis pats buvo nuteistas išgerti nuodų? Samprotaudamas apie debesis ir idėjas, matuodamas blusos kojytes ir stebėdamasis uodo giesme, jis nesuskubo išmokti nieko, kas reikalinga kasdieniniam gyvenimui. Kai reikalas jau lietė mokytojo gyvybę, jo mokytinis Platonas, nuostabus advokatas, atvykęs pagalbon, užsikirto vidury pirmojo periodo, susijaudinęs dėl minios triukšmo. O ką pasakyti apie Teofrastą[117]? Įkopęs į katedrą kalbėti prieš minią, jis tučtuojau neteko žado, tarytum pamatęs vilką. Argi jis būtų galėjęs sukelti karių nuotaiką? Isokratas[118], buvo toks drovus, jog nė karto nesiryžo su kalbomis pasirodyti viešai. Markas Tulijus[119], romėnų gražbylystės tėvas, kai pradėdavo kalbėti, drebėdavo pačiu nelemčiausiu

[117] **Teofrastas** (371–286 m. pr. m. e.) – senovės graikų mokslininkas, laikomas botanikos ir mineralogijos kūrėju, Platono ir Aristotelio mokinys. Parašė veikalą „Charakteriai", kur aprašė 30 įvairių ydingų ir komiškų žmonių tipų. Senovėje Teofrastas buvo laikomas geru kalbėtoju, nors Erazmas apie jį čia kitaip atsiliepia.

Pamatęs vilką. Senovės žmonės manė, kad tas kuris iš netyčių pamato vilką, nustoja žado.

[118] **Isokratas,** žr. paaišk. 10.

[119] **Markas Tulijus Ciceronas** (106–43 m. pr. m. e.) – Romos valstybės vyras ir garsiausias romėnų oratorius, palikęs daug veikalų: kalbų, filosofinių traktatų, retorikos srities kūrinių, laiškų rinkinį.

būdu, tarytum verkšnojąs kūdikis, o Fabijus[120] laiko tokį bailumą oratoriaus protingumo ir pavojaus įsisąmoninimo įrodymu. Tačiau, taip sakydamas, ar jis tuo pačiu nepripažįsta, kad išmintis kliudo tinkamai ginti bylą teisme? Kas atsitiks mūsų filosofams, kai į darbą bus paleistas kardas, jeigu jie dreba iš baimės net paprastose žodinėse kautynėse? Ir po to viso tebegarbinamas, atleisk Viešpatie, žinomasis Platono posakis: „Palaimintos būsią valstybės, kuriose įsakinėsią filosofai arba valdovai filosofuosią". Pasiteirauk istorikų ir įsitikinsi, jog nieko nebuvo pražūtingesnio šaliai, kaip tokie valdovai, kurie užsiiminėja filosofija arba mokslais. Pavyzdžiui, čia užtenka suminėti abudu Katonus[121], iš kurių vienas drumstė respublikos ramybę beprotiškais įskundimais, o antras, gindamas perdėta išmintimi romėnų liaudies laisvę, priartino jos galutinį žlugimą. Pridėkite čia

[120] **Markas Fabijus Kvintilianas,** veikęs antroje I-ojo m. e. a. pusėje, žinomas romėnų pedagogas ir garsus gražbylystės meno teoretikas, autorius didžiulio (12-kos knygų) veikalo *De institutione oratoria.*

[121] **Katonai:** 1) **Markas Porcijus Katonas Vyresnysis** (234–149 m. pr. m. e.) ėjo cenzoriaus pareigas, pagarsėjo kaip griežtas įstatymų vykdytojas ir didelis priešas graikiškojo mokslinimo. Tai jis nuolat kartojo senato posėdžiuose: *ceterum censeo Carthaginem delendam esse* („Vis dėlto, aš manau, kad Kartaginą reikia sunaikinti"). 2) **Markas Porcijus Katonas Jaunesnysis,** ano vaikaitis (95–46 m. pr. m. e.), vienas paskutiniųjų kovotojų už respublikos santvarką; nusižudė, sužinojęs, kad respublikos gynėjai galutinai pralaimėjo kovoje už respubliką ties Tapsu. Šis Katonas, priešingai anam, buvo didelis graikiško mokslinimo šalininkas ir mirė su Platono dialogu *Faidonas* („Apie sielą") rankose.

Brutus[122], Kasijus, Grakchus[123] ir net patį Ciceroną, kuris ne mažiau pridarė žalos Romos respublikai, negu Demostenas Atėnų respublikai. Netgi Markas Antoninas[124], kuris, pripažįstu, buvo geras imperatorius, tik dėl to tapo visiems sunkenybe ir sukėlė prieš save visuotinę piliečių neapykantą, kad buvo toks filosofiškas. Jis buvo nors ir geras žmogus, bet, palikdamas sostą tokiam įpėdiniui, kaip jo sūnus, daugiau padarė valstybei žalos, negu naudos visu savo valdymu. Kažkodėl nėra pasisekimo žmonėms, studijuojantiems išmintį, visuose jų darbuose, o ypač vaikų atžvilgiu, tarytum pati įžvalgioji gamta rūpinasi tuo, kad „išlinčiavimo" liga žmonėse neplistų per daug plačiai. Yra žinoma, kad Cicerono sūnus buvo tikras išsigimėlis, o išmintingojo Sokrato vaikai buvo daugiau panašūs į motiną, negu į tėvą, t. y. kaip kažkoks rašytojas teisingai pastebėjo, jie buvo kvailiai.

[122] **Markas Junijus Brutas** (79–42 m. pr. m. e.) kartu su Kasijum ir kitais Romos didikais dalyvavo sąmoksle prieš Cezarį, kuris 44 metais ir buvo sąmokslininkų nužudytas. Kovoje su Cezario įpėdiniu Oktavijum ties Filipais, matydamas respublikininkų pralaimėjimą, nusižudė. Dar kiek anksčiau nusižudė Kasijus.

[123] **Grakchai** – broliai Tiberijus ir Gajus, liaudies tribūnai Romoje (Tiberijus – 133 m., Gajus – 122 m.). Juodu bandė pravesti agrarinę reformą – padalyti optimatų užgrobtas valstybines žemes mažažemiams ūkininkams Romos apylinkėse, – bet tikslo nė vienas, nė antras nepasiekė ir priešininkų buvo nužudyti.

[124] **Markas Aurelijus Antoninas** – Romos imperatorius (161–180), uolus stoikų sekėjas, parašęs graikų kalba filosofinį veikalą *Eis heauton* („Pastabos pačiam sau"), kuriame dėstomos stoikų pažiūros į gyvenimą. Sostą paliko savo sūnui Komodui, žiauriam ir patvirkusiam tironui.

XVI

IŠMINČIAI KASDIENINIAM GYVENIME

Galima būtų dar pakęsti, jei tie žmonės būtų netinkami – kaip asilai muzikai – vien visuomeninėms tarnyboms, bet kad tik būtų iš jų kokia nors nauda kasdieniniam gyvenime. Tačiau pakviesk išminčių į puotą, – ir jis tučtuojau sudrums nevaržomą nuotaiką puotaujančių arba savo niūriu tylėjimu, arba ne vietoje keliamais klausimais. Pakviesk jį šokti, – jis šoks taip, kaip kupranugaris. Pasiimk jį su savim į kokią nors viešą pramogą, – jis vien savo niūria mina sugadins žmonėms ūpą ir bus priverstas pasišalinti, kaip išmintingasis Katonas, kuris, užuot išlyginęs surauktus antakius, bevelijo išeiti iš teatro. Išminčiui įsikišus į pasikalbėjimą, visi netenka žado, tarytum vilką pamatę. Jei prireiks ką nors nupirkti, jei reikės sudaryti kokią nors sutartį, jei, trumpai sakant, kyla kalba apie vieną kurį iš tų reikalų, be kurių neįmanomas kasdienis gyvenimas, – tas išminčius pasirodys tau tikras mulkis. Nei pats sau, nei tėvynei, nei savo artimiesiems jis negali būti niekuo naudingas, nes nėra prityręs gyvenimo reikaluose ir per daug yra tolimas nuo visuotinai priimtų pažiūrų ir visų saugomų papročių. Dėl tokios nedermės su tikrovišku gyvenimu ir papročiais neišvengiamai gimsta neapykanta visam, kas jį supa, nes

žmonių visuomenėje visur pilna kvailumo, viskas daroma kvailių ir kvailių labui. Jei kas panorėtų vienas sukilti prieš visus, tai patarčiau jam pasekti Timono[125] pavyzdžiu: bėgti kur nors į dykumą ir ten, vienatvėje, gėrėtis savo išmintim.

[125] **Timonas** – vienas dalyvių Lukiano dialogo, išversto paties Erazmo į lotynų kalbą. Turtingas atėnietis Timonas linksmai leido gyvenimą, puotaudamas su draugais, kurie visi nusisuko nuo vaišingo šeimininko, kai tik šis prarado savo turtą. Tada Timonas ėmė nekęsti žmonių, gyveno užsidaręs ir mirė visiškoje vienatvėje.

XVII

KVAILYBĖ ŽAIDŽIA PATAIKAVIMU, NESĄMONE, TUŠČIA GARBE

Bet grįžtu prie to, kas anksčiau buvo kalbėta. Kuri jėga sutelkė į valstybę tuos akmeninius, ąžuolinius, laukinius žmones, jeigu ne pataikavimas? Tiktai tokia prasme reikia suprasti padavimus apie Amfiono ir Orfėjo[126] citrą. Kas privedė prie taikos ir susitarimo romėnų liaudį, kai ji ketino sugriauti respublikos santvarką? Galbūt, kokia filosofinė kalba? Visai ne! Tai buvo tiesiog kvaila, vaikiška pasakėčia apie pilvą ir kitus žmogaus kūno

Sertorijaus galios demonstravimas

[126] **Amfionas** ir **Orfėjas** – pusiau legendiniai dainiai. Amfionas, Tebų karalius, Dzeuso ir Antiopės sūnus, gavęs iš Hermio lyrą, kuria išmokęs nuostabiai skambinti (net akmenys sekdavę paskui jį skambinant); buvo vedęs Niobę ir baigė gyvenimą savižudybe. Orfėjas – priešhomerinio laikotarpio mitinis poetas-dainius, gyvenęs Trakijoje ir dalyvavęs argonautų žygyje. Lyrą gavęs iš Apolono ir taip gražiai ja skambinęs, kad iš susijaudinimo judėję medžiai ir uolos. Nustojęs žmonos Euridikės, pasidaręs mizoginu (moterų neapkenčiančiu) ir už tai bakchančių (Bakcho palydovių) buvęs orgijų metu sudraskytas.

sąnarius[127]. Tokią pat naudą davė ir panaši Temistoklo[128] pasakėčia apie lapę ir ežį. Kokio išminčiaus kalba būtų galėjusi tiek padaryti, kiek padarė prasimanyti Sertorijaus[129] pasakojimai apie tariamai pranašišką stirną, arba apie bandymus, kuriuos garsusis spartietis[130] padarė su

[127] **Klasių kova** senovės Romoje ypač paaštrėjo 494 m. pr. m. e., kada plebėjai su konsulu Apiju Klaudijum pasitraukė iš miesto į vad. „šventąjį kalną" Tiberio pakrantėje. Senatas pasiuntė patricijų Menenijų Agripą tartis su plebėjais. Šis jiems papasakojo pasakėčią apie tai, kaip žmogaus kūno dalys pakėlė maištą prieš pilvą ir kaip visas organizmas dėl to nukentėjo.

[128] **Temistoklas** (514–449 m. pr. m. e.) – Atėnų valstybės vyras ir kariuomenės vadas. Kai atėniečiai ėmė bruzdėti dėl valstybės tarnautojų savavališkumo, Temistoklas bandė apraminti piliečius šitokia pasakėčia: į balą įklimpusią lapę apspitę uodai; kai lapės pagailėjęs ežys norėjęs uodus pavaryti, ši pasakiusi: „Nesikišk! Šitie jau prigėrė mano kraujo, ir jei juos pavarysi, atskris kiti, alkani ir todėl labiau godūs".

[129] **Sertorijus** – I-ojo a. pr. m. e. romėnų kariuomenės vadas, demokratijos šalininkas. Aristokrato Sulos diktatūros metu atsimetė nuo Romos ir keletą metų laikėsi Ispanijoje su sau ištikima kariuomene, kurioje buvo nemažai politinių tremtinių. Pompėjo nugalėtas žuvo 72 metais. Kad pakeltų autoritetą kareivių akyse, Sertorijus paleidęs gandus, kad jo stovykloje bėgiojanti stirna nesanti paprasta, bet deivės Dianos (stirnų globėjos) jam pasiųsta. Be to, norėdamas vaizdžiai parodyti kariams susiklausymo ir vienybės reikalingumą, Sertorijus įsakęs jaunam stipriam kariui išrauti uodegą iš visai susenusio arklio. Šis tai atlikęs tik su dideliu vargu. Po to Sertorijus liepęs seniui padaryti tą pat su šauniu žirgu. Raudamas po vieną ašutą, senis lengvai išrovęs visą žirgo uodegą.

[130] **Likurgas** – legendinis Spartos įstatymų leidėjas, gyvenęs tariamai IX a. pr. m. e. Norėdamas daiktiškai įrodyti spartiečiams, kad jo peršamoji jaunuomenės auklėjimo reforma yra naudinga, Likurgas išauginęs ir išauklėjęs du vienodo amžiaus vienos kalės šuniukus taip, kad vienas pasidaręs tingus ir daugėdys, o antras – vikrus ir santūrus. Šuniukams paaugus, Likurgas sukvietęs Spartos vyriausiuosius ir parodęs savo auklėtinius. Čia pat tupėjęs kiškis ir stovėjusi puodynė su ėdalu. Kai šunys buvo atrišti, vienas tuoj puolęs prie ėdalo, o antras ėmęs vytis kiškį. Šita vaizdžia pamoka Likurgas įtikinęs spartiečius, ir reforma buvo priimta.

dviem šunim, arba to paties Sertorijaus išdaiga su arklio uodega? Nekalbėsiu apie Miną[131] ir Numą[132], kurie valdė kvailą minią gudriai pramanytomis pasakėčiomis. Tos rūšies nesąmonės priverčia judėti milžinišką ir galingą žvėrį – liaudį.

Ir atvirkščiai, kuri valstybė kada nors priėmė Platono ir Aristotelio[133] įstatymus arba Sokrato dėsnius? Arba kas paskatino Decijus[134] pasiaukoti mirusiųjų požemio

[131] **Minas** – legendinis Kretos salos valdovas ir įstatymų leidėjas, Pasifajos vyras ir tėvas Ariadnės, padėjusios didvyriui Tesėjui nukauti Minotaurą, baisenybę, kuriai atėniečiai buvo Mino įpareigoti kas devynerius metus siųsti surijimui po 7 jaunuolius ir 7 merginas. Šiame padavime atsispindi žmonių aukojimo paprotys, patekęs į Graikiją iš netolimos Foinikijos, kurioje tokie aukojimai buvo atliekami dievui Molochui.

[132] **Numa Pompilijus** – antras Romos karalius, padidinęs dievybių skaičių, įkūręs daug šventovių, nustatęs tikybines apeigas ir būrimo taisykles. Savo veikloje vadovavęsis patarimais nimfos Egerijos, kuri apreikšdavusi jam dievų valią.

[133] **Aristotelis** (384–322 m. pr. m. e.) – didžiausias senovės filosofas, gamtininkas ir peripatetikų mokyklos steigėjas. 17-os metų būdamas atvyko iš gimtosios Stagiros (Makedonijoje) į Atėnus ir pasidarė Platono mokinys. Paskui grįžo į Makedoniją, auklėjo ir mokė karaliaus Filipo sūnų, Aleksandrą Didįjį. Šiam užėmus sostą, vėl atsidūrė Atėnuose, kur mokė jaunuomenę vad. Likėjuje (iš čia „licėjus“); buvo įpratęs mokyti vaikščiodamas su mokiniais po Likėjaus portikus, papuoštus kolonadomis; iš čia jo sekėjai vadinosi peripatetikais (vaikščiojančiais). Ilgainiui buvo įtartas bedievybe, persikėlė į Eubojos salą ir ten, Chalkidos mieste, mirė 322 metais. Savo biblioteką ir visus raštus paliko mokiniui Teofrastui. Aristotelio veikalai liečia visus tada žinomus mokslus, o jo traktatai apie logiką ir kai kurias filosofijos sritis iki šiol nenustojo reikšmės.

[134] **Decijai** – romėnų patricijų giminė, kurios trys atstovai iš eilės žuvo kovose už tėvynę: tėvas žuvo 342 m. ties Veseriu, sūnus 295 m. – ties Sentinu ir vaikaitis 279 m. – ties Auskulu.

Kvailybės tėvas

karalijai, kas privertė Kurcijų[135] pulti į prarają, jeigu ne tuščia garbė, toji viliokle sirena, bet baisiai smarkiai peikiama mūsų išminčių? Kas gali būti kvailesnio, kaip šliaužioti liaudies akivaizdoje ieškant tarnybų, dovanomis stengtis įgyti liaudies palankumą, vaikytis kvailių plojimų, džiaugtis sveikinamaisiais šūkiais, leisti nešioti save, lyg kokią statulą, triumfo iškilmių metu minios pramogai, arba leisti pastatyti save aikštėje, kaipo varinę statulą? Prie to dar pridėkite polinkį pūstis skambiais vardais ir pagarbiais titulais. Pridėkite dieviškuosius pagarbos pareiškimus, teikiamus niekingiausiems žmogiūkščiams, ir iškilmingas apeigas, kuriomis sudievinami šlykščiausieji tironai. Visa tai yra kvailiau už kvaila. Visam tam išjuokti reikėtų ne vieno Demokrito. Kas išdrįs tai paneigti? Bet argi ne iš šito šaltinio gimė žygdarbiai tų narsiųjų didvyrių, kuriuos iškalbingi

[135] **Markas Kurcijus** – romėnų jaunikaitis, pasižymėjęs 362 m. pr. m. e. šiomis aplinkybėmis: tais metais Romos forume atsiradęs nepaprastai gilus plyšys; burtininkai paskelbę, kad plyšys turįs būti užpildytas, kitaip miestą ištiksianti nelaimė, o plyšį užpildyti, esą, galima tik tuo, kas yra Romoje brangiausio. Tada Kurcijus sušukęs: „Romoje nieko nėra brangesnio už ginklus ir drąsą!", ginkluotas atsisėdęs ant žirgo ir su juo nudardėjęs į prarają, kurios šonai tuoj susiskliautę.

vyrai iškėlė lig padangių savo raštuose? Kvailybė kuria valstybes, palaiko valdžią, įstaigas, religiją, valdymą ir teismą. Na ir kas gi pagaliau visas žmogaus gyvenimas, jei ne tam tikras Kvailybės žaidimas?

Kreipkimės į mokslus ir menus. Kas, išskyrus garbės troškimą, galėjo paskatinti mirtingųjų protus išrasti ir perduoti būsimoms kartoms tiek daug ir, pagal visuotinę nuomonę, tokių puikių mokslų? Iš tikrųjų be galo kvaili tie žmonės, kurie manė, jog kažkokia garbė – už kurią nieko negali būti niekingesnio – gali jiems atlyginti už tiek nemiegotų naktų ir tiek išlieto prakaito. O vis dėlto Kvailybei, ir būtent jai, turite būti dėkingi už tiek ir tokių puikių gyvenimo privalumų, ir kartu su tuo, už tai, kas yra visų saldžiausia – jūs džiaugiatės svetimų žmonių beprotybe.

XVIII

KVAILYBĖ REIKALAUJA, KAD JĄ PAGIRTŲ UŽ PROTINGUMĄ

Dabar, po to, kai aš teisėtai atidaviau sau pagarbą už savo galybę ir pramanumą, lieka dar pagirti save už protingumą. Kas nors galėtų pasakyti, kad protingumas man tiek pat tėra giminiškas, kaip vanduo ugniai. Bet aš manau, jog man pavyks įrodyti ir šitą savo tvirtinimą, jei tik jūs klausysitės kaip pirma – atidžiai ir palankiai.

Jei protingumas pirmų pirmiausia pasireiškia praktiškam buklume, tai kas, klausiu, turi teisę savintis garbingą protingo žmogaus vardą – ar išminčius, kuris, iš dalies dėl nereikalingo kuklumo, iš dalies dėl dvasinio bailumo, nieko nesiryžta imtis, – arba visam kam drąsus kvailys, nesulaikomas nei gėdos, kurios neturi, nei pavojaus, kurio nenuvokia? Išminčius kreipiasi į senovinius raštus ir ieško juose įvairių mokslinių subtilumų; kvailys, atvirkščiai, nuolat sukaliodamasis pačiam gyvenimo sūkury, tuo pačiu įsigyja, jei neklystu, tikrąjį protingumą. Tai jau aiškiai matė (nors ir aklas būdamas) Homeras, kuris taip yra pasakęs: „Tai, kas įvyko, ir vaikas aiškiausiai suprasti pajėgia."[136] Tai reiškia: „Ir kvailas iš nelaimės pasimoko." Yra dvi didžios kliūtys, trukdančios teisingą dalykų supratimą: sarmatingumas,

[136] Homero.

lyg ūkana aptemdąs sielą, ir baimė, sulaikanti nuo drąsaus veikimo pavojaus valandoje. Tačiau ir nuo gėdos, ir nuo baimės vienodai išvaduoja jus Kvailybė. Tiktai nedaugelis mirtingųjų supranta, kaip naudinga ir patogu niekuomet nieko nesigėdyti ir viską išdrįsti. Jeigu protingumu laikysime sugebėjimą teisingai įvertinti daiktus ir aplinkybes, tai paklausykite, prašau, kaip toli nuo šito yra tie, kurie už vis labiau giriasi tokiu sugebėjimu. Pirmų pirmiausia nėra jokio abejojimo, jog visi daiktai turi du veidus, panašiai kaip Alkibiado[137] silėnai, ir tie veidai visai nepanašūs į vienas kitą. Taip, kad, pavyzdžiui, tai, kas iš išorės yra tarytum mirtis, jeigu pažvelgsi vidun, pamatysi gyvenimą, ir atvirkščiai, kas atrodo gyvenimas, yra mirtis, kas grožis – šlykštumas, kas atrodo gausumas – didžiausias skurdas, kas gėdinga – garbinga, kas mokslinga – nemokšumas, kas galybė – silpnumas, kas kilnumas – menkavertiškumas, kas linksmumas – liūdesys, kas pasisekimas – nesėkmė, kas draugystė – kivirčai, kas nauda – žala; trumpai sakant, nuplėšę silėnui kaukę, pamatysime kaip tik priešingą dalyką tam, koks atrodė iš pirmo žvilgsnio. Jeigu toks mano samprotavimas kam nors pasirodys perdaug filosofiškas, tai,

[137] **Alkibiadas** (451–404 m. pr. m. e.) – Atėnų valstybės vyras, Sokrato bičiulis. Platono dialoguose dažnai vaizduojamas dalyvaujančiu pokalbiuose su Sokratu. Apie silėnus kalbama „Puotoje“ (XXII, B).

Princo įkūnijimas

prašau – pasakysiu aiškiau ir paprasčiau. Kas nepripažintų, kad karalius yra turtingas ir galingas? Bet jeigu jis neturi savo sieloje nieko gero, jeigu jis amžinai nepasotinamas, tai jis yra skurdžiausias iš skurdžių. Juo daugiau jo sieloje ydų, juo labiau jis yra niekingas vergas. Panašiu būdu galima būtų samprotauti ir apie kitus dalykus. Bet užteks ir to vieno pavyzdžio.

„Kuriam galui visa tai sakoma?“ – paklaus, galimas daiktas, kas nors iš jūsų. Tuojau išgirsite, kur aš lenkiu savo mintį. Jeigu kas nors nuplėštų scenoje kaukes aktoriams, vaidinantiems komediją, ir parodytų žiūrovams jų tikruosius, jiems būdingus, veidus, argi jis nesugadintų vaidinimo ir argi nebūtų vertas būti išvytas iš teatro akmenimis, kaip koks beprotis? Įsivaizduokit tiktai, kad tuo atveju visi daiktai staiga įgautų naują pavidalą, taip, jog kas ką tik buvo moteris staiga pasirodytų esanti vyras, kas ką tik dar buvo jaunuolis – senis, kas čia pat buvo karalius – pasigailėjimo vertas driskis, kas dievas – niekingas mirtingasis. Bet pašalinti šitą visą apgavystę – tai reiškia sugadinti visą vaidinimą. Juk tiktai apsimetimas ir persivalkstymas traukia žiūrovų akis! Be to, visas žmo-

gaus gyvenimas yra ne kas kita, kaip tam tikra komedija, kurioje visi žmonės, užsidėję vieni tokias, kiti kitokias kaukes, vaidina kiekvienas savo rolę, kol choregas[138] nuveda juos šalin iš proskenijumo[139]. Tas choregas dažnai vienam ir tam pačiam vaidilai paveda įvairias roles; tuo būdu purpuru dėvįs karalius staiga pasirodo mūsų akivaizdoje kaip apdriskęs vergas. Tikrajam teatre viskas ryškiau pabrėžta, bet tikrumoje ten vaidina visiškai taip pat, kaip gyvenime. Kas gi būtų, jeigu dabar kuris nors išminčius, nukritęs iš dangaus, pradėtų staiga šaukti, kad tas, kurį visi laiko dievu ir savo viešpačiu, yra net ne žmogus, kadangi jis pasiduoda gyvuliškoms aistroms, o tiktai niekingas vergas, kadangi jis pats gera valia tarnauja daugeliui ir taip pat niekingų valdovų? Kas būtų, jei tas išminčius, sutikęs žmogų, verkiantį savo mirusio tėvo, lieptų jam džiaugtis, nes velionis tiktai dabar, esą, pradedąs iš tikrųjų gyventi: juk šis mūsų gyvenimas – esąs tiktai mirties pavidalas. Kas būtų, jei tas pats išminčius, pamatęs žmogų, kuris giriasi savo protėviais, pavadintų jį be kilmės elgeta, net pavainikiu, remdamasis tuo, kad jis yra labai nutolęs nuo dorybės, vienintelio tikrojo

[138] **Choregas** – choro rengėjas. Taip vadinosi turtingieji Atėnų piliečiai, pasiimdavę pareigą apmokėti išlaidas, susijusias su teatro vaidinimų pastatymu.

[139] **Proskenijumas** – graikų teatro scenos priešakinė dalis, kur stovėjo ir veikė aktoriai (atitinka mūsų sceną).

kilnumo šaltinio? Kas būtų, jeigu jis su visais ir su kiekvienu sumanytų samprotauti panašiu būdu? Argi nepradėtų visi žiūrėti į jį, kaip į pavojingą beprotį? Kaip nėra nieko kvailesnio už išmintį ne vietoje, taip nieko negali būti negudresnio už protingumą ne laiku. O negudriai elgiasi kiekvienas, kuris nenori skaitytis su esama daiktų padėtimi, kuris nesupranta ir neatsimena pagrindinio kiekvienos puotos dėsnio – arba gerk, arba eik sau, – ir reikalauja, kad komedija nebūtų komedija. Atvirkščiai, protingas yra tas, kas, būdamas mirtingas, nesistengia būti išmintingesnis, negu tai dera mirtingajam, kas pro pirštus žiūri į minios ydas arba mandagiai klysta drauge su minia. „Tačiau tai ir yra kvailumas“, – pasakys man. Nesiginčysiu, bet ir jūs turite sutikti su manim, kad tatai ir reiškia vaidinti gyvenimo komediją.

XIX

KVAILYBĖ VEDA PRIE IŠMINTIES

Ir dar štai ką... Bet, dievai nemirtingieji! Ar kalbėti man toliau, arba jau dabar nutilti? Bet kodėl nutilti, kada mano žodžiai – tikriausia teisybė! Tiktai tokiam svarbiam reikalui, galbūt, ne pro šalį būtų pasikviesti į pagalbą Helikono[140] mūzas, kurių poetai yra įpratę šauktis dėl kiekvieno niekniekio. Taigi padėkite man truputį, Jupiterio dukros, kad galėčiau įrodyti, jog į tą aukštąją išmintį, į tą laimės tvirtovę, kaip ją praminė filosofai, nesurasite kelio, jeigu Kvailybė nesutiks būti jūsų vadovu. Jau ir anksčiau yra pripažinta, kad visi jausmai yra Kvailybės žinioje. Tuo ir skiriasi nuo mulkio išminčius, kad šis vadovaujasi protu, o ne jausmais, kaip anas. Štai kodėl stoikai rūpinasi atitolinti nuo išminčiaus visus susijaudinimus kaip kokias ligas, užmiršdami, jog tie susijaudinimai ne tiktai duoda kryptį, tarytum rūpestingi auklėtojai, skubančiam į išminties uostą, bet jie yra taip pat lyg koks šaunumo botagas ir pentinai, nes jie skatina žmogų prie kiekvieno gero darbo. Teisybė, tą atkakliai ginčija dvigubas[141] stoikas Seneka, draudžiąs išminčiui turėti bet kurį afektą. Bet taip elgdamasis jis įsivaizduoja jau ne žmogų, o kažkokį naują

[140] **Helikonas** – Bojotijos kalnagūbris, Apolono ir mūzų buveinė (žr. paaišk. 34).
[141] **Dvigubas** – ypatingai griežtas.

dievą, kokio niekuomet nebuvo ir niekuomet nebus. Aiškiau kalbant, jis sukuria marmurinę žmogaus panašybę, bejausmę ir be jokių žmogiškų ypatybių. Tegu filosofai, jeigu tai jiems patinka, didžiuojasi tuo savo išminčiumi, tegu jį myli, be jokio konkurento tai meilei, tegu gyvena su juo Platono respublikoje[142], arba idėjų valstybėje, arba Tantalo[143] soduose. Kas nebėgtų, siaubo pagautas, nuo tokios būtybės, lyg pabaisos, lyg šmėklos, neturinčios nė vieno įgimto jutimo, nežinančios nei meilės, nei gailestingumo, panašios į kietą akmenį arba į baugias Marpeso uolas[144], nuo kurios nieko nepaslėpsi, kuri niekuomet neklysta, kuri, panašiai kaip akylasis Linkėjas, visa permato kiaurai, visa tiksliausiai apsvarsto pagal savo mokslo taisykles, kuri visa žino, kuri tik viena pati savim patenkinta, tik viena turtinga, sveika, tik ji viena valdovė, tik ji viena laisva, trumpai sakant, tik ji viena – viskas[145].

[142] **Platono respulika.** Platono nuomone, geriausia respublika esanti ta, kurią tvarko filosofai, blogiausia – tironų valdoma.

[143] **Tantalas** – mitinis Frigijos karalius, Dzeuso ir Plutojos (turtingumo deivės) sūnus, pagarsėjęs savo turtingumu. Nusidėjęs dievams, buvęs nubaustas; apie jo kančias pasakoja Homeras (Od., XI, 588):
Stovi jisai ežere, ik palūpio įbridęs gilumo; Tuoj nuo jo bėga vanduo, prasiskyręs, ir matos po kojų Dugnas tik juodas, ir tas kuo greičiausiai iki sauso išdžiūsta.

[144] **Marpeso uola** – marmuro kalnagūbris Marpesu (Paro saloje), minimas Vergilijaus „Eneidoje“ (VI, 470). **Linkėjas.** žr. paaišk. 230.

[145] Erazmas kiek laisvai cituoja **Horacijaus** pirmojo laiško pabaigą: *Ad summam: sapiens uno minor est Iove,* ***dives, Liber, honoratus, pulcher, rex*** *denique regum. Praecipue sanus, nisi cum pituita molestast.*

O kad tik jis vienas tokios nuomonės apie save, tatai jam nesvarbu! Jis nesirūpina bičiuliu, nes jis pats niekam ne bičiulis; net dievams pasiryžęs užmesti kilpą ant kaklo, nes visa, kas tiktai atsitinka gyvenime, jis išjuokia ir niekina, tarytum beprotybę. Štai koks galvijas yra tasai tobulasis išminčius! Jeigu klausimas būtų sprendžiamas balsuojant, pasakykite, kuri valstybė sutiktų turėti tokį valdovą, kuri kariuomenė norėtų turėti tokį vadą, kuri moteris išsirinktų sau tokį vyrą, kas sutiktų turėti prie stalo tokį puotautoją, kuris vergas pakęstų tokio pono jungą? Kas nevelytų jo vietoje bet kokio paskučiausio kvailio iš kvailių minios, kuris, būdamas kvailys, geriau už bet kurį kitą galėtų valdyti kvailius arba jiems būti paklusnus, kuris patiktų į save panašiems – o tokių didelė daugybė! – kuris būtų švelnus su savo žmona, malonus su bičiuliais, linksmas puotoje, gražiai sugyvenamas ir manąs, kad jam niekas nesvetima, kas yra žmogiška. Tačiau man net koktu toliau kalbėti apie tą jūsų išminčių. Kreipkimės verčiau į kitus gėrius, kurių jums teikia kvailybė.

XX

GYVENIMO NEGANDOS

Jei kas pažiūrėtų į mūsų pasaulį iš padangių aukštybės, kaip pagal poetų pasakojimus žiūri Jupiteris, kokių nelaimių yra pilnas žmogaus gyvenimas! Koks pasigailėjimo vertas ir nešvarus gimimas, koks varginantis auklėjimas, kaip visokių nuoskaudų pilna vaikystė, jaunystė, kaip apsunkinta daugelio darbų nepakeliama senatvė, kaip kartus mirties būtinumas, toliau, per visą gyvenimą ištisa kariauna ligų, daugybė nelaimingų atsitikimų ir gyvenimiškų vargų. Kaip viskas permerkta tulžimi! Neminint jau, kiek pikto daro žmogus žmogui: neturtas, kalėjimas, negarbė, gėda, kankinimai, pinklės, išdavimas, šmeižtai, bylinėjimasis, apgaulės... Bet aš jau, rodosi, pradedu, anot graikų, skaičiuoti pajūrio smėlį. Nedera čia man kalbėti apie tai, kuriomis nuodėmėmis užsitraukė ant savęs visa tai žmonės, arba kuris apmaudus dievas pasmerkė juos gimti vargams ir liūdesiui. Iš tikrųjų, kiekvienas, kas pagalvos kaip reikiant, niekuomet nepasmerks Mileto merginų[146], kad ir koks pasigailėjimo vertas buvo jų likimas. Tačiau, kurie gi žmonės už vis dažniau nutraukdavo savo gyvybės siūlą, prisisotinę nebepakenčiamo gyvenimo

[146] II-ojo m. e. amžiaus romėnų rašytojas **Aulas Gelijus** savo veikale *Noctes Atticae* pasakoja, kad Mileto mieste merginos tam tikrą laikotarpį buvusios apimtos savižudybės manijos.

negandos? Ar ne tie, kurie atstovavo išmintį? Nekalbant jau apie diogenus[147], ksenokratus[148], katonus, kasijus ir brutus, priminsiu čia Chironą[149], kuris, nors galėjo būti nemirtingas, bevelijo mirti. Matote patys, kas atsitiktų, jei visi žmonės būtų išminčiai: vėl prireiktų naujo molio gabalo ir vėl naujo puodžiaus Prometėjo[150]. Tačiau aš, pasinaudodama iš dalies žmonių tamsuoliškumu, iš dalies nepastabumu, kartais užmiršimu visų negerovių ir viltimi, jog bus geresnė ateitis, o kartais pasaldindama žmonių džiaugsmus palaimos medumi, taip sėkmingai padedu jų varguose, kad niekas nenori skirtis su gyvenimu, net ir tada, kai, Parkoms[151] pabaigus verpti siūlą, jau pati gyvybė juos ima apleisti. Ir juo mažiau žmogui priežasčių branginti gyvenimą, juo stipriau jis

[147] **Diogenas** iš Sinopo (414–323 m. p. m. e.) – pagarsėjęs Atėnuose filosofas-cinikas, gyvenęs statinėje. Pasakojama, kad jį kartą aplankęs Aleksandras Didysis ir paklausęs, ko šis iš jo pageidautų. Diogenas atsakęs: „Vieno tenoriu: pasitrauk kiek į šalį, nes stovėdamas priešais statinę, užstoji man saulę".

[148] Platono mokinys **Ksenokratas** iš Chalkidos (396–314 m. p. m. e.), ilgą laiką buvęs Platono filosofinės mokyklos, ilgainiui gavusios **Akademijos** vardą, vadovas (po Platono mirties).

[149] **Chironas** – kentauras, jūrų dievo Poseidono sūnus, pagarsėjęs savo išmintimi ir giliu gamtos pažinimu, Achilo ir gydymo dievo Asklepijaus mokytojas. Jo auklėtiniais laikomi taip pat Homero minimas burtininkas Teiresijas ir kiti graikų epo didvyriai. Chironas galėjęs likti nemirtingas, bet būdamas sužeistas ir negalėdamas pakęsti skausmo, jis atsisakęs nuo nemirtingumo.

[150] Pagal padavimą, **Prometėjas** sutvėręs pirmuosius žmones iš molio.

[151] Trys **Parkos (Kloto, Lachesis, Atropos)** – likimo deivės, verpusios žmogaus gyvenimo siūlą.

kabinasi į jį – tiek jiems tolimas bet koks persisotinimas gyvenimu. Mano dėka jūs matote visur Nestoro amžiaus

Išsipustęs senis

senelių, kuriems nebeišliko net žmogiško pavidalo, šveplenančių, be atminties, be dantų, plikų, arba pavaizduojant juos Aristofano žodžiais, nešvarių, susilenkusių, nelaimingų, raukšlėtų, plikų, bedančių, impotentų; ir vis dėlto jie taip gėrisi gyvenimu, taip jauninasi, jog vienas, žiūrėk, dažo savo žilę, antras pridengia plikę pridėtinėmis garbanomis, trečias įsistato dantis, galbūt, ištrauktus iš kokios kiaulės žiaunos, ketvirtas gailiai dūsauja įsimylėjęs kažkokią mergiotę ir meilės kvailiojimuose net kartais pralenkia geltonsnapį jaunuolį. Kitas jau viena koja karste, tikras senas krėklys, o, žiūrėk, ima sau jauną žmoną, žinoma, be dalies, ir ima ją ne tiek sau naudotis, kiek kitiems. Tai pasitaiko taip dažnai, kad sukelia netgi pagyrimus. Dar juokingiau, kada išgverusi senė, panaši į lavoną ir tarytum ką tik grįžusi iš mirusiųjų karalijos vien tik ir kartoja „balandėli mano“, mūdrauja, kraiposi gašliai, lyg ožiai, prisivilioja už nemažą atlyginimą kokį nors Faoną, išvien dažosi veidą, neatsitraukia nuo veidrodžio, nusipešioja nuo gėdingos savo kūno dalies plaukus, atstato parodai savo suvytusias senas krūtis, drebančiu urzgiančiu balsu žadina užmigu-

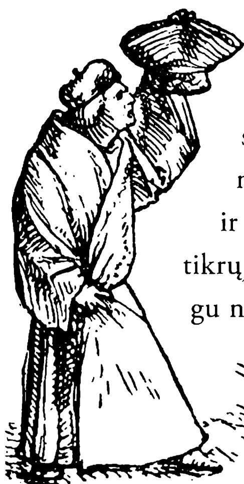
sius savo geidulius, girtuokliauja, įsimaišo tarp šokančių merginų, braižo meilės laiškus. Visi iš to juokiasi, nes tai iš tikrųjų labai kvaila. Tačiau pačios senelės savim patenkintos, džiaugiasi gyvenimu, tartum pasigeria medaus saldumu, jaučiasi laimingos, – vis dėl mano geradarybių. Ir aš prašyčiau visus, kam tatai atrodo esant juokinga, pagalvoti turint laiko: kas geriau – ar tokiu būdu džiaugtis gyvenimu, padedant Kvailybei, arba, kaip sakoma, ieškoti skersinio kilpai? O dėl gėdos, kurią pagal bendrą nuomonę užtraukia tokie darbai, tai mano kvailiukams tarytum jos nė būti nėra: jie arba visai jos nenuvokia, arba, jeigu ir nuvokia, tai lengvai su ja susigyvena. Štai, jei ant galvos akmuo nukrinta, tai tikra nelaimė, o gėda, negarbė, plūdimas ir piktas gandas tiktai tiek gali būti pavadinti nelaimėmis, kiek mes juos pajuntame. Kas čia blogo, kai visi tave nušvilpia, jei tik tu pats sau ploji[152]? Bet tai įmanoma tiktai padedant Kvailybei.

Pasipuošusi senė

[152] Minimas **Horacijaus pasakymas** (Sat. I, 1, 66): ... *populus me sibilat, at mihi plaudo* („žmonės mane iššvilpia, o aš sau ploju“).

MOKSLAI, JŲ ATSIRADIMAS IR PASKIRTIS

Įsivaizduoju sau, kaip ims ginčytis su manim filosofai. „Būti apimtam kvailumo, – pasakys jie, – klysti, apgaudinėti save, tūnoti tamsume – visa tai reiškia būti nelaimingam.“ O aš pasakysiu, kad tai reiškia būti žmogumi. Nematau priežasties, dėl ko vadinti tokius žmones nelaimingais, jeigu jie taip yra gimę, taip išauklėti, taip įpratinti ir jeigu toks yra bendras visų likimas. Juk nėra jokios nelaimės, jei visais atvejais esame panašūs į kitas savo giminės būtybes. Priešingu atveju tektų gailėtis žmogaus dėl to, kad jis negali skraidyti drauge su paukščiais, nevaikščioja keturiomis drauge su visais kitais gyvuliais ir neturi kaktoje ragų, kaip jautis. Iš tikrųjų, tuomet tektų pavadinti nelaimingu net gražiausią žirgą dėl to, kad jis nei gramatikos nesimokė, nei pyragaičių nevalgo, taip pat ir jautį – dėl to, kad jis netinka daryti pratimus palestroje[153].

Advokatas

[153] **Palstera** – sporto aikštelė senovės Graikijoje. Ilgainiui palestros (*palaistra*) vardą imta taikyti mokyklai.

Taigi, kaip gramatikos nemokąs žirgas nėra nelaimingas, lygiai taip negalime vadinti nelaimingu ir kvailo žmogaus, nes jau tokia jo prigimtis. Čia vėl susilauksiu užmetimų iš gudragalvių ginčininkų. „Tam ir duoti žmogui mokslai, – pasakys jie, – kad jie, šviesdami protą, papildytų spragas, kurias paliko gamta." Bet argi tai bent truputį panašu į tiesą? Gamta, sukūrusi su tokiu atidžiu rūpestingumu ir budrumu museles, žoles ir gėles, argi galėjo užsnūsti ir tik vienam žmogui padaryti išimtį, nes jis tik vienas tereikalingas esąs mokslo? Žmonių giminės pražūčiai išrado mokslus Teutas[154], tas piktas genijus, žmonių giminės priešas. Visai nebūdami mūsų palaimai naudingi, mokslai kenkia net ir tam tikslui, kuriam jie neva sukurti, kaip tatai grakščiai ir sąmojingai įrodinėja, kalbėdamas apie rašto išradimą, Platono raštuose[155] tasai protingasis karalius. Taigi, mokslai, drauge su kitomis žmogaus gyvenimo opomis, atsirado pasaulyje tiktai dėl tų kaltės, iš kurių kilo ir visi kiti antkryčiai, o būtent, iš demonų. Tai rodo pats jų pavadinimas – „daimonai" (taisyklingiau „demonai", t. y. žinantieji). Juk aukso amžiuje žmogaus giminė, neapsiginklavusi jokiais mokslais, gyveno sekdama vien gamtos nurodymais. Iš tikrųjų,

[154] **Teutas** – egiptiečių dievas, mitinis raidyno išradėjas. Jis taip pat buvo laikomas skaitmenų, aritmetikos veiksmų, geometrijos ir astronomijos išradėju.

[155] **Dialoge** „Faidras".

Gydytojas

kuriam galui būtų reikėję gramatikos, kada visi naudojosi viena bendra kalba ir kada kalba nieko kito nebuvo siekiama, kaip tiktai, kad žmonės suprastų vienas kitą? Kokią naudą būtų galėjusi duoti dialektika, kada nebuvo viena kitai prieštaraujančių nuomonių? Argi vieta retorikai ten, kur nevedama jokių teismo ginčų? Kam reikia žinoti įstatymus, kai nėra blogų papročių, iš kurių, be abejonės, gimė geri įstatymai? Anais laikais žmonės buvo per daug dievobaimingi, kad būtų galėję bandyti tirti su nedoru smalsumu gamtos paslaptis, matuoti dangaus kūnų dydį, judesius ir veikimą. Jie būtų palaikę šventvagyste mirtingojo žmogaus troškimą pasidaryti protingesniam, negu tai lemta jo likimo. O beprotiška mintis tirti tai, kas yra anapus dangaus ribų, niekam ir į galvą neateidavo. Bet kai pirmykštis aukso amžiaus nekaltumas pamažu ėmė nykti, piktieji genijai, kaip jau sakyta, išrado mokslus, beje, pirmaisiais laikais jų buvo dar visiškai nedaug ir tiktai nedaug kas jais užsiimdavo. Vėliau chaldėjų[156] prietaringumas ir nemaža laisvo laiko turėjusių graikų

[156] **Chaldėjai** – senovės Babilono gyventojai, pagarsėję įvairiais mokslais, ypač astronomija ir astrologija. Su chaldėjų vardu siejamas mokslo apie dangaus kūnus atsiradimas.

lengvamintiškumas prie jų pridėjo šimtus naujų mokslų, – tų tiktai protui kamuoti įrankių, taip kad dabar vienos gramatikos per akis pakanka, kad visą žmogaus gyvenimą paverstų nuolatine kančia.

Be to, ir tarp pačių mokslų labiausiai branginami tie, kurie stovi arčiau prie sveiko proto, atseit, prie kvailybės. Badauja teologai, šąla fizikai, niekinami dialektikai. Tiktai vienas gydytojas yra gerbiamas ir laikomas vertingesnis už visus kitus, kaip sako Homeras[157]. Bet ir tarp pačių gydytojų – kas tamsesnis, akiplėšiškesnis už kitus, savim labiau pasitikįs, tas labiau vertinamas net vainikuotųjų valdovų. O ir pati medicina, ypač tokia, kokia daugelis dabar užsiima, yra ne kas kita, kaip menas pataikauti žmonėms, visiškai taip, kaip retorika. Prie gydytojų visų arčiausia stovi priekabių ieškotojai – teisininkai. Nežinau, tiesiog, galbūt, net reikėtų juos pastatyti pirmoje vietoje. Visi filosofai, pašiepdami, vieningai vadina jų amatą asilišku. Ir vis dėlto, nuo tų asilų sprendimo priklauso daugybė gyvenimiškų reikalų – tiek svarbių, tiek ir niekingų. Jų dvarai auga, tuo tarpu kai teologas, pasiekęs visas dievybės paslaptis, čiulpia lubiną ir nuolat kariauja su blakėmis ir blusomis. Vadinasi, jei tarp mokslininkų laimingesni už kitus yra tie, kurie yra

[157] **Iliada,** XI, 513:
Gydyt mokėdamas už visą būrį kitų jis brangesnis.

giminiškesni Kvailybei, tai juo labiau laimingi tie žmonės, kurie susilaiko nuo bet kokio sąlyčio su mokslais ir vykdo vien tiktai paliepimus gamtos, kuri niekuomet neklysta, jei tiktai mes nepabandome peržengti žmogaus likimui nustatytų ribų. Gamta neapkenčia dirbtinio blizgesio, ir visų geriausiai bujoja tai, kas nesudarkyta jokio dirbtinumo.

XXII

NEDRESIRUOTI GYVULIAI – LAIMINGIAUSI

Pažiūrėkite taip pat į bet kurią kitą gyvųjų būtybių veislę: visų laimingiausi yra tie, kurie nėra patyrę jokio dresiravimo, bet gyvena vien tiktai pagal gamtos dėsnį. Kas laimingesnis ir nuostabesnis už bites? Nors jos neturi net visų mūsų kūno pojūčių. Ką panašaus gali sugalvoti architektūra pastatų statyme? Kuriam filosofui pavyko kada nors įsteigti tokią tobulą valstybę? Arba paimkime arklį: savo pojūčiais jis artimas žmogui ir jau seniai pasidarė jo žygių draugas, taip pat kartu su juo pakeldamas visus vargus. Dažnai lenktynių metu, kai jis gėdisi būti nugalėtas ir įtempia iki paskutiniųjų visas savo jėgas, arba kai mūšyje, siekdamas pergalės, būna priešo perveriamas, jis griūva snukiu į žemę kartu su savo jojiku. Nekalbėsiu apie aštrius žąslus, kandžius pentinus, tvarto pertvaras, panašias į kalėjimo vienutes, stirnakojus, botagus, pančius, jojiko sunkumą ir apskritai apie visą tą tragišką vergiją, į kurią savavališkai pasidavė tuo tikslu, kad, sekdamas galingaisiais vyrais, atkeršytų priešui. Kiek daug gražesnis yra muselių ir paukštelių, tesilaikančių vien gamtos dėsnių, gyvenimo būdas! Kad tiktai žmonės nepersekiotų jų savo pinklėmis! Kai paukščiai, patekę į narvelius, pripranta plepėti žmogaus balsu, jie

praranda viso savo įgimto grožio blizgesį. Taip visa, kas sukurta gamtos, stovi aukščiau už viską, kas suklastota meno! Todėl nerandu aš pakankamai pagyrimų tam buvusiam Pitagoru gaidžiui[158], kuris iš eilės buvo filosofas, vyras, moteris, karalius, prasčiokas, žuvis, arklys, varlė ir net, kiek atsimenu, kempinė ir galų gale nusprendė, jog nieko nėra nelaimingesnio už žmogų, nes visi kiti gyvuliai tenkinasi tomis ribomis, į kurias juos įterpė gamta, ir tiktai vienas žmogus bando išeiti iš savo likimo rubežių.

[158] Viename Erazmo išverstame Lukiano dialoge pasakojama, kaip filosofo **Pitagoro** siela apsigyvenusi gaidyje, moteryje, karaliuje, žuvyje ir kt. Mat, Pitagoras tikėjo, kad žmogaus siela po mirties pereina į kokio gyvulio, ar kito gyvio kūną, o tam mirus, į kitą ir t. t. Tai vadinama metampsichoze.

XXIII

KVAILIAI LAIMINGESNI UŽ IŠMINČIUS

O tarp žmonių kvailius stato anas gaidys daug aukščiau už mokslininkus ir didžiūnus. Grilas pasirodė gudresnis už „daugel prityrusį Odisėją“, kada jis bevelijo verčiau kriuksėti tvarte, negu patirti drauge su savo ponu naujas nelaimes. Šiuo atžvilgiu su manim, rodos, sutinka ir pats Homeras, visokių pasakėčių tėvas, nes jis nuolat mirtinguosius vadina pasigailėjimo vertais ir nelaimingais, o savo gudrųjį Odisėją dažnai vadina vargingu. Jis nė karto neduoda tokio vardo nei Pariui, nei Ajantui, nei Achilui. O kodėl taip? Ar ne todėl, kad tas gudrusis Odisėjas nieko nesiimdavo daryti be Palados patarimo, buvo be galo protingas ir nuolat atmesdavo prigimties įtaigą? Taigi, tarp mirtingųjų visų toliausiai stovi nuo palaimos tie, kurie veržiasi prie išminties. Gi dvigubai kvaili yra tie, kurie, būdami užgimę žmonėmis, svajoja pasidaryti panašūs į nemirtinguosius dievus ir pagal gigantų[159] pavyzdį – kariauja prieš gamtą, panaudodami mašinas, vadinamas mokslais. Užtat kuo mažiausiai nelaimingi yra tie, kurie kuo arčiausi galvijų būsenai bei kvailumui ir nesistengia pasiekti tai, kas neduota žmogui.

[159] **Gigantai** – milžinai, žemės sūnūs, mėginę šturmuoti Dzeuso buveinę Olimpą, bet buvę Dzeuso žaibu nutrenkti žemyn.

Tiesa – kvailių privilegija

Pasistengsime paaiškinti tai ne kokiomis stoikų entimemomis[160], bet pačiu paprasčiausiu ir visiems, kaip ant delno, aiškiu būdu. Prisiekiu nemirtingaisiais dievais, ar ne užvis laimingiausiai gyvena tie žmonės, kurie yra vadinami juokdarių, kvailių, mulkių, avigalvių ir kitokiais į juos panašiais – gražiausiais, kaip man atrodo – vardais? Tai, ką aš tuojau pasakysiu, iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti nesąmonė, ir vis dėlto tai yra tikra teisybė. Pirmų pirmiausia tos rūšies žmonės yra laisvi nuo mirties baimės, labai didelio, prisiekiu Jupiteriu, pikto. Jie nepažįsta sąžinės graužimo, nesibijo vaiduoklių ir kitokių nebūtybių, nesikankina būsimųjų nelaimių baime, būsiančių palaimų viltimi nesusivilioja. Trumpai sakant, jų neslegia tūkstančiai rūpesčių, kurių pilnas mūsų gyvenimas. Jie nesigėdina, nesibaimina, nieko nesiekia, nepavydi, nieko nemyli ir negerbia. Jei padarytų dar vieną žingsnį į galvijiško bemintiškumo pusę, tai, teologų nuomone, jie prarastų net sugebėjimą nusidėti. Apsvarstyk, kvailasis išminčiau, visus rūpesčius, kurie dieną ir naktį

[160] **Entimema** – tai protinis sprendimas (silogizmas), kurio viena premisa yra nepasakoma, nors ir turima galvoje.

graužia tavo sielą, surink krūvon visus savo gyvenimo negerumus ir tuomet tu suprasi, nuo kiek daug pikto aš išgelbsčiu savo kvailiukus. Be to, pridėk čionai, kad jie ne tiktai patys amžinai džiaugiasi, išdykauja, dainuoja, juokiasi, bet dar daugiau, – vien savo pasirodymu ir kitiems visiems žmonėms teikia malonumą, linksmumą, pokštus ir juoką. Tarytum jie tik tam yra leisti gailestingųjų dievų, kad išvaikytų visus žmogaus gyvenimo liūdesius. Iš čia ir kyla tai, kad tuo metu, kai visi žmonės apskritai nevienodai elgiasi su vienas kitu, kvailiukus visi lygiai myli, kaip artimus giminaičius, pasikviečia pas save, guodžia, lepina, apdovanoja, vaišina ir padeda jiems nelaimėse. Jiems leidžia nebaudžiamai kalbėti ir daryti kas patinka. Niekas nedaro jiems nieko pikto, net laukiniai žvėrys, tarytum jausdami jų nekaltumą, jų neliečia. Jie tikrai yra dievų globojami, ir ypač – manęs, todėl ne be pagrindo juos laiko tokioje pagarboje. Kvailius net didieji valdovai taip labai mėgsta, kad be jų negali nei valgyti, nei vaikštinėti, ir iš viso net nė vienos valandos be jų praleisti. Savo bepročius valdovai myli, be jokio abejojimo, daug labiau už niūrius išminčius, kurių vieną kitą, beje, taip pat laiko savo rūmuose, norėdami įsigyti daugiau garbės. To kvailių didesnio vertinimo priežastis yra tiek pat aiški, kiek ir paprasta: mat, išminčiai paprastai pranešinėja valdovams tik liūdnus dalykus; išdidūs dėl savo

mokslingumo, jie kartais nesibijo užgauti švelnias valdovo ausis aštria tiesa. O kvaili juokdariai teikia valdovams kaip tik tai, ko jie visokiais būdais labiausiai siekia: linksmus išsišokimus, juokus, kvatojimus, nerūpestingumą. Įsidėmėkite dar ir tai, kad tik vieni kvailiai tikrai sako tiesą. Tai taip pat puiki kvailių ypatybė. Nes kas gi labiau yra girtina už teisybę? Nors Alkibiado pas Platoną pasakytoji patarlė priskiria teisybę vynui ir kūdikystei, bet tikrumoje ta garbė pagal nuopelnus priklauso man. Tatai liudija ir Euripidas[161], kuris sukūrė tą garsų posakį apie mane: „Kvailas kvailai ir kalba". Kas kvailio širdyje, tas ir jo veide parašyta, tą jis ir žodžiu pasako. O pas išminčiai, kaip pasakė tas pats Euripidas, turi du liežuvius, kurių vienas kalba tiesą, o kitas – tai, kas jiems atrodo naudinga, atsižvelgiant į laiką ir aplinkybes. Jie sugeba juoda paversti balta, iš vienų ir tų pačių lūpų pūsti paeiliui ir šalta ir karšta, viena slėpti krūtinėje, o visai ką kita reikšti kalbomis. Nors pažiūrėti valdovai ir yra labai laimingi, man tačiau atrodo jie nelaimingiausi iš mirtingųjų – ta prasme, jog niekas nesako jiems tiesos, ir vietoje bičiulių jie turi tik pataikautojus. Bet, pasakys man kas, karalių ausys nepakenčia tiesos: dėl tos priežasties ir vengia valdovai išminčių, nes, esą, biją, kad neatsirastų tarp

[161] **Euripidas** (480–406 m. pr. m. e.) – trečias (po Aischilo ir Sofoklo) didysis graikų tragikas. Minima vieta iš jo tragedijos „Bakchantės".

jų koks laisvesnis žmogus, kuris išdrįstų kalbėti daugiau teisingus, negu malonius dalykus. Taip ir yra: valdovams teisybė nepakenčiama. Bet tai ir yra nuostabu mano kvailiukų atžvilgiu, jog iš jų ne tiktai tiesa, bet ir aiškūs priekaištai išklausomi su malonumu. Tegu prasitaria neatsargų žodį išminčius: savo galva jis užmokės už tai. O kvailo juokdario lūpose tos pačios kalbos sukelia tiktai linksmumą. Nes teisybei yra būdinga kažkas džiuginančio, jeigu tiktai neprimaišoma prie jos ko nors įžeidžiamo. O sugebėjimą kalbėti tiesą, nieko neįžeidžiant, dievai davė tiktai vieniems kvailiams. Maždaug dėl tų pačių priežasčių ir moterys labiau myli tos rūšies vyrus, nes jos daugiau už bet ką kitą yra linkusios į linksmumą ir visokias nesąmones. O be to, kad ir kas atsitiktų moteriai su kvailiu, nors kartais ir pats rimčiausias dalykas, ji tai lengvai išaiškins, kaip žaidimą ir juoką, nes neišsenkamas yra tos lyties išradingumas, kai reikia pridengti savo negerus darbelius.

Šeimos kvailys

Bet grįžtu prie kvailių palaimos. Išgyvenę su didžiausiu malonumu gyvenimą, nenuodijamą jokios mirties baimės ir nujautimo, jie persikrausto stačiai į Elisijaus

Laukus[162], kad ir ten savo pokštais linksmintų nuobodžiaujančių teisingųjų sielas. O dabar pabandykite palyginti kokio nors išminčiaus dalią su kvailo juokdario likimu. Įsivaizduokite, kaip visišką priešingumą, žmogų, kuris visą savo kūdikystę ir jaunystę praleido besimokydamas visokių mokslų, kuris gražiausią savo gyvenimo dalį prarado nuolat budėdamas, rūpindamasis ir darbuodamasis, o net ir likusiaisiais savo gyvenimo metais nepatyrė jokių malonumų, amžinai būdamas taupus, neturtingas, liūdnas, niūrus, pats sau reiklus ir griežtas, kitiems sunkus ir nepakenčiamas, su išblyškusiu veidu, sulysęs, paliegęs, pusiau aklas, be laiko pasenęs ir pražilęs, prieš laiką besiskiriąs su gyvenimu. Beje, ar ne vis tiek pat, kada jis mirs? Juk jis ir negyveno niekuomet! Štai jums tobulas to išminčiaus paveikslas.

[162] **Elisijaus Laukai** – palaimintas kraštas žemės vakaruose, kur gyvenusios teisingųjų žmonių vėlės.

XXIV

KODĖL DERA VERTINTI BEPROTYBĘ

Bet čionai vėl ėmė kurkti man į ausis stoikų varlės. „Nieko, – sako jos, – nėra taip pasigailėjimo verto, kaip beprotybė, o didžiausias kvailumas yra beprotybės kaimynas, arba, teisingiau sakant, jis ir yra tikroji beprotybė. Ką reiškia būti bepročiu, jeigu ne klysti visuose savo samprotavimuose?" Bet patys šitie išminčiai klysta nuo pradžios iki galo savo kelyje. Išsklaidykime, mūzoms palankiai nusiteikus, ir šitą jų silogizmą. Jie elgiasi labai, tiesa, gudriai, bet panašiai, kaip Platono raštuose Sokratas kad skelia Venerą į dvi dalis[163] ir iš vieno Kupidono daro du, taip ir šitiems dialektikams reikėtų skirti beprotybę nuo beprotybės, jeigu tiktai jie patys nori atrodyti esą sveiko proto. Juk ne kiekviena beprotybė žalinga. Kitaip esant, Horacijus nebūtų pasakęs: „Ar nevilioja manęs maloni beprotybė?[164]" Ir Platonas nebūtų pastatęs poetų,

[163] Platono **dialoge „Puota"** (VIII, D) Pausanijas (ne Sokratas) skiria dvi Afrodites (Veneras) ir du Erotus (Kupidonus): „Visi žinome, kad nėra be Eroto Afroditės. Jei ji būtų viena, būtų vienas ir Erotas. Bet kadangi yra dvi Afroditės, turi būti ir du Erotai. Iš tikrųjų, argi ne dvi deivės? Viena – vyresnioji, neturinti motinos, Urano duktė, kurią ir vadiname Uranija (Dangiškąja); antra – jaunesnioji, Dzeuso ir Dionės duktė, kurią vadiname Pandemos (Žemiškąja). Taigi būtinas dalykas, kad ir aną Erotą, kurs antrajai deivei padeda, teisingai vadintume Žemiškuoju, o pirmąjį – Dangiškuoju."

[164] **Horacijus,** *carm.* III, 4, 5: *an me ludit amabilis insania?*

pranašų ir įsimylėjusių siautėjimo aukščiausiųjų gyvenimo gėrių tarpe, ir ana žynė nebūtų pavadinusi Enėjo[165] žygio beprotišku. Iš tikrųjų beprotybė būna dviejų rūšių: kartais ji siunčiama iš požeminės valstybės žiaurių deivių – keršytojų, kurios, apgyvendindamos mūsų krūtinėje nuodingas gyvates, uždega ją arba karo karštlige, arba tuo nepasotinamu aukso troškimu, arba ta neleista ir gėdinga meile, arba ta aistra žudymams, incestui, šventvagystei ir kitoms panašioms nedorybėms, arba persekioja nusikaltusį žmogų, baugindamos jį furijomis ir siaubu. Bet yra ir kita beprotybė, kuri labai skiriasi nuo anos, beprotybė, kylanti iš manęs ir visiems labiausiai pageidautina. Ji ištinka žmogų kiekvieną kartą, kada kuri nors maloni proto klaida išvaduoja sielą iš kankinamų rūpesčių ir tuo pačiu metu pripildo ją pasimėgavimo. Panašią proto klaidą, lyg kokią geriausią dievų dovaną, ir pageidauja turėti viename savo laiške Atikui[166] Ciceronas, kad jos pagalba galėtų nejausti daugybės jį supančių nelaimių. Kažką panašaus išgyveno ir tas argietis, kuris buvo tiek beprotis, kad ištisas dienas prasėdėdavo vienui

[165] **Enėjas** – Vergilijaus „Eneidos" vyriausias herojas romėnų tautos legendinis pranokėjas. Čia minima „Eneidos" VI giesmės vieta (130 e.), kur žynė Sibilė piešia Enėjui sunkumus, kuriuos teks jam nugalėti grįžtant iš požemio viešpatijos.

[166] **Pomponijus Atikas** – Romos turtuolis, poetų globėjas, oratoriaus Cicerono bičiulis.

vienas teatre, juokdamasis, plodamas delnais, džiaugdamasis, tarytum dalyvaudamas vaidinant puikiausią tragediją, tuo tarpu kai iš tikrųjų tuo laiku nebuvo jokių vaidinimų. Šiaip, visuose kituose gyvenimo reikaluose jis elgėsi visiškai padoriai:

Mielas jis buvo draugams, meilus žmonai,
vergų nekankino,
Triukšmo nekėlė, jei vergas nukniaukdavo kartais
kiek vyno[167].

Tačiau, kai giminių pastangomis jis nugalėjo ligą vaistais ir atsipeikėjo, šitaip nedelsdamas jis ėmė skųstis:

Rūpesčiu savo manęs neišgelbėjot, vien tik pražudėt:
Laimę staiga praradau, kai pametė proto klydimas.

Ir teisingai: jie patys klydo; ne jam, bet jiems patiems labiau reikėjo gydymo, nes tada nebūtų atėję jiems į galvą vaistažolėmis vyti laukan, tarytum kokią ligą, tokią palaimintą ir malonią beprotybę.

Tačiau iki šiol dar aš nesu nustačiusi, ar kiekvieną pojūčių apgaulę, arba proto klaidą reikia vadinti jau beprotybe. Juk jei trumparegiui žmogui asilėnas atrodo kaip asilas, tai šitai nėra dar beprotybė; arba jei kas nevykusį eilėraštį palaiko tobuliausiu, tai toks dar ne beprotis.

[167] **Horacijaus** laišk. II, 2, 133.

Tikru pamišėliu galima laikyti vien tik tą, kuris klysta – ir tai išvien – ne tik pojūčių, bet ir sveiko protavimo atžvilgiu, kaip, pavyzdžiui, jei kas, išgirdęs asilo bliovimą, kiekvieną kartą tvirtina, jog girdi žavingą muziką, arba jei žmogus, gimęs niekingas ir skurdžius, įsivaizduos esąs turtingas ir galingas, tartum Lidijos karalius Krezas[168]. Bet šitokia beprotybės rūšis paprastai yra susijusi su linksmumu, labai maloni ir tam, kas jos apsėstas, ir tam, kas ją stebi iš šalies, pats likdamas pilnutinai sveiko proto. Tokia beprotybė yra paplitusi daug plačiau, negu įprasta manyti. Dažnai du pamišėliai juokiasi vienas iš kito ir abu yra patenkinti. Neretai pamatysite net, jog tas, kurio beprotybė stipresnė, daug garsiau juokiasi iš to, kuriam dar išliko sveiko proto krislas.

[168] **Krezas** – Lidijos karalius, pagarsėjęs savo nesuskaitomais turtais; viešpatavo nuo 560 iki 546 m. pr. m. e. Apsilankiusį Soloną Krezas paklausė, ką šis laiko laimingiausiu šiam pasauly, tikėdamasis išgirsti savo vardą. Tačiau Solonas pasakė, kad prieš mirtį joks žmogus negali būti pavadintas laimingu. Po kiek laiko persų karalius Kiras nugalėjo Krezą, atėmė iš jo visus turtus, sugriovė sostinę (Sardus), o patį karalių liepė sudeginti ant laužo. Prieš pat bausmę įvykdant Krezas keliskart sušukęs Solono vardą. Kiro paklaustas, ką tai reiškia, Krezas papasakojo apie savo pasikalbėjimą su Solonu. Kiras dovanojo Krezui laisvę ir padarė jį savo artimu patarėju. Kirui mirus, Krezas dalyvavo jo sūnaus Kambizo žygyje į Egiptą.

XXV

BEPROČIŲ LAIMĖ

Mano, kaipo kvailybės, įsitikinimu, juo laimingesnis yra tas, kas juo daugiau ir įvairiau bepročiauja, kad tik jis būtų apimtas tos rūšies beprotybės, kuri yra būdinga man ir kuri pasitaiko taip dažnai, jog tarp visos didžios mirtingųjų daugybės vargu ar atsiras bent vienas, kuris amžinai išliktų išmintingas ir nesirgtų kurios nors beprotybės rūšimi. Jeigu kas, matydamas arbūzą, palaiko jį savo žmona, tai tokį vadina pamišėliu, nes tokie atvejai reti. Bet jeigu kas, turėdamas žmoną, visiems prieinamą, laiko ją, dėl laimingo nežinojimo, ištikimesne už Penelopę[169] ir didžiai tuo džiaugiasi, jo niekas nepavadins bepročiu, nes panašios rūšies reiškinių galima matyti visur. Tai žmonių rūšiai priklauso ir tie, kurie dėl medžioklės užmiršta visa ką pasaulyje. Tokie žmonės prisiekia, jog patiria neapsakomą palaimą, girdėdami bjaurius medžioklės trimitų garsus ir šunų lojimą. Aš manau, kad jiems ir šuns mėšlas kvepia, tarytum cinamonai. Pjaustyti žvėrį – jiems didžiausias malonumas. Skersti jaučius ir avinus tepridera prasčiokams, bet kapoti dalimis

[169] **Penelopė** – Odisėjo žmona, dvidešimt metų buvo ištikima savo vyrui, kai šis iš pradžių dalyvavo Trojos kare, o paskui klajojo po jūras. Jaunikių spiriama tekėti, Penelopė pareiškė, kad ištekėsianti tik pabaigus audimą, kurį dienos metu audė, o naktį ardė tai, kas dieną buvo išausta.

taurųjį žvėrį neleidžiama niekam, išskyrus kilminguosius. Gi kapoti nušautas skerdenas jie privalo nusimovę kepures, atsiklaupę ant kelių, naudodamies tyčiom tam skirtu durklu, o ne pirmu į rankas pakliuvusiu peiliu. Čia viskas numatyta iš anksto: kūno judesiai, atkertamų sąnarių eilė ir panašūs dalykai, lyg kokiose religinėse apeigose. O aplinkui stovi tylinti minia ir stebi, lyg žiūrėtų į kažkokią naujieną, o ne į tūkstantį kartų matytą reginį. Jeigu kam tuo atveju tenka paragauti gabalėlį žvėrienos, tai toks džiaugiasi taip, lyg būtų jam pačiam suteikę bajoro laipsnį. Iš to nuolatinio žvėrių medžiojimo ir ėdimo kyla tai, jog patys žmonės virsta kuo ne galvijais, nors tariasi gyveną karališkai. Į tos rūšies pamišėlius panašiausi yra nenuilstą statybininkai, be galo perstatinėją apskritą pastatą į keturkampį ir keturkampį į apskritą[170]. Tam darbui nėra nei galo nei ribų, kol mūsų statybininkai, galutinai nusigyvenę, palieka be pastogės ir net be

[170] Žinomas **Horacijaus pasakymas** – *mutat quadrata rotundis* (Ep. I, 1, 100).

maisto. Bet kas čia per nelaimė? Juk pagyveno jie keletą metų visiškam savo malonumui! Gi šitiems artimiausi, bent man taip atrodo, yra tie, kurie slaptų mokslų pagalba stengiasi pakeisti daiktų prigimtį ir ieško kažkokio penkto elemento[171] jūrose ir sausumoje. Šiuos taip vilioja saldi viltis, jog nesigaili nei triūso, nei išlaidų ir su nuostabiu išradingumu jie išgalvoja nuolat ką nors nauja, kuo jie apgaudinėja save ir maloniausiu būdu patys sau dumia akis, kol, praradę visa, nebeturi daugiau pinigų nei savo alcheminei krosniai pataisyti. Tai, tačiau, netrukdo jiems sapnuoti, kaip ir pirma, saldžius sapnus ir vilioti net kitus žmones į tokią pačią palaimą. Kada pagaliau jau palieka juos bet kuri viltis, tada jie lig soties guodžiasi žinomu posakiu:

„Netgi didžiųjų darbų pats siekimas garbės yra vertas“[172]. Tada jie skundžiasi gyvenimo trumpumu, kurio, girdi, neužtekę įvykdyti milžiniškam sumanymui.

Ne visiškai esu įsitikinusi, ar ir lošėjus taip pat reikia įsileisti į savo draugystę. Tačiau nėra reginio kvailesnio ir juokingesnio, kaip žmonės, tiek aistringai pamėgę lošti,

[171] Pagal senovės gamtininkų pažiūras, pasaulis buvęs sudėtas iš **keturių** elementų – ugnies, vandens, oro ir žemės. Alchemikai uoliai ieškojo penkto elemento, arba vad. filosofinio akmens, kurio pagalba būtų galima pigias nauges paversti brangiomis.

[172] Romėnų poeto **Seksto Propercijaus** (I a. pr. m. e.) pasakymas: *in magnis et voluisse sat est.*

Žaidėjai kauliukais

kad, vos išgirdus kaulelius barškant, jau jų širdys ima šokinėti. Kai jie, nuolat viliojami vilties išlošti, užplaukia su visu savo laivu ant nepasisekimo uolos, nemažiau baisios už Lakonijos uolas, ir išneria iš lošimo vienmarškiniai, jie paprastai virsta sukčiais ir yra pasiryžę apgauti bet ką, tik ne savo pirmuosius nugalėtojus, kad nebūtų palaikyti nerimtais vyrais. Lošia ir seniai, pusakliai, užrioglinę ant nosies akinius. Kitiems chiragra[173] taip išsukinėjo pirštus, jog jie privalo už atlyginimą samdytis padėjėją, kuris vietoje jų mėtytų kaulelius. Saldus dalykas yra lošimas, jeigu tiktai jis nevirsta siautėjimu, kuris jau ne mano valdžioje, bet furijų.

[173] **Chiragra** – rankų reumatizmas, priešpastatomas podagrai – kojų reumatizmui.

XXVI

PRIETARINGIEJI

Užtat nėra jokio abejojimo, kad tikrai iš mūsiškių miltų yra iškepti tos rūšies žmonės, kurie mėgsta klausytis ir pasakoti apie visokius išgalvotus dvasių pasirodymus ir stebuklus ir negali prisisotinti pasakojimais apie vaiduoklius, lemurus, larvus[174], būtybes iš ano pasaulio ir panašius nuostabius dalykus. Ir juo tie nebūti dalykai toliau nuo tiesos, tuo noriau jais tikima ir tuo su didesniu malonumu jie kutena ausį. Ne vien tik laikui praleisti arba iš nuobodumo pasakojamos tos pasakėčios: jos kartais ir kišenei naudos duoda, ypač kunigams ir aikščių elgetoms.

Šiems vėl artimi yra tie, kurie įsikalbėjo sau kvailą, bet malonų dalyką, jog esą užtenka tik pažvelgti į kokį iš medžio padarytą arba į paveiksle nupieštą Polifemą Kristoforą[175], ir neištiksianti jų tą dieną jokia nelaimė. Kitas tiki, jog, sukalbėjęs tam tikrą maldelę prieš

[174] **Larvai** – romėnų įsivaizduotos piktos dvasios, gąsdinusios gyvuosius ir požemy kankinusios mirusiuosius. Ilgainiui larvus imta tapatinti su **lemurais** – mirusiųjų vėlėmis, skirstomomis į **larus** (gerosios vėlės), **larvus** (piktosios vėlės) ir **manus** (nei geros, nei piktos vėlės). Larvus pavaizduodavo griaučių pavidalu arba baisiai sunykusiomis būtybėmis. Toks pavaizdavimas išliko ir viduramžiais.

[175] **Šv. Kristoforas** (graik. Kristaus nešėjas) – paveiksluose būna vaizduojamas milžiniško ūgio, todėl Erazmas gretina jį su milžinu kiklopu Polifemu, kurį apakino Odisėjas.

Įsivaizduojama tobulybė

šventos Barboros[176] statulą, sugrįš gyvas ir nesužalotas iš kautynių. Kitas įsitikinęs, jog, jeigu jis tam tikromis dienomis nešinąs vaškinėmis žvakutėmis nueis pasimelsti šv. Erazmui[177], veikiai taps turtuoliu. Šv. Jurgio asmenyje tie žmonės sukūrė sau naują Hipolitą[178] arba Herkulį. Jo žirgui, pamaldžiai papuoštam brangiais papuošalais, jie beveik pasiryžę melstis, laikas nuo laiko dovanėlėmis jį stengiasi sau palenkti, o jo šalmu prisiekti laikome labai dideliu dalyku. Ką besakyti apie tuos, kurie, išpirkę savo nuodėmes aukomis bažnyčiai, be rūpesčių džiūgauja ir matuoja savo buvimo skaistykloje laiką be mažiausios klaidos – amžiais, metais, mėnesiais, dienomis, valandomis, tarytum naudodamies klepsidra[179] arba matematine lentele. Ką besakyti apie tuos, kurie tiki raganiškais kerėjimais ir užkalbėjimais, pramanytais kurio nors dievo-

[176] **Šv. Barbora** (240 m. e. m.) buvo savo tėvo Dioskuro nužudyta už priklausymą krikščionių bendruomenei. Viduramžiais Barboros pagalbos būdavo šaukiamasi audros metu: josios tėvas už jos nužudymą buvęs audros metu perkūno nutrenktas.

[177] **Šv. Erazmas** – Sirijos vyskupas imperatoriaus Hadriano laikais. Jo palaikai iki šiol rodomi tikintiesiems Italijos miestely Gaetoje.

[178] **Hipolitas** – Atėnų didvyrio Tezėjo ir amazonės Antiopės sūnus, nepaprasto grožio jaunikaitis, sužadinęs aistringą pamotės Faidros meilę. Tėvo prakeiktas žuvo, iškritęs iš vežimo ant akmenų.

[179] **Klepsidra** – senovės graikų laikrodis, rodąs valandas vandens pagalba.

baimingo apgaviko dėl juoko arba dėl nuosavos naudos, ir džiugina save viltimis praturtėti, įgyti garbę, patirti malonumų, viso ko perteklių, amžinai žydinčią sveikatą, ilgą gyvenimą, žvalią senatvę ir pagaliau dangaus karalystėje vietą kaip galint arčiau prie paties Kristaus. Beje, ten patekti jie norėtų kaip galima vėliau – esą, kai visi šio gyvenimo malonumai juos, kad ir labai nenorinčius nuo jų atsisakyti, vis dėlto apleisią, tuokart tegu jau ateisianti rojaus palaima. Kitas pirklys, karys arba teisėjas, atskyręs aukai vieną skatiką iš viso savo plėšimais įsigyto turto, tiki, jog tuo iš karto apvalė visą dvokiantį savo gyvenimo srautą. Visos melagingos priesaikos, visi žemi geiduliai, girtuokliavimai, peštynės, žmogžudystės, apgaulės, klastos, išdavimai yra jo jau laikomi išpirkti, tarytum pagal kokią sutartį, ir išpirkti taip, kad, jei patinka, vėl galima pradėti iš naujo visą nuodėmingą ratą. Ar gali kas būti kvailesnis, t. y. laimingesnis už tuos, kurie, skaitydami kasdien po septynias šventųjų psalmių eilutes, tikisi už tai amžinosios palaimos? Manoma, kad sakytas magiškąsias eilutes nurodęs šv. Bernardui[180] kažkoks demonas,

[180] **Šv. Bernardas** iš Klervo (miręs 1153 m.) Buvo pasakojama, kad jam pasirodęs velnias ir pasigyręs žinąs septynias ypatingas iš Psalmyno eilutes, kurios turinčios tokią išganomąją jėgą, kad žmogus, kartojąs jas kasdien, būtinai pateksiąs į rojų. Velniui atsisakius tas eilutes nurodyti, Bernardas pareiškęs: „Manęs neįveiksi: aš kasdien skaitysiu visą Psalmyną, ir tu dar daugiau nustosi". Nenorėdamas, kad Bernardas, kasdien skaitydamas visą psalmių knygą, dar labiau patarnautų savo sielai, velnias atskleidęs paslaptį.

Šv. Bernardas ir velnias

matyt, gana sąmojingas, bet ir nemažas žioplys, nes šventojo gudriai buvo priverstas išplepėti tą paslaptį. Visa tai yra tiek kvaila, jog aš pati beveik pasiryžusi susigėsti. Ir tačiau tuo tiki ne tiktai tamsūs kaimiečiai, bet ir tikėjimo mokytojai. Čia priklauso ir kai kurių sričių palinkimas laikyti save to ar kito šventojo globoje, iš kurių kiekvieną garbina ypatingomis apeigomis. Taip vienas gydo nuo dantų gėlimo, kitas guviai padeda gimdyvėms, trečias grąžina pavogtus daiktus, anas gelbsti laivui sudužus, o tasai globoja bandas ir t. t. – visus išskaičiuoti būtų per ilga. Esama taip pat šventųjų, teikiančių pagalbą visais gyvenimo atvejais. Tokia ypač yra dievo gimdytoja mergelė, kurią paprastoji liaudis garbina netgi labiau už jos sūnų.

Bet ar žmonės iš tų šventųjų prašo ko nors, kas nebūtų susiję su kvailumu? Ar tarp tiekos aukų, kuriomis bažnyčios sienos papuoštos iki pat lubų, pamatysite bent vieną atneštą už išgelbėjimą nuo kvailystės, už tai, kad aukotojas pasidarė nors per plauką protingesnis? Vienas skendo, bet išplaukė. Kitas buvo priešo pervertas, bet išgijo. Trečias pabėgo taip pat drąsiai, kaip ir laimingai, iš kovos lauko tuo metu, kai kiti tebesikovė. Tas buvo

nuvestas prie kartuvių, bet, kažkokio šventojo – matyt, vagių globėjo – padedamas, laimingai suspėjo nutrūkti nuo kilpos, kad ir toliau galėtų sėkmingai tęsti lengvinimą turtuolių, apsunkintų savo pinigais. Anas pabėgo, išlaužęs kalėjimo sieną. Šis išgijo nuo drugio, dideliam savo gydytojo piktumui. O tas išgėrė nuodų, bet nenumirė, tik vidurius išvalė savo žmonos sielvartui, – ji be reikalo turėjo triūso ir išlaidų. Tam vėl apvirto vežimas, bet žirgai grįžo namo nesužaloti. Aną prislėgė griūdamas namas, bet išliko gyvas ir sveikas. O šitas aukotojas svetimoteriaudamas laimingai išsigelbėjo sučiuptas įdūkusio vyro. Ir nėra nė vieno tokio, kuris dėkotų už išvadavimą nuo kvailumo! Taip kažkaip saldu būna būti kvailam, jog nuo viso ko verčiau atsisakys žmonės, tik ne nuo Morijos. Bet kuriam galui leistis man į tą prietarų jūrą?

Net jei turėčiau šimtą burnų ir šimtą liežuvių,
Balsą gelžinį, ir tai negalėčiau kvailių išskaičiuoti
Ir įvairias aprašyti jų kvailiojimo formas[181].

Visas krikščionių gyvenimas iki kraštų pilnas tos rūšies beprotybių. Kunigai ne tiktai pakenčia jas, bet ir skatina, nes žino, kaip tatai didina jų pelną. Jei staiga atsirastų kažkoks nepakenčiamas išminčius ir imtų skelbti:

[181] **Erazmas cituoja** tris Vergilijaus „Eneidos“ eilutes (VI. 625–7), kiek iškraipydamas jų prasmę.

„Nepražūsi, jei gyvensi teisingai, tavo nuodėmės bus tau atleistos, jei, prie paaukoto skatiko pridėsi neapykantą nedoriems savo darbams, ašaras, pasninkavimą, maldas, budėjimą, o svarbiausia – pakeisi visą savo gyvenimą. Tas šventasis tave globos, jeigu tu pasiryši sekti jo gyvenimu“. Jeigu, sakau, panašus išminčius imtų aiškinti dalyką tokiu būdu, patys galite įsivaizduoti, į kokį nerimą jis įstumtų žmonių sielas, praradusias pirmąją tvirtą atramą. Mūsų bendrijai priklauso ir tie, kurie, tebegyvendami, taip labai rūpinasi savo laidotuvėmis, kad smulkmeniškai nurodo, kiek žibintų, kiek palydovų, kiek giedotojų ir kiek samdytų verkėjų privalo lydėti jų lavoną, tarytum jie patys galės gėrėtis tuo reginiu arba bus priversti gėdytis, jei jų lavono nepalaidos su tinkamu iškilmingumu. Ir tie žmonės rūpinasi taip, lyg būtų juos išrinkę edilais[182] ruošti liaudies žaidimus ir viešas vaišes.

[182] **Edilai** – senosios Romos valdininkai, renkami tautos susirinkimo tvarkai turgavietėse palaikyti ir įvairiems viešiems žaidimams, pvz., cirko ruošti.

XXVII

DIDŽIAVIMASIS KILME

Kad ir kaip aš skubu, negaliu tačiau praeiti tylomis pro tuos, kurie, niekuo nesiskirdami nuo paskutinio driskio, vis dėlto ypatingai didžiuojasi savo kilmės taurumu. Vienas išveda savo giminę iš Enėjo, antras iš Bruto, trečias iš Artūro[183]. Visur jie rodo skulptūrinius arba tapybinius savo protėvių paveikslus, išskaičiuoja savo prosenius ir prosenių senolius, prisimena senovines šeimos pravardes, nors jie patys ne ką geresni, o gal beveik blogesni už tas bežades statulas, kurias visiems rodinėja. Tai, beje, netrukdo jiems jaustis kuo geriausiai, padedant mielajai Filautijai. Esama ir tokių kvailių, kurie žiūri į tuos kilmingus galvijus kaip į kokius dievus. Bet kam man kalbėti apie putlius vienos arba kitos rūšies kvailius, kada Filautija stebuklingiausiu būdu visur sukuria daugybę laimingųjų? Vienas yra šlykštesnis už beždžionę, o pats sau atrodo esąs Nirėjas[184]. Kitas, skriestuvo pagalba šiaip

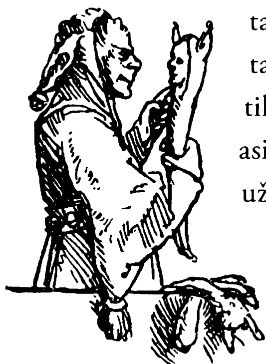

Jaunystė

[183] **Artūras** – legendinis Britanijos karalius, svarbiausias asmuo padavimuose apie „Apvaliojo stalo" riterius.

[184] **Nirėjas,** žr. paaišk. 112.

Kvailybės gimimas

taip nubrėžęs tris kreivas linijas, tariasi jau esąs Euklidas[185]. Trečias tik tiek nusimano apie muziką, kiek asilas apie lyrą, ir dainuoja ne gražiau už gaidį, o tariasi esąs antras Hermogenas[186]. Yra, beje, dar viena ir tai pati maloniausia pamišimo rūšis, kada ponai savo tarnų gabumais didžiuojasi lyg savaisiais. Toks, pavyzdžiui, buvo tasai dvigubai laimingas turtuolis, kurį aprašė Seneka[187]. Norėdamas papasakoti kokią įdomią istoriją, jis laikydavo greta savęs vergus, kurie sufleruodavo jam tikrinius vardus, ir nors jis pats buvo toks liesas ir bejėgis, jog kūne vos besilaikė siela, nedvejojo, dalyvauti boksininkų imtynėse, pasikliaudamas keleto tvirtų tarnų pagalba.

Ar verta čia kalbėti apie vadinamųjų laisvųjų profesijų atstovus? Kam kam, o jiems tikrai labai artima Filautija: kitas veikiau atsisakys savo tėvo palikimo, negu prisipažins neturįs talento. Tokie ypač yra aktoriai, dainininkai, oratoriai ir poetai, iš kurių juo kuris nemokšiškesnis už

[185] **Euklidas** – III-ojo a. pr. m. e. Aleksandrijos matematikas, taikomosios geometrijos tėvas.

[186] **Hermorgenas** – pagarsėjęs Romoje muzikas ir poetas, kurį mini Horacijus keliose savo I knygos satyrose.

[187] **Seneka,** žr. paaišk. 14.

kitus, tuo akiplėšiškesnis savo įsivaizdavimu, tuo garsiau giriasi ir pučiasi. Bet, anot patarlės, lūpas atitinka salotos: juo negabesnis toks žmogus, juo daugiau turi gerbėjų, nes žymus daugumas žmonių, kaip jau buvo sakyta, užkrėstas kvailumu. Tamsuolis ir pats savim patenkintas, ir kiti juo žavisi; tat kam jam siekti tikro mokslingumo, kuris įgyjamas tik didžiu triūsu, kuris padaro žmogų gėdingą ir drovų ir kuris vertinamas tiktai nedaugelio.

XXVIII

TAUTŲ FILAUTIJA

Turiu pastebėti, kad gamta apdovanojo ne tiktai kiekvieną paskirą mirtingąjį asmeniniu pasididžiavimu. Ji pasistengė aprūpinti ir atskiras tautas, ir netgi atskirus miestus tam tikra kiekviena bendra Filautija. Todėl, pavyzdžiui, britai, tarp kitko, reiškia ypatingų pretenzijų į kūno grožį, muzikos meną ir gausius valgius. Škotai didžiuojasi savo kilnumu, dialektinėmis gudrybėmis ir gimingiškumu su karaliais. Prancūzai tiktai sau priskiria mandagaus elgesio ypatybes. Paryžiečiai[188] giriasi neva jie už visus aukščiau yra iškėlę teologijos mokslus. Italai pasisavino pirmenybę grožinėje literatūroje ir gražbylystėje ir labiausiai didžiuojasi dėl to, kad iš visų mirtingųjų tiktai jie vieni nesą barbarai. Ta palaima mintimi už visus labiau save guodžia romėnai, kurie lig šiol tebesapnuoja malonius sapnus apie senovės Romą. Venecijiečiai laimingi įsivaizdavimu, kad esą žymios kilmės. Graikai ta-

Nuopolio garbinimas

[188] Viduriniais amžiais ypač garsėjo Paryžiaus **Sorbonos** teologijos fakultetas, kuris savo ištarmes drįsdavo priešpastatyti popiežių ištarmėms.

riasi esą visų mokslų kūrėjai ir priskiria sau pagyrimo vertus senovės didvyrių žygdarbius. Turkai, ta tikrų barbarų gauja, didžiuojasi, kad jie vieni tepažįsta tikrąją religiją, ir juokiasi iš krikščionių tariamo prietaringumo. Bet užvis saldžiausiai save apgaudinėja žydai, kurie iki šiol atkakliai laukia savo Mesijo ir po šiai dienai įsikandę laikosi Mozės. Ispanai karinės garbės dalykuose niekam nesutinka užleisti pirmenybės. Vokiečiai didžiuojasi savo milžinišku ūgiu ir magijos paslapčių žinojimu.

Profesorius

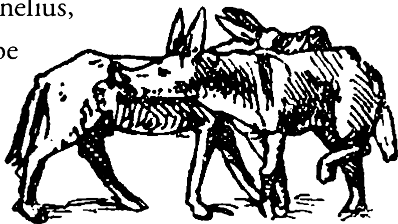
XXIX

FILAUTIJOS SESUO – KOLAKIJA (PATAIKAVIMAS)

Bet ar verta leistis į tolimesnes smulkmenas, jei ir taip, manau, aišku jums, kokį didį džiaugsmą teikia ir atskiriems mirtingiesiems ir visai žmonijai apskritai manoji Filautija, į kurią labai yra panaši jos sesuo – Kolakija (pataikavimas). Iš tikrųjų, Filautija yra ne kas kita, kaip savimyla. O pataikavimas ir gerinimasis kitam bus – Kolakija. Mūsų laikais pataikavimas laikomas kažkuo gėdingu, tačiau taip sprendžia tiktai tie žmonės, kuriems daiktų pavadinimai turi daugiau reikšmės, negu patys daiktai. Jų nuomone, pataikavimas nesuderinamas su ištikimumu. Bet kad tikrumoje kitaip yra, parodo pavyzdžiai kad ir iš gyvulių gyvenimo. Kas yra linkęs labiau pataikauti už šunį? Ir kas už jį ištikimesnis? Ar yra meilesnis gyvulys už voverę, ir kas taip lengvai, kaip ji, pasidaro žmogaus bičiulis? Juk negi bendram gyvenimui su žmonėmis labiau tinka žiaurūs liūtai arba atšiaurūs tigrai, arba plėšrūs leopardai? Tiesa, yra tam tikra piktybinė pataikavimo rūšis, kuria kai kurie klastingi pašaipininkai ir kiti blogi žmonės sukelia daug nelaimių. Tačiau manoji Kolakija gimsta iš nuoširdumo ir paprastumo ir labiau yra panaši į dorybę, negu į žiaurumą ir rūstumą, tiek nepakenčiamus, anot Horacijaus[189], ir įkyrius. Manoji Kolakija ke-

[189] **Apie tai kalba** Horacijus 18-ame pirmosios knygos laiške.

lia nusiminusių nuotaiką, linksmina nuliūdusius, gaivina silpstančius, žadina sustingusius, gydo ligonius, švelnina kietaširdžius, suartina vienas kitą mylinčius, palaiko suartėjusių bendravimą. Ji skatina jaunuolius siekti mokslo, pralinksmina senelius, pagyrimų pavidalu ir be užgaulės pataria ir pamoko valdovus. Žodžiu, vien tiktai jos dėka kiekvienas darosi meilesnis ir malonesnis pats sau, o juk tai ir sudaro didelę laimės dalį. Kaip maloniai nusiteikiame matydami, kaip du asilėnai paslaugiai kaso vienas antram nugaras! Ar tik ne čia ir yra svarbiausias gražbylystės nuopelnas, dar didesnis – medicinos ir visų didžiausias – poezijos? Pataikavimas yra visokio žmonių bendravimo medus ir prieskonis.

Du asilai

XXX

APSIGAVIMAS IR LAIMĖ

Bet apsigauti, sako, yra nelaimė. Atvirkščiai, gyventi be apsigavimų – štai tikra nelaimė! Visiškai neprotingai galvoja tie, kurie taria, jog pačiuose daiktuose glūdinti žmonių laimė. Laimė priklauso nuo mūsų nuomonės apie daiktus. Žmogaus gyvenime visa taip neaišku ir taip sudėtinga, jog čia nieko negalima visai aiškiai žinoti, kaip teisingai tvirtina mano akademikai[190], mažiausiai reiklūs iš filosofų. O jeigu žinojimas kartais ir įmanomas, tai jis dažnai naikina bet kokį gyvenimo malonumą. Taip jau sudaryta žmogaus siela, kad daugiau žavisi apgaulėmis, negu tiesa. Jei kas pareikalaus iš manęs vaizdžių ir įtikinamų pavyzdžių šiam reikalui, aš patarsiu jam nueiti į bažnyčią arba į kurį kitą žmonių susirinkimą: kada ten kalbama apie svarbius dalykus, visi miega, žiovauja ir pykinasi; tačiau vos tiktai plepėtojas[191] (liežuvis suklupo, norėjau pasakyti – kalbėtojas) pradeda pasakoti kokią seną kvailą pasaką, tuoj visi pagyvėja, darosi žvalesni, išsižioja. Lygiu būdu juo legendiškesnis ir poetiškesnis

[190] **Akademikai** Platono mokiniai: **Speusipas, Ksenokratas, Polemonas** ir **Krantoras**. Platonas savo mokyklą buvo įkūręs Atėnų apylinkėje, vienoje giraitėje, kuri vadinosi herojaus Akademo vardu, iš čia akademijos pavadinimas.

[191] Originale ***clamator*** (rėksnys) vietoje ***declamator*** (kalbėtojas).

kuris nors šventasis, pavyzdžiui, Jurgis, Kristoforas arba Barbora, tuo nuoširdžiau jį garbina, ne taip kaip Petrą, Povilą arba net patį Kristų. Beje, čia ne vieta kalbėti apie tai. Matome, kiek mažai kainuoja tas laimės padaugėjimas, tai yra, nuomonė, kurią apie daiktus susidarome. Prie pačių daiktų prieiti yra sunku, net prie lengviausių, kaip, pavyzdžiui, prie gramatikos, o nuomonės yra įsisavinamos be jokio vargo, ir jų vienų su pertekliumi pakanka laimei pasiekti. Pažvelkite štai į šį besotį, valgantį apipuvusią sūdytą žuvį, kurios kitas ir kvapo nepakęstų; o šiam atrodo ji lyg ambrozija. Ko trūksta tokiam lig pilnutinės laimės? Ir atvirkščiai, jeigu kam širdis pyksta nuo eršketo, argi tai pakenkia jo laimei? Jeigu kieno žmona yra nepaprastai šlykšti, bet savo vyrui atrodo galinti konkuruoti su pačia Venera, tai ar jam ne vis tiek, jeigu ji būtų ir iš tikrųjų gražuolė? Jeigu kas, gėrėdamasis paveikslu, nupieštu kokio nors terliaus, bus įsitikinęs, kad tai yra Dzeuksido arba Apelio[192] kūrinys, ar nebus laimingesnis už tą, kuris, nusipirkęs brangia kaina šitų meisterių paveikslus, daug mažiau, galbūt gėrėsis į juos žiūrėdamas? Pažįstu vieną žmogų, savo bendravardį[193], kuris padovanojo savo jaunai žmonai netikrus

[192] **Apelis** ir **Dzeuksidas** – labiausiai žinomi senovės graikų tapytojai.

[193] **Moras** – bendravardis Morijos (Kvailybės). Nežinia, ar čia turima galvoje Tomas Moras, geras Erazmo draugas, ar kitas kuris tos pat pavardės žmogus.

Vaizduotės galia

brangiuosius akmenis, bet, būdamas gudrus ir iškalbus, įtikino ją, kad akmenys esą tikri ir net nepaprastos, tiesiog neįkainojamos vertės. Kyla klausimas: ar ne vis tiek būtų buvę tai moteriai – džiuginti savo akis ir sielą pigiais stikliukais arba saugoti dėžutėje po užraktu iš tikrųjų brangų turtą? O vyras tuo tarpu ir išlaidų išvengė ir savo apgautai žmonai įtiko ne mažiau, kaip kad būtų padovanojęs jai ir brangią dovaną. Juk negi yra koks skirtumas tarp tų Platono olos[194] belaisvių, kurie stebisi tik šešėliais ir daiktų pavidalais, jeigu jie nieko daugiau nenori ir būna jais patenkinti, ir to išminčiaus, kuris, išėjęs iš olos, stebi pačius daiktus? Lukiano Mikilas[195], sapne matęs save kaip turtuolį, nebūtų norėjęs sau kitos palaimos, kad tik būtų buvę leista jam amžinai sapnuoti. Vadinas, arba nėra jokio skirtumo tarp išminčių ir kvailių, arba kvailių būklė nepalyginti patogesnė. Pirmiausia, jų laimė, remiama

[194] **Platono ola.** Dialoge „Respublika" Sokratas lygina eilinius žmones su kaliniais, sėdinčiais tamsioje oloje, į kurią tik per angą įeina šiek tiek šviesos. Pro olą eina žmonės ir gyvuliai, vežami ir nešami įvairūs daiktai, tačiau kaliniai jų nemato, regi tik jų šešėlius. Gi išminčius, ištrūkęs iš olos, regi pačius daiktus.

[195] **Vienas Lukiano dialogų dalyvis,** linkęs labiau gyventi svajonėmis, nekaip realybe.

savęs apgaudinėjimu, yra jiems prieinama daug pigiau, o antra, jie gali gėrėtis laime drauge su kitais. O joks gyvenimo gėris nebus mums malonus, jeigu mes naudosimės juo vieni, be draugų.

XXXI

KVAILYBĖS DOSNUMAS IR NUOLAIDUMAS

Kas gi nežino, kad pasaulyje jei iš viso pasitaiko išminčių, tai tik labai nedaug. Per tiek amžių graikai priskaitydavo jų tik septynis[196], o ir tai, prisiekiu Herkuliu, jei pakratytume gerai tuos septynis, tai – temirštu šitoje pačioje vietoje – neatsirastų jų tarpe nė vieno tikro išminčiaus, net nė pusės išminčiaus, o gal net ir vieno trečdalio. Tarp kitų daugelio pagyrimų Bakchui, jis ypač garbinamas už tai, kad nuplaunąs nuo sielos visokius rūpesčius. Tačiau tai trunka tik labai neilgą laiką: išsimiegi iš pagirių, ir tučtuojau, lyg keturių žirgų vežamos, rieda prie tavęs sunkiosios mintys ir rūpesčiai. Kiek pilnesnė ir patvaresnė yra mano palaima, nes aš guodžiu sielą amžinu džiaugsmo apsvaigimu ir, be to, be jokių išlaidų ir rūpesčių. Dar daugiau: aš apdovanoju savo dovanomis visus mirtinguosius be išimties, tuo tarpu kitų dievų gausios dovanos tetenka čia vieniems, čia kitiems. Toli gražu ne visose žemėse auga taurus, švelnus vynas, išvaikąs rūpesčius ir teikiąs širdžiai vilties. Retai kam tenka grožio grakštumas – Veneros dovana, dar rečiau gražbylystė – Merkurijaus[197] dovana. Tiktai nedaugeliui tepavyksta

[196] **Septyni išminčiai,** žr. paaišk. 107.

[197] **Merkurijus,** žr. paaišk. 98.

praturtėti, Herkuliui padedant. Ir Homero Jupiteris ne kiekvienam suteikia valdžią. Marsas[198] labai dažnai atsisako teikti pagalbą ir vienai, ir antrai kariaujančių kariuomenių. Kiek daug žmonių liūdni grįžta nuo Apolono trikojo[199]: Saturno[200] sūnus dažnai mėto žaibus žemėn, o Foibas[201] kartkartėmis siunčia marą savo strėlėmis. Neptūnas[202] daugiau paskandina žmonių, negu išgelbsti. Tiktai prabėgomis paminėsiu čia Vejovius[203], Plutonus, Ates, Furijas, Drugius ir kitus – ne dievus, o budelius. Tiktai aš, Kvailybė, visus lygiai apdovanoju savo dovanomis.

Momos metamas iš dangaus

Aš nereikalauju nei dovanų nei įžadų; aš nepykstu ir netrokštu išperkamųjų aukų, jeigu į mano apeigas įsibrauna kokia klaida. Aš neverčiu aukštyn kojomis

198 **Marsas** – romėnų karo dievas (graik. Arėjas).

199 **Apolono** šventykloje Delfų mieste, sako, buvo plyšys, iš kurio ėjo troškinamos dujos; ties plyšiu buvo pastatytas **trikojis**, ant trikojo sėdėjo vaidilutė **Pitija**, kuri, dujomis apsvaiginta, sakydavo neaiškius žodžius; iš tų žodžių vaidilos sudarydavo sakinius, kuriuos ir skelbdavo suinteresuotiems asmenims.

200 **Saturno** sūnus – Jupiteris, žr. paaišk. 37.

201 **Foibas** – Apolonas, siųsdavęs marą nusikaltusiems. Apie tai žr. Iliados pradžią (I giesmė).

202 **Neptūnas** – jūrų dievas (graik. Poseidonas).

203 **Vejovis** – pikta, keršijanti romėnų dievybė; ją mini rašytojas Aulas Glijus savo veikale *Noctes Atticae*.

dangaus ir žemės, jeigu kas, pakvietęs kitus visus dievus, mane vieną palieka namie ir neduoda pauostyti aukos kvapo. O kiti dievai pasižymi tokiu dideliu griežtumu tuose dalykuose, jog verčiau ir mažiau pavojinga į juos visai neatsižvelgti, negu juos garbinti. Tokie yra ir kai kurie žmonės, tiek reiklūs ir taip greit įsižeidžia, jog verčiau turėti juos visai svetimus sau, negu artimus. Bet, pasakys man, juk niekas neduoda aukų Kvailybei, niekas nestato jai bažnyčios. Aš sakiau, jog stebiuosi panašiu nedėkingumu. Beje, dėl savo nuolaidumo aš žiūriu į tai geraširdiškai ir, jeigu sakysime tiesą, visiškai negaliu norėti, kad man tarnautų kaip kitiems dievams. Kuriam galui aš turiu reikalauti smilkalų arba miltų, ožiuko arba paršelio, kada mirtingieji, visokiausių rūšių ir kilmės, ir be to atlieka visas apeigas man, pilnai pritariant teologams? Nejaugi aš turėčiau pavydėti Dianai, kuriai aukojamas žmogaus kraujas? Aš manau, jog man tarnauja su didžiausiu pamaldumu kiekvienas, kas visada ir visur mane nešiojasi savo širdyje ir seka manim gyvenime. O taip juk daro visi! Tokio tarnavimo šventiesiems net ir tarp krikščionių ne dažnai tesu-

Žvakių uždegimas Dievo Motinai

tiksi. Kiek daug žmonių uždega žvakes Dievo Motinai ir tai vidudienį, kada žvakių šviesa visiškai nėra reikalinga! Bet koks mažas skaičius stengiasi sekti jos gyvenimo nekaltybe, kuklumu ir meile visam kam dangiškam! Nes tik toks tarnavimas yra tikras ir labai malonus dangaus gyventojams. Ir kodėl man norėti bažnyčių, kada visas pasaulis – mano bažnyčia, už kurią gražesnės, jei neklystu, ir būti negali? Be to, mano misterijos nepaliks be dalyvių, kol tiktai egzistuoja žmones. Aš ne tokia kvaila, kad reikalaučiau akmeninių arba tapytų savo paveikslų, kurie galėtų net pakenkti mano kultui, nes kvailiai ir bukapročiai dažniausiai garbina šventųjų paveikslus, užuot garbinę juose pavaizduotus šventuosius. Juk pasitaiko kartais matyti, kaip kitas vikaras išrieja savo kleboną. Aš manau, jog man yra pastatyta tiek statulų, kiek yra pasaulyje žmonių, nes žmonės vaizduoja gyvą mano paveikslą, kad ir nenorėdami. Taigi man nėra ko pavydėti kitiems dievams, jeigu jie yra garbinami viename arba kitame žemės kampe ir tam tikromis dienomis, pavyzdžiui, Foibas – Rodo saloje, Venera – Kipre, Junona – Arge, Minerva – Atėnuose, Jupiteris – Olimpe, Neptūnas – Tarente, Priapas – Lampsake; man užtenka to, kad visas pasaulis kasdien man aukoja nepalyginti geresnes aukas.

XXXII

ĮVAIRIOS KVAILYBĖS RŪŠYS

Kai kam gali pasirodyti, jog mano žodžiuose daugiau įžūlumo, negu tiesos. Tačiau įsižiūrėkime bent truputį į patį žmonių gyvenimą ir netrukus paaiškės, kiek daug yra man dėkingų ir kaip nuoširdžiai mane garbina šio pasaulio ir didieji, ir mažieji. Nenagrinėsiu čia visų sluoksnių ir luomų: tai būtų per ilga. Kalbėsiu tik apie žymesniuosius, pagal kuriuos galima spręsti ir apie kitus. Juk kam čia man minią minėti, jei ji be jokių ginčų yra visiškoje mano valdžioje! Ji teikia kvailumui tiek įvairių formų, ji kasdien išranda toje srity tokių naujienų, kad joms išjuokti neužtektų ir tūkstančio demokritų, ir aniems patiems demokritams prireiktų naujo Demokrito. Sunku tiesiog įsivaizduoti, kokią pramogą, kokį džiaugsmą teikia žmogiūkščiai kasdieną dievams, kurie paprastai skiria blaivias priešpietines valandas pilniems vaidų pasitarimams ir išklausymui žmonių skundų bei įžadų. Tačiau kai jie, pasigėrę nektaro, praranda polinkį į svarbius dalykus, tada užkopę į aukščiausią dangaus vietą, susėda ir pasilenkę žiūri žemyn, ką veikia žmonės. Nėra jiems malonesnio reginio. Nemirtingasis dieve, koks tai puikus vaidinimas tas juokingas kvailių susigrūdimas! Nes ir aš pati kartais mėgstu pasėdėti čia vienoje

eilėje su poezijos dievais. Štai žmogus, kuris džiūsta iš meilės dėl kažkokios merginos, ir juo mažiau būna jos mylimas, tuo stipriau įsimyli. Štai kitas veda dalį, o ne moterį. Vienas siunčia ištvirkauti savo nuotaką, o kitas pavydulingai, tartum Argas, savąją sekioja. Vienas, nešiodamas gedulą, kalba ir daro visokiausius kvailumus, pasikviečia samdomus vaidintojus, kad šie suvaidintų jo liūdesį. Kitas verkia prie savo pamotės kapo. Anas kemša į savo pilvą viską, ką tik pavyksta nutverti, nors, galimas daiktas, veikiai jam teks badauti. Kitas nieko nežino malonesnio už miegojimą ir dykinėjimą. Esama ir tokių, kurie amžinai triukšmauja ir nerimsta dėl svetimų reikalų, o savuosius visai apleidžia. Kitas, iki ausų prasiskolinęs, mokėdamas naujai pasiskolintais pinigais seną skolą, tariasi esąs didžturtis. Anam nėra didesnės palaimos, kaip gyventi visą amžių skurde, kad tiktai daugiau paliktų savo įpėdiniui. Kitas dėl mažo ir netikro pelno klajoja visose jūrose, patikėjęs bangoms ir vėjams savo gyvybę, kurios negalima sugrąžinti už jokius pinigus. Dar kitas bevelija ieškoti turtų kare, užuot gėrėjęsis namie nepavojingu dykinėjimu. Yra ir tokių, kurie patogiausiu keliu praturtėti laiko pataikavimą vienišiems seneliams, tuo pačiu

Tinginys vargšas

metu kiti siekia tokio pat tikslo, viliodami sau turtingų senų bobelių meilę. Koks džiaugsmas dievams žiūrovams, kada ir pirmieji, ir antrieji būna apgaunami tų, kuriuos jie patys norėjo apgauti! Bet kvailiausia ir šlykščiausia už visus yra pirklių veislė, nes pirkliai turi patį šlykščiausiąjį tikslą gyvenime ir pasiekia jį šlykščiausiomis priemonėmis: jie amžinai meluoja, dievažijasi, vagia, žulikauja, apgaudinėja ir, nepaisant to, tariasi esą pirmieji žmonės pasaulyje vien dėl to, kad jų pirštai papuošti aukso žiedais. Aplink juos sukasi pataikaują broliai vienuoliai, kurie jais žavisi, garsiai vadina juos garbingais žmonėmis, tikėdamiesi tuo būdu gauti nors mažą dalelę tų neteisingai įgytų turtų. Užtat kitoje vietoje pamatysi kartais tokių pitagoriečių[204], kuriems visos žemės gėrybės atrodo bendra nuosavybė, ir jie viską, kas guli be apsaugos, lengva širdimi pasiima kaip savo palikimą. Yra žmonių turtingų vien viltimi: jie saldina savo gyvenimą maloniais sapnais ir būna visiškai laimingi. Kai kas viešai vaidina turtuolį, o namie badauja. Vienas skuba viską išeikvoti, o kitas daugina turtus teisėtu ir neteisėtu keliu. Tas siekdamas valdžios pataikauja miniai, o anas visą amžių sėdi užpečkyje. Nemaža žmonių yra linkę vesti nesibaigiančias bylas, kuriomis turtina bylas vilkinantį teisėją ir jam padedantį advokatą. Vienas stengiasi

[204] **Žr.** paaišk. 69.

visur kur įvesti naujų dalykų, kitas siekia sumanymais pagarsėti. Kitas vėl vyksta į Jeruzalę, Romą arba pas šv. Jokūbą[205], nors jam ten nėra jokio reikalo, o namie palieka žmoną su vaikais. Apskritai, jei pažiūrėtum į žmonių knibždyną iš mėnulio, kaip tatai darė kitados Menipas[206], galėtum pagalvoti, jog matai spiečių muselių arba uodų, kurie pešasi, kariauja, stato pinkles, plėšia, apgaudinėja, ištvirkauja, gimsta, žlunga, miršta. Sunku ir įsivaizduoti, kiek sukrėtimų, kiek tragedijų tų neilgaamžių padarų gyvenime! Ir labai dažnai karo audra arba maras išžudo ir sunaikina jų ištisus tūkstančius.

Piligrimas

[205] Tai **Santjago de Kompostela** – Ispanijos miestelis, kuriame buvo saugojamos Ispanijos globėjo apaštalo Jokūbo relikvijos.

[206] **Menipas** – graikų liaudies pasakos didvyris, užkopęs į dangų pupos stiebu.

XXXIII

GRAMATIKAI

Bet aš pati būčiau už visus kvailesnė ir visiškai verta to, kad Demokritas kvatotų iš manęs visa gerkle, jei aš ir toliau čia skaičiuočiau visus žmonių kvailumo ir beprotybės įvairumus. Todėl kreipiuosi dabar į tuos, kurie žmonėse pripažįstami išminčiais ir laiko, kaip sakoma, aukso šakeles savo rankose. Tarp jų pirmąją vietą užima gramatikai[207] – žmonių veislė, už kurią nebūtų pasaulyje nelaimingesnės, labiau skriaudžiamos ir dievų nekenčiamos, jeigu aš jų nesigailėčiau ir nepalengvinčiau jų sunkaus amato tam tikru saldžiu beprotiškumu. Jie pasmerkti ne penkiems prakeikimams, apie kuriuos kalba graikų epigrama, bet šimtams ir tūkstančiams: amžinai jie alkani, purvini, leidžia visą savo gyvenimą mokyklose, sakau, mokyklose, bet jos labiau panašios į rūpesčių namus arba į kalėjimą ir kančių kambarį. Apsupti berniukų bandos, jie be laiko pasensta nuo sunkaus darbo, apkursta nuo triukšmo, liegsta nuo nešvarumo ir smarvės, o vis dėlto, per mano malonę, tariasi esą pirmieji tarp mirtingųjų. Nepaprastai savim patenkinti, jie baugina bailių bernio-

[207] **Gramatikais** vid. amžiais vadinosi viešųjų mokyklų mokytojai. Erazmo pavaizduotas mokytojas buvo tipiškas aniems laikams. Vienas svarbiausių Erazmo nuopelnų buvo jo realus bandymas reformuoti skurstančią ano meto pedagogiką.

kų minią savo rūsčiu balsu ir žiauria išvaizda. Jie raižo vargšus liniuotėmis, rykštėmis, diržais ir visaip siautėdami savivaliauja, visiškai taip, kaip anas Kūmų asilas[208]. Taigi ir anie nešvarumai jiems atrodo kaip švarybė, smarvė – kvepia kaip amarakas[209], o jų pačių niekinga vergija – kaip karališkoji valdžia, taip kad savo tironystės jie nesutiktų pakeisti į Falarido[210] ir Dionisijaus[211] galybę. Ypač didelės laimės jiems teikia jų įsitikinimas, kad jie yra labai mokyti. Jie kemša į vaikėzų galvas įvairias nesąmones ir, tačiau, didieji dievai, kur tas Palemonas[212] arba Donatas, į kurį jie nežiūrėtų su panieka! Ir kažkokiais nuostabiais triukais jie sugeba įskiepyti kvailoms motinėlėms ir nemokšoms tėvams tokią pat aukštą nuomonę apie save, kokios patys laikosi. Pridėkite čionai dar tam tikros rūšies malonumą, kurį toks grama-

Auklėtojas

[208] **Kūmų asilas,** apie kurį kalba patarlė, minimas Erazmo patarlių rinkinyje *Adagia*.

[209] **Amarakas** – kvepiantis augalas, kuris buvo vartojamas apetitui sužadinti.

[210] **Falaridas,** žr. paaišk. 28.

[211] **Dionisijus,** Sirakūzų tironas.

[212] **Palemonas** – imperatorių Tiberijaus ir Klaudijaus laikų gramatikas, pagarsėjęs nepaprasta savikliova. Elijus Donatas, IV a. Romos oratorius ir gramatikas, šv. Jeronimo mokytojas, parašęs gramatikos vadovėlį, paplitusį viduramžiais po visus kraštus.

tikas gauna – kaskart, kai jam pavyksta sužvejoti pusiau sutrūnijusiuose popieriuose Anchiso[213] motinos vardą arba kokį nors mažai žinomą žodelį, pavyzdžiui, *bubsequa*[214], *bovinator* arba *manticulator*, – arba iškasti kur nors seno akmens atlaužą su pusiau nutrupėjusiomis raidėmis – Jupiteri! Koks tada kyla džiūgavimas, koks triumfas, kokie pagyrimai, tarytum tas žmogus būtų užkariavęs Afriką arba pavergęs Babiloną! Kiti skaito visur savo blankius, nevykusius eilėraščius, ir kai atranda kvailių, pasiryžusių jais žavėtis, tai jie jau ima tikėti, kad paties Vergilijaus siela apsigyveno jų krūtinėje. Bet už vis linksmiau žiūrėti, kaip jie patys garbina vienas kitą, stebisi vieni kitų moksliniais nuopelnais ir vienas kitam kaso nugarą. Tačiau jeigu pasitaiko bent vienam žodely apsirikti pašaliniam žmogui jų akivaizdoje, – didysis Heraklai! – kokia tuč-tuojau kyla tragedija, kokie ginčai, koks plūdimas, kokie įžeidimai! Tegu užgriūva ant manęs visų gramatikų pyktis, jeigu aš meluoju! Pažįstu vieną tokį – tiesiog enciklopediją – jis ir helenistas, ir lotynistas, ir matematikas, ir filosofas, ir medikas, ir tai karališkas medikas, – žmogų jau šešiasdešimties metų, kuris, visa kita atidėjęs į šalį, jau

[213] **Anchisas** – Enėjo tėvas, „Eneidoje" pavaizduotas visai jau nukaršusiu seniu, taip kad jo motinos vardas negalėjo ko nors dominti, išskyrus agnius pedantus.

[214] ***Bubseque*** (*bubulcus*) – jaučių ganytojas, ***bovinator*** (*tergiversator*) – išsisukinėtojas, **manticulator** – kapšelninkas. Tie trys žodžiai labai retai pasitaiko romėnų autorių veikaluose.

daugiau kaip dvidešimt metų kankinasi prie gramatikos, guosdamas save mintimi, jog pavyks jam išgyventi ligi tos laimingos dienos, kada nustatys tikras taisykles, pagal kurias galima būtų išskirti visas aštuonias kalbos dalis, – mat, to dar iki šiol neišsprendė patenkinamai nė vienas graikas, nė vienas lotynas. Tarytum verta būtų kelti karą, jei kas nors kitą kartą jungtuką palaiko prieveiksmiu. O kadangi gramatikos vadovėlių yra tiek pat, kiek ir gramatikos autorių ir net daugiau (vienas mano Aldas[215] išleido jų visą penketą), tai šitas mokytas senis nepraleidžia nė vienos naujos gramatikos, net labiausiai nevykusios, kruopščiai jos neišstudijavęs ir neišblusinėjęs. Tuose nepakeliamuose darbuose paskendęs, jis nuolat baiminasi, kad kas nors kitas, kas panašiais dalykais, kad ir nevykusiais užsiima, nepagrobtų iš jo tos didelės garbės, kad veltui nežūtų tiekos metų pastangos. Kaip jūs pavadinsite tatai: beprotybe ar kvailumu? Man vis tiek pat, jei tiktai jūs pripažinsite, kad tik per mano malonę nelaimingiausias padaras gėrisi tokia palaima, jog nepanorėtų mainytis savo likimu net su persų karaliais[216].

[215] **Manucijus Aldas** 1485 m. įsteigė Venecijoje pagarsėjusią tipografiją. Jis ten išspausdino beveik visus senovės autorių tekstus. Keliaudamas po Italiją, Erazmas viešėjo pas Aldą, bet, matyt, buvo nepatenkintas šeimininko šykštumu ir todėl čia jį užkabino.

[216] Senovės **persų karalių** turtingumas ir jų ištaigingas gyvenimas virto priežodžiu ir dažnai minimas autorių, pvz., Horacijus sako: *Persarum rege beatior* (*Carm.* III, 9, 4), *Persicos odi apparatus* (I, 38).

XXXIV

POETAI

Žymiai mažiau man privalo būti dėkingi poetai, nors pagal savo verslo ypatybes jie visiškai priklauso mano partijai. Juk poetai – laisvi žmonės, ir jų visas darbas yra glamonėti kvailių ausis įvairiomis nesąmonėmis ir beprasmiškomis pasakomis. Vis dėlto labai nuostabu, kad savo tuščiažodžiavimu jie tikisi ne tik patys įsigyti nemirtingumą ir dar gyvi būdami tapti panašūs į dievus, bet pažada tai ir kitiems. Filautija ir Kolakija palaiko draugystę su tuo luomu daugiau, negu su bet kuriuo kitu, ir apskritai neturiu aš kitų tokių nuoširdžių ir ištikimų gerbėjų. Toliau eina gražbylystės mokytojai, kurie nors man ir nėra tokie ištikimi ir kartais eina išvien su filosofais, bet vis dėlto yra mano valdiniai. Tatai rodo, be kita ko, kad ir ta aplinkybė, jog jie, neminint kitų nesąmonių, taip nuoširdžiai ir taip smulkmeniškai aprašė, kaip dera juokauti. Ne veltui autorius laiško Herenijui („Apie kalbėjimo meną“[217]) – kas jis bebūtų – kvailumą vadina viena iš juokavimo rūšių. Kvintiliano[218], tikrojo to luomo valdovo, raštuose yra skyrius apie juoką tiesiog platesnis, negu Iliada. Oratoriai tiek didžiai vertina kvailumą, kad

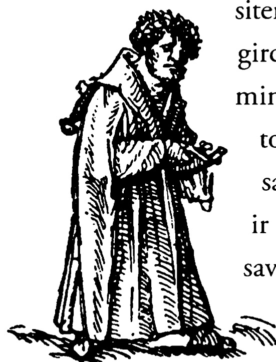
[217] **Nežinomo romėnų oratoriaus veikalas,** dėstąs gražbylystės meno pagrindus.
[218] **Kvintilianas,** žr. paaišk. 120.

dažnai, neturėdami rimtų įrodymų, atsikerta juokais. Gi menas sukelti kvatojimą juokingais pasakymais, be abejo, yra Kvailybės globojamas. Iš tų pačių miltų yra iškepti ir tie, kurie siekia nemirtingos garbės leisdami knygas. Visi jie turi būti labai dėkingi man, ypač įvairių nesąmonių popieriuje tepliotojai, nes, kas rašo taip moksliškai, kad tik nedaug kas jį tesupranta ir laukia sprendimo tik iš nedaugelio žinovų, nebijodamas net tokių teisėjų, kaip Persijus ir Lelijus[219], tas atrodo man daugiau vertas pasigailėjimo, negu pavydo. Pažiūrėkite, kaip kankinasi tokie žmonės: prideda, atima, pakeičia, vėl atstato, išbraukia, perstato, iš naujo pertvarko, rodo savo bičiuliams, paskui taip maždaug po devynerių metų[220] spausdina, vis dar nepatenkinti savo darbu. Už tiek daug nemiegotų naktų (o miegas už viską saldesnis), už tokias aukas, už tiek išlieto prakaito ir už tokias kančias gauna menką atlyginimą – keleto gilių vertintojų pagyrimą! Pridurkite prie to suardytą sveikatą, nuvytusį kūno grožį, sugadintas akis, o kartais ir visišką aklumą, skurdą, pavydą, susilaikymą nuo visokių pramogų, per ankstyvą senatvę, mirtį prieš laiką ir daugelį kitų tos rūšies dalykų. Taip tasai mūsų

[219] Viename **Cicerono veikale** Persijus ir Lelijus pavadinti dideliais žinovais, kurių nuomonę kiekvienas kalbėtojas turi vertinti.

[220] **Horacijus savo veikale** *De arte poetica* pataria rašytojams neskubėti skelbti savo kūrinių, kuriems naudinga pagulėti „devynerius metus“, – tada jie būsią labiau subrendę ir labiau vertingi.

išminties mylėtojas tariasi esąs atlygintas už visus tuos sunkumus, jeigu jį pagiria vienas kitas žlibakys! Atvirkščiai, koks laimingas yra tas mano rašytojas: jis nesėdės per naktis, jis užrašo visa, kas jam užklysta į galvą, nors ir savo paties sapnus, žinodamas iš anksto, kad juo daugiau bus kvailų nesąmonių jo raštuose, juo labiau jis įtiks daugumai, tai yra visiems kvailiams ir tamsuoliams. Nedidelė bėda, jeigu du ar trys mokslininkai, atsitiktinai paskaitę jo knygą, žiūrės į jį su panieka. Juk ką reiškia tiekos nedaugelio mokytų žmonių balsas toje milžiniškoje triukšmaujančioje prieš mokytuosius minioje? Bet dar gudresni yra tie, kurie svetimus darbus išleidžia kaip savuosius, priskirdami sau svetimų darbų garbę ir turėdami vilties, kad jeigu ir pagaus juos kuomet nors ir apkaltins vagyste, tai vis dėlto tam tikrą laiką jie naudosis savo gudrybės vaisiais. Reikia tik stebėtis, su kokiu maloniu pasitenkinimu jie žengia į priekį, kada girdi minios pagyrimus sau ir kada minioje juos rodo pirštais – tai, girdi, tokia ir tokia garsenybė, kai mato savo knygas knygynuose išstatytas ir skaito kiekvieno puslapio viršuje savo vardą, lydimą dviem arba trimis pavardėmis, daugiausia svetimomis ir atrodančiomis,

Gramatikas

lyg kokie magiški vardai. Bet juk tai tik vardai, nieko nereiškią. Ir kaip maža kas juos supranta, jei pagalvosime, koks platus pasaulis! Be to, kaip maža kam jie patinka, nes ir nemokytų žmonių juk labai įvairus skonis! Neretai tie vardai būna visai iš piršto išlaužti arba paimti iš senovinių knygų. Štai, pavyzdžiui, vienas giriasi Telemacho[221] vardu, kitas – Stenelo arba Laerto; tas – Polikrato, anas – Trasimacho. Su tokiu pat pasisekimu tūlas galėtų pasivadinti Chameleonu arba Moliūgu, arba ženklinti savo knygas, pagal filosofų paprotį, raidėmis Alfa, Beta ir pan. Bet juokingiausias dalykas, kada kvailiai pradeda girti kvailius, tamsuoliai tamsuolius, kada jie savitarpy giria vieni kitus pataikaujamais laiškais, cilėraščiais ir panegirikomis. Vienas savo bičiulį iškelia lig Alkėjo[222], kitas – lig Kalimacho[223]; tas esąs aukštesnis už Ciceroną, anas mokytesnis už Platoną. Pasitaiko, kad kiti ieško sau konkurentų, kad varžybomis padidintų nuosavą garbę; tada čia

Skyla minios palankumas pusiau tarp abiejų varžovų[224],

[221] **Telemachas** – Odisėjo sūnus, **Laertas** – Odisėjo tėvas, **Stenelas** – karaliaus Diomedo bičiulis, minimas Iliadoje, **Polikratas** – Samo salos valdovas, **Trasimachas** – sofistas (V a. pr. m. e.), gyvenęs Atėnuose.

[222] **Alkėjas** iš Mitilenos (VII pr. m. e. amžiaus pabaigoje) – vienas didžiausių graikų lyrikų.

[223] **Kalimachas** (mirė apie 235 m. pr. m. e.) – graikų mokslininkas, kritikas ir poetas, Aleksandrijos bibliotekos vedėjas.

[224] **Vergilijaus** „Eneidos“ II giesmės 39 eilutė.

kol galų gale abu kovotojai, kiekvienas sau paskirdamas triumfo garbę, išsiskirsto tarytum rungtynių nugalėtojai. Išminčiai juokiasi iš to, kaip iš didžiausio kvailumo. Nėra ko ginčytis, tatai iš tikrųjų kvaila. Užtat per mano malonę tie žmonės gyvena patenkinti ir nėra linkę pakeisti savo tariamųjų laimėjimų net į Scipijono[225] triumfus. Beje, ir patys mokytieji, kurie su tokiu malonumu ir džiaugsmu pajuokia svetimą kvailumą, turi būti dėkingi man; to paneigti jie neišdrįs, jei nenorės būti visų nedėkingiausi.

[225] **Publijus Kornelijus Scipionas Vyresnysis,** nugalėjęs Hanibalą per antrąjį pūnų karą ir už tai pagerbtas iškilmingu triumfu.

XXXV

TEISININKAI IR FILOSOFAI

Mokslininkų tarpe teisininkai turi pretenziją į pirmąją vietą. Jie pasižymi nepaprastu pasitenkinimu savim. Jie nuoširdžiai ritina Sizifo[226] akmenį, kai neatsikvėpdami nukala šimtus įstatymų, visai nežiūrėdami, ar kam jie tinka, kai žeria krūvon glosas ant glosų[227], aiškinimus ant aiškinimų, taip kad atrodo tas jų kvailas darbas esąs sunkiausias iš visų. Nes, jų pažiūromis, juo daugiau darbo, juo daugiau garbės. Prie jų reikia priskirti taip pat dialektikus ir sofistus, – žmonių veislę, plepesnę už bet kokį Dodonės[228] varį, galinčius rungtis plepėjimu su dvidešimt rinktinių bobų. Beje, jie būtų nepalyginti laimingesni, jei jų iškalbumas nebūtų susijęs su palinkimu į vaidus. Jie nuolat kelia vienas su kitu karą dėl menkiausių dalykų ir žodinių kautynių įkarštyje dažniausiai paleidžia iš akių tiesą. Ir vis dėlto Filautija padaro

[226] **Sizifas** – legendinis Korinto karalius, pagarsėjęs savo šykštumu ir klasta; už savo nusižengimus buvo dievų pasmerktas ritinti pragare į kalną didžiulį akmenį, kuris amžinai nuslinkdavo žemyn.

[227] **Glosomis** viduramžiais vadinosi teisininkų aiškinimai romėnų teisės straipsnių. Teismo praktikoje glosos prilygdavo įstatymams.

[228] Prie Dzeuso šventovės **Dodonėje** (Epire) buvo du stulpai; ant vieno jų buvo pastatyta berniuko statula su lanksčiu geležiniu virbalu, o ant gretimo – varinė lėkštė; kiekvienas, net mažiausias, vėjo pūstelėjimas pajudindavo virbalą, kuris paliesdavo varį; todėl varis skambėjo beveik visą laiką.

Oratorius

juos tokius laimingus, jog, išmokę tris silogizmus, nesvyruodami yra pasiryžę susiremti su kuo tik nori ir dėl bet kurio dalyko. Jų atkaklumo neįveiksi, net jeigu pastatytum prieš juos ir patį Stentorą[229]. Paskui juos seka filosofai, gerbiami dėl ilgos barzdos ir plataus apsiausto. Jie patys tik save telaiko išmintingais, o visus kitus mirtinguosius laiko lyg kokiais klaidžiojančiais šešėliais. Kaip saldžiai kliedi jie, kurdami nesuskaitomą daugybę pasaulių, apskaičiuodami saulės, žvaigždžių ir mėnulio orbitų apimtį, lyg jie sugebėtų išmatuoti juos smiliu ar virvute. Jie aiškina žaibų, vėjų, užtemimų ir kitų neišaiškinamų reiškinių priežastis, niekur nė kiek nesuabejodami, tarytum jiems būtų patikėtos visos gamtos paslaptys ir jie patys tik ką būtų sugrįžę iš dievų pasitarimo. O tuo tarpu gamta tik išdidžiai juokiasi iš visų jų spėliojimų, nes jų moksle nėra nieko tikro. Geriausiai tai įrodo jų nuolatiniai ginčai su kits kitu dėl atskirų dalykų. Nieko iš tikrųjų nežinodami, jie vis dėlto įsivaizduoja esą visa žiną. Tuo

Sofistas

[229] **Stentoras** – Iliadoje minimas karalių šauklys, turėjęs labai skambų balsą.

tarpu jie nepajėgia pažinti net patys savęs ir dažnai nepastebi, dėl nusilpusių akių ar dėl išsiblaškymo, duobės arba akmens po savo kojomis. Tačiau tatai netrukdo jiems skelbti neva jie matą idėjas, bendrines sąvokas, esmines formas, pirminę medžiagą, esmę, savybę ir kitus panašius daiktus – tiek subtilius, jog net pats Linkėjas[230], kaip manau, nebūtų galėjęs jų pastebėti. Užtat su kokia panieka jie žiūri į prastuolių minią, kraudami vienus ant kitų – trikampius, apskritimus, kvadratus ir kitus panašius matematinius brėžinius, statydami iš jų kažką panašaus į labirintą, apsuptą iš visų pusių įvairia tvarka išrikiuotomis raidėmis, ir leisdami tokiu būdu dūmus į nepritytyrusių žmonių akis. Yra tarp jų ir tokių, kurie spėja ateitį iš žvaigždžių, žada stebuklus, neįmanomus net magijoje, ir savo laimei randa žmonių, kurie visu tuo tiki.

Vienuolis su šventu gobtuvu

[230] **Linkėjas** – argonautų žygio į Kolchidą dalyvis, pagarsėjęs savo ypatingu akylumu (matęs per sieną ir pan.).

XXXVI

TEOLOGAI

O dėl teologų, tai, galbūt, verčiau juos apeiti tylomis, neliesti to širšių lizdo, neužgauti to nuodingo augalo. Tos veislės žmonės labai išdidūs ir greit įsižeidžią. Tik ir žiūrėk, užpuls jie mane visu šimtu savo konkliuzijų ir pareikalaus išsižadėti savo žodžio, o jei atsisakysiu, beregint paskelbs mane eretike. Juk jie įprato bauginti šitokiais perkūnais kiekvieną, kuriam jie nėra palankūs. Žinoma, jie labai nenoromis pripažįsta mano jiems daromus gerus darbus, tačiau ir jie nemažai privalo būti man dėkingi. Filautijos viliojami, jie tariasi gyveną trečiame danguje, o į kitus mirtinguosius žiūri beveik su pasigailėjimu, iš aukšto, lyg į šliaužiojančius žeme gyvulius. Apsupti, lyg karių gretomis, magistralinėmis definicijomis[231], konkliuzijomis, korolarijais, įrodytinomis ir menamomis propozicijomis, jie sugeba šiandien jų pagalba taip išsisukinėti, kad jų nesugausi

Teologas

[231] **Definicijos** – apibrėžimai, **konkliuzijos** – išvados, **korolarijai** – santykiuojančios išvados, **propozicijos** – teigimai, sakiniai.

net ir Vulkano tinklu[232]. Savo skiriamybėmis ir gudriai prasimanytais žodeliais jie perkerta kiekvieną mazgą greičiau, negu Tenedo[233] kirvis. Pagal savo norą jie aiškina ir dėsto didžiausias paslaptis. Jiems žinoma, pagal kokį planą sukurtas ir sudarytas pasaulis, kuriais kanalais pirmykštis nuodėmingas sugedimas pereina į vėlesnius palikuonis, kaip ir kokiu laiku buvo pradėtas Kristus mergaitės įsčiose, kuria prasme reikia suprasti persimainymą, įvykstantį eucharistijoje. Bet tai dar visiems žinomi ir seniai nuvalkioti klausimai. Štai kiti klausimai, verti žymių ir didžių teologų. Jie beregint darosi gyvesni, kada kyla kalbos apie tokius, pvz., klausimus: kuriuo būtent momentu įvyko dieviškasis gimimas? Ar Kristaus įsikūnijimas yra vienkartinis ar daugkartinis? Ar galima tarti ir įrodyti, esą Dievas tėvas turėjęs

Jaunystė ir senatvė – santuokos grandinėse

[232] **Dievas Vulkanas**, sužinojęs, kad jo žmona Venera įsimylėjo kovos dievą Marsą ir leidžia su juo laiką, padarė geležinį tinklelį, į kurį pakliuvo abu meilužiai.

[233] **Tenedo** salos Dzeuso šventovėje buvo saugojamas dviašmenis kirvis. Patarlė apie Tenedo kirvį buvo taikoma žmonėms, linkusiems ūmai ir griežtai spręsti painius klausimus.

neapykantos sūnui? Ar galėjo Dievas pasiversti moterim, velniu, asilu, arbūzu arba titnagu? Jeigu jis iš tikrųjų būtų pasivertęs arbūzu, tai ar būtų galėjęs tas arbūzas sakyti pamokslus, daryti stebuklus ir būti nukryžiuotas? Ką būtų konsekravęs šv. Petras, jei būtų laikęs mišias tuo metu, kai Kristaus kūnas dar tebekabojo ant kryžiaus? Ar galima sakyti, kad Kristus dar tebebuvo tuokart žmogus? Ar bus leistina valgyti ir gerti po prisikėlimo iš numirusiųjų (jie iš anksto nori apsirūpinti nuo bado ir troškulio aname pasaulyje). Yra begalinė daugybė panašių niekingų klausimėlių, dar ir už šiuos gudresnių, apie sąvokas, santykius, formas, esmes ir ypatingumus, kurių niekas nesugebės išskirti paprasta akimi, nebent jis būtų toks Linkėjas, kad sugebėtų matyti visiškoj tamsoj ir tai, ko visai nėra. Pridėkite čion jų vadinamuosius gnomus[234], tiek paradoksiškus, jog su jais sugretinti vadinamieji stoikų paradoksai gali pasirodyti nieko nevertais ir nuvalkiotais. Štai, pavyzdžiui, vienas tokių gnomų skelbia, jog nužudyti tūkstantį žmonių nėra toks sunkus nusikaltimas, kaip pataisyti vargšui batus sekmadienį, ir kad verčiau leisti žūti visam pasauliui su viskuo, kas jame yra, negu ištarti kad ir mažiausią melą. Visi tie didžiausio kvailumo subtilumai darosi dar subtilesni dėl daugelio krypčių, esančių tarp scholastikų, nes lengviau išsipai-

[234] **Gnomas** – posakis, nuomonė, taisyklė.

nioti iš labirinto, negu iš realistų[235], nominalistų, tomistų, albertistų, okamistų, skotistų ir kitokių pinklių (išvardinu čia ne visas sektas, o tiktai svarbiąsias). Visuose tuose subtilumuose tiek mokslingumo ir tiek sunkumo, jog, manau, patiems apaštalams prireiktų pagalbos kažko kito, bet ne vien Šventosios Dvasios, jeigu jie sumanytų pradėti ginčytis apie visus tuos dalykus su naujaisiais mūsų teologais. Povilas darbais įrodė savo tikėjimą, bet jis paliko nepakankamai mokslišką apibrėžimą, pasakęs: „Tikėjimas yra pasitikėjimas tuo, ko viliamės, tvirtas įsitikinimas dėl to, ko nematome“[236]. Panašiu būdu geriausiai praktikuodamas gailestingumą, jis nesugebėjo dialektiškai padalyti ir tiksliai apibrėžti gailestingumo sąvokos tryliktame Pirmojo laiško korintiečiams skyriuje. Žinoma, apaštalai pamaldžiai pašvęsdavo eucharistiją, bet jeigu juos būtum paklausęs apie

[235] **Realistai** ir **nominalistai** – dvi pagrindinės scholastinės filosofijos kryptys. Realistai teigė, kad atitrauktinės sąvokos realiai egzistuoja, o nominalistai tvirtino, kad egzistuoja tik atskiri daiktai, gi sąvokose matė tik paprastas abstrakcijas. Svarbiausios teologinės mokyklos buvo šios: **tomistai** – Tomo Akviniečio (1225–1274), vieno autoritetingiausių viduramžiais katalikiškų teologų pasekėjai; **albertistai** – Alberto Didžiojo (1193–1280) mokslo šalininkai; šv. Albertas viduramžiais buvo laikomas „universaliniu mokslininku“; jis pirmas įvedė į teologijos mokyklas Aristotelio pažinimą, kaip atskirą discipliną; be to, jis buvo vienas iš alchemijos kūrėjų. **Okamistai** – Vilhelmo Okamo (mirė 1347 m.), nominalistų šulo, pasekėjai; **skotistai** – Dunso Skoto (1265–1308), realizmo atstovo, mokiniai ir sekėjai.

[236] **Laiškas žydams,** I, II.

terminą *a quo*[237] ir terminą *ad quem*, apie persimainymą, apie tai, kuriuo būdu Kristaus kūnas gali vienu ir tuo pačiu metu būti įvairiose vietose, apie sakytojo kūno skirtumus danguje, prie kryžiaus ir duonoje, šventinamoje pamaldų metu; jeigu toliau paklaustum juos apie tai, kuriuo, būtent, momentu įvyksta persimainymas, kadangi tarimas žodžių, reikalingų tam aktui atlikti, užima tam tikrą laiką, – tai aš manau, kad apaštalai vargu būtų atsakę su tokiu tikslumu ir tikrumu, su kokiu atsako ir apibrėžia skotidai[238]. Apaštalai pažinojo Jėzaus motiną. Bet kas iš jų filosofiškai įrodė pagal mūsų teologų pavyzdį, kad ji turėjo būti laisva[239] nuo Adomo nuodėmės? Petras gavo raktus iš to, kuris negalėjo padaryti netinkamo pasirinkimo. Bet ar Petras būtų supratęs smulkmenišką skirtumą, kuriuo būdu galima laikyti savo rankose raktus nuo žinojimo, neturint paties žinojimo, – aš nežinau. Apaštalai krikštijo kiekviename žingsnyje, ir vis dėlto nė karto neprasitarė nė vienu žodžiu apie tai, kokia yra formalinė, medžiaginė, veikiančioji ir krikšto tikslo priežastis ir ar krikštas panaikinamas ar nepanai-

[237] ***Terminus a qua*** – logikos protavimo išeinamasis taškas, ***terminus ad quem*** – logikos protavimo baigiamasis taškas.

[238] **Skotidai** vietoje **skotistai**: žodžių žaismas, pasigaunant graikiško *skotos* – tamsa; taigi skotidai – tamsos atstovai.

[239] Dievo motinos **nesutepto** prasidėjimo dogma buvo vienas labiausiai ginčytinų klausimų XV a. teologų tarpe. Tomistai šitą dogmą pripažino, o skotistai neigė.

kinamas. Jie taip pat melsdavosi, bet melsdavosi dvasia, sekdami evangelijos žodžiais: „Dievas yra dvasia, ir tie, kurie jį garbina, turi jį garbinti dvasia ir tiesa“[240]. Jiems, matyti, nebuvo dar žinoma, jog reikia taip pat melstis paveiksliukui, išbraižytam anglimi ant sienos, kaip

Kristus

pačiam Kristui, jeigu tiktai jis pavaizduotas su dviem ištiestais pirštais, su nekirptais plaukais ir su garbanomis, krintančiomis trimis eilėmis nuo pakaušio. Na ir kas gi būtų galėjęs tai pasiekti, neišsėdėjęs trisdešimt šešerius metus prie Aristotelio ir Dunso Skoto fizikos ir metafizikos? Apaštalai mokė ir apie malonę, bet niekuomet nenustatydavo skirtumo tarp malonės veltui teikiamosios ir malonės išganomosios. Patardavo jie daryti ir gerus darbus, bet nematydavo skirtumo tarp veikiančio gero darbo ir nuveikto gero darbo. Kalbėdavo jie apie krikščionišką meilę, bet neskirdavo Dievo įkvėptosios meilės nuo įsigytosios ir neaiškindavo, ar meilė yra akcidencija[241] ar substancija, daiktas sukurtas ar nesukurtas. Apaštalai neapkęsdavo nuodėmių, bet – tenumirštu šitoje pačioje vie-

[240] **Evangelija pagal Joną,** IV, 24.

[241] **Akcidencija** – pripuolamas substancijos požymis, neturįs savarankiškos būties; **substancija** – esmė, turinti savarankišką būtį.

toje, – jeigu skotistų dvasios neapmokyti, būtų galėję duoti mokslišką apibrėžimą, kas tai yra nuodėmė. Niekas manęs neįtikins, kad Povilas, pranokęs kitus apaštalus mokslingumu, būtų leidęs sau tiek kartų blogai atsiliepti apie visokius ginčus, genealogijas ir kitas, anot jo, logomachijas, jei būtų žinojęs visas dialektikos gudrybes, juoba, kad visi to meto kivirčai buvo labai grubūs ir prasčiokiški, palyginti su didesniais, negu Chrisipo[242], šiandieninių mūsų teologijos magistrų subtilumais. Tiesa, anie magistrai – labai kuklūs žmonės: sutikdami apaštalų raštuose kokią nesąmonę ar nepakankamai mokslišką pasakymą, jie tų vietų nesmerkia, bet teikia joms tinkamą aiškinimą, atiduodami pagarbą raštų senumui ir apaštalų vardui. Ir neteisinga būtų, prisiekiu Herkuliu, reikalauti iš apaštalų paaiškinti tokius dalykus, apie kuriuos jie nė vieno žodžio nebuvo girdėję iš savo mokytojo. Kada panašios vietos pasitaiko Auksaburnio[243], Basilijaus[244] arba

[242] **Chrisipas** (282–208 m. p. m. e.) – stoikas, kilęs iš Kilikijos (M. Azijoje) ir pagarsėjęs kaip įmantrus dialektikas.

[243] **Šv. Jonas Auksaburnis** (347–407) – garsus bažnytinis oratorius, veikęs Antiochijoje (M. Azijoje), kurį laiką buvęs Konstantinopolio arkivyskupu; nors tenai buvo imperatoriaus žmonos Eudokijos globojamas, tačiau dėl savo atžarių kaltinamųjų puldinėjimų įsigijo daug priešų ir turėjo pasitraukti. Jo buvo pasakyta daug pamokslų ir išaiškinta nemaža Biblijos tekstų.

[244] **Šv. Basilijus Didysis** (330–379) – Kesarijos (M. Azijoje) vyskupas, pagarsėjęs Rytų bažnyčios „tėvas“, sukūręs daug teologijos veikalų ir reguliaminų vienuolynams.

Jeronimo raštuose, tai mūsų teologai pasitenkina prierašu paraštėje: „to nebesilaikoma". Jeigu apaštalai ir bažnyčios tėvai vis dėlto įstengdavo sukirsti pagonių filosofus, o taip pat žydus, labai atkaklius iš prigimties, tai to pasiekdavo jie daugiau stebuklais ir doru gyvenimu, negu silogizmais, nes niekas iš jų nebūtų sugebėjęs suprasti kad ir vieną Skoto *Quodlibetą*[245]. O šiandieną kuris pagonis arba kuris eretikas nepasiduos tokiems įmantriems gudravimams, nebent jis būtų tamsuolis, nesugebąs jų suprasti, arba begėdis, pasiryžęs iš jų pasijuokti, arba žmogus tų pačių pinklių išmokytas ir tuo būdu galįs stoti į lygią kovą panašiai, kaip burtininkas stoja kovon su kitu burtininku arba užkerėto kalavijo savininkas kaunasi su priešu, turinčiu panašų ginklą? Paskutiniu atveju būtų panašus dalykas, kaip išardyti ir vėl austi Penelopės audeklą. O mano nuomone, protingai pasielgtų krikščionys, jeigu vietoje galingų kareivių kohortų, kurios jau seniai su abejotinu pasisekimu kariauja prieš turkus ir saracėnus, nusiųstų į kautynes didžiausius rėksnius skotistus, atkakliuosius okamistus,

Industrija

[245] ***Quodlibetum*** – taip vadinosi vienas Dunso Skoto veikalų.

nenugalimuosius albertistus ir visą kitą sofistų armiją. Malonu būtų, manau, pasigėrėti tokiomis peštynėmis ir dar lig šiol neregėta pergale. Kas būtų tiek šaltas, kad nesuliepsnotų nuo tokių mokslinių gudravimų? Kas būtų toks bukaprotis, kuris nesusijaudintų jų proto aštrumu? Kas pakankamai akylas, kad ką nors įžiūrėtų toje nepermatomoje tamsoje? Tačiau, ko gero, jums pasirodys, kad aš kalbu visa tai tik juokais. Netenka stebėtis dėl panašių samprotavimų, nes ir tarp pačių teologų yra žmonių, susipažinusių su tikru mokslu, kuriems pyksta širdis nuo visų tų tuščių teologinių gudrybių. Pasitaiko ir tokių, kurie jų nekenčia lyg piktžodžiavimo ir laiko didžiausia nuodėme kalbėti tokia nešvaria burna apie tokius paslaptingus dalykus, duotus daugiausia mums pamokyti, bet ne aiškinti, ginčytis dėl jų dialektiniais subtilumais, pasiskolintais iš pagonių, daryti tokius arogantiškus apibrėžimus ir dieviškosios teologijos didingumą apspjaudyti taip neskaniais žodžiais ir šlykščiais posakiais. O mūsų magistrai visu tuo yra be galo patenkinti, patys sau ploja ir tiek yra įsigilinę dieną ir naktį į tas jiems taip saldžias nesąmones, jog nebelieka jiems nė valandėlės laiko at-

Atlantas, laikantis pasaulį

skleisti nors kartą evangeliją arba Povilo laiškus. Tokiu būdu kvailiodami mokyklose, jie tariasi palaiką savo silogizmais jau griūvančią visuotinę bažnyčią, panašiai kaip poetų pasakojimuose Atlantas[246] palaiko ant savo pečių dangaus skliautus. O argi nemalonu, kaip manote, maigyti, tarytum vašką, paslaptingąjį Šventąjį Raštą ir kelti savo konkliuzijas, pasirašytas bent keleto scholastikų, aukščiau už Solono įstatymus ir net popiežiaus dekretus? Argi jiems nedžiugu įsivaizduoti, jog jie yra viso žemės kamuolio cenzoriai, ir reikalauti išsižadėjimo iš kiekvieno, kuris nors truputį nusisuktų nuo jų įrodytų ir menamų išvadų, ir skelbti kaip koks orakulas: „Tas tvirtinimas – skandalingas, tas – nepagarbus, tas – dvokia erezija, tas – blogai skamba". Tuo būdu nei krikštas, nei evangelija, nei Povilas ar Petras, nei šv. Jeronimas, nei Augustinas[247], nei pats aristoteliškiausias Tomas[248] nepajėgs padaryti žmogaus krikščionimi, jeigu tam nepritars iš šalies šitie gudragalviai bakalaurai. Toks didelis yra tas

[246] **Atlantas** – titanas, Japeto ir Klimenės sūnus, Prometėjo ir Epimetėjo brolis. Už parodytą didvyriui Persėjui nevaišingumą buvęs paverstas Atlaso kalnu, laikančiu dangų ir žvaigždes. Jo dukterų Plejadų vardu pavadintas vienas žvaigždynas.

[247] **Šv. Augustinas** (354–430) – vakarų bažnyčios įtakingas teologas, parašęs labai daug veikalų, jų tarpe vid. amžiais labai skaitomą *Confessiones* („Išpažintį"), didelis lotynų kalbos mokovas.

[248] **Šv. Tomas Akvintietis** (1225–1274) – garsus scholastikos mokytojas, viduramžiais buvo laikomas dideliu katalikų bažnyčios autoritetu.

Jupiteris ir Vulkanas

subtilumas! Kaip galėtum atspėti, kad yra ne krikščionis kiekvienas, kuris drįsta teigti, kad šitokie, pavyzdžiui, posakiai[249], kaip: *matula putes* ir *matula putet* arba *ollam fervére* ir *ollam férvere*, reiškia tą pat, jeigu tie išminčiai nebūtų mums to pasakę? Kas būtų išvedęs be jų bažnyčią iš tokių didelių paklydimų, kuriais niekas net nebūtų susidomėjęs, jeigu prie jų nebūtų prikabintas didelis universiteto antspaudas? Iš tikrųjų, ar ne laimingi visi, kurie gali atsidėti tokiems dalykams? Jie aprašinėja pragarą taip smulkiai, lyg daugelį metų būtų buvę tos respublikos piliečiai. Jie kuria savo nuožiūra naujus pasaulius, tame skaičiuje vieną plačiausią ir gražiausią, – dangų, matyt, kad jame teisingųjų vėlės galėtų patogiai pasivaikščioti, papuotauti ir sviediniu pažaisti. Nuo daugybės tų visų nesąmonių teologų galvos tiek yra išsipūtusios, jog manau, kad ir pačiam Jupiteriui mažiau buvo išpūsti smegenys, kai jis, taisydamasis leisti į pasaulį Paladą[250], šaukėsi Vulkano kirvio pagalbos. Todėl nesiste-

[249] Šitų lotyniškų **porinių sakinių** reikšmė vienoda, jie skiriasi tik savo gramatine struktūra, o vis dėlto Oksfordo universiteto viduramžių teologai kėlė dėl jų reikšmės skirtingumo nepabaigiamus ginčus.

[250] **Žr.** paaišk. 3.

bėkite, jeigu jie į viešus disputus ateina apsiraišioję galvas tokia daugybe raiščių: be tų atsargumo priemonių jų kiaušai galėtų trūkti. Aš pati kartais negaliu susivaldyti nesijuokus, matydama, kaip jie tariasi esą tikri teologai daugiausia dėl to, kad kalba tokia barbariška ir bjauria kalba. Be to, jie taip labai mikčioja, jog suprasti juos gali tik kitas į juos panašus miknys. Nesuprantamą savo murmėjimą jie laiko išmintingumo ir subtilumo žyme, kuri neprieinama minios supratimui. Gramatikos dėsniai jiems atrodo nesuderinami su Šventojo Rašto kilnumu. Iš tikrųjų, nuostabus teologų didingumas, kuriems vieniems leista kalbėti su klaidomis, nors, beje, ta teise naudojasi ir visos visuomenės padugnės. Jie tariasi esą ko ne dievai, girdėdami, kaip juos pagarbiai vadina *Magistri nostri*[251]. Šitoje pravardėje jiems vaizduojasi kažkas panašaus į judėjų tetragramą[252]. Jie tvirtina, esą žodžius MAGISTER NOSTER tinka rašyti tik didžiosiomis raidėmis. O jeigu kas atsitiktinai pasako atvirkščiai, būtent, *Noster magister*, tai tuo pačiu labiausiai įžeidžia visą jų teologiškąją didenybę.

[251] ***Magistri nostri*** – mūsų mokytojai.

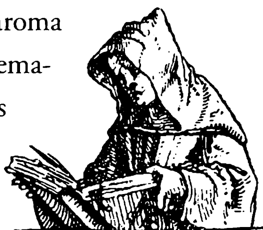
[252] **Judėjų tetragrama** (keturių raidžių žodis) – slėpininga dievybės vardo Jehova hebrajų raidėmis nuobraiža.

XXXVII

ATSISKYRĖLIAI VIENUOLIAI

Prie teologų pagal savo palaimą visų arčiausiai stovi vadinamieji dievobaimingieji arba vienuoliai-atsiskyrėliai, nors toks pavadinimas jiems visiškai nepritinka: nes didelė jų dalis yra labai toli nuo bet kokio dievobaimingumo, ir, be to, nemėgsta vienumos, nes juos dažniausiai pasitaiko sutikti aikštėse ir gatvėse. Nematau, kas būtų nelaimingesnis už vienuolius, jeigu aš įvairiausiais būdais neteikčiau jiems pagalbos. Šitas žmonių luomas tiek yra visų neapkenčiamas, jog net atsitiktinis susitikimas su vienuoliu laikomas blogu ženklu. Tuo tarpu jie patys visiškai savim patenkinti. Pirmiausia, jie yra įsitikinę, kad aukščiausias dievobaimingumas glūdi susilaikyme nuo bet kokio mokslo: net nemokėti skaityti esą išganinga. Todėl, giedodami bažnyčioje asiliškais balsais jiems visai nesuprantamas psalmes, jie yra giliai įsitikinę, kad tuo suteikia didelį malonumą šventiesiems. Kiti iš jų didžiuojasi savo nevalyvumu bei elgetavimu ir, garsiai bliaudami, prašo išmaldos prie durų. Įkyriais būriais lankosi jie viešbučiuose, vežimuose ir laivuose, labai tuo būdu nuskriausdami kitus elgetas. Tuo savo nevalyvumu, tamsumu, šiurkštumu ir begėdiškumu tie malonūs žmonės, anot jų pačių, yra panašūs į apaštalus. Linksmiausia, ta-

čiau, matyti, kaip viskas jų yra daroma pagal įstatus, tarytum pagal matematikos taisykles, ir nusižengti tiems įstatams reiškia, jų nuomone, sunkiai nusidėti. Tie jų įstatai numato, kiek mazgų turi būti ant batelių, kurios spalvos juosta, kokiais išoriniais ženklais turi skirtis jų drabužis, iš kokios medžiagos galima juos siūti, kokio pločio turi būti juosta, kaip turi būti sukirptas ir kaip didelis gaubtas, kiek colių skersmens turi būti tonzūra ant pakaušio, kiek valandų reikia miegoti... Kam neaišku, kokia neteisinga yra ta išorinė lygybė, esant tokiai didelei natūraliai proto ir kūno sudėjimų nelygybei? Ir vis dėlto, dėl šitų nesąmonių jie ne tik tariasi esą nepalyginti aukštesni už pasauliečius, bet ir vienas kitą tarpusavy niekina: davę apaštališką meilės įžadą, kelia ištisas tragedijas dėl kiek kitaip pajuostos arba kiek tamsesnės išilginės. Tarp jų pamatysi ir tokių griežtų dievamylių, kurie iš viršaus dėvi privalomąją ašutinę, o apatines siuva iš minkštos vilnonės medžiagos, o kiti iš viršaus dėvi drobinius, apačioj – vilnonius. Kai kurie bijo paliesti pinigus, tarytum nuodus, bet nei kiek nesisaugo paliesti vyną ir moteris. Užvis labiausiai jie rūpinasi tuo, kad nebūtų panašūs į viens kitą, o kad būtų kiek galima labiau panašūs į Kristų, – tuo jie visai nesirūpina. Nemažą

Kasdienės psalmės

Elgetaujantis vienuolis

pasitenkinimą randa jie ir savo pavadinimuose: taigi vieni vadina save virvanešiais[253], bet ir tie virvanešiai skirstosi į koletas, minoritus, minimus ir bulistus; kiti vėl vadinasi benediktinai, bernardinai, brigitinės, augustinai, vilhelmitai, jakobitai, – tarytum nepakaktų vadintis tiesiog krikščionimis. Daugelis iš jų tiek didžiai vertina tas savo apeigas ir taisykles, jog net patį dangų vargu laiko pakankamu atlyginimu už tokius nuopelnus. Niekas iš jų negalvoja apie tai, jog Kristus, paniekinęs visus tuos dalykus, paklaus, kaip buvo vykdomas vienintelis jo įsakymas, būtent, – meilės įsakymas. Tuomet vienas at-

Vienuolis

[253] **Virvanešiai** – Pranciškaus Asižiečio XIII a. įkurto ordino vienuoliai. **Koletos** – vienuolės, gavusios pavadinimą nuo Pikardijoje (Prancūzijoje) pagarsėjusios šventosios Koletos (1380–1447). **Minoritai** (jaunesnieji broliai) – tie patys pranciškonai, tik prisilaiką griežtesnio reguliamino; jie vadinosi dar **bulistais**, arba **observantais**. **Minimai** – jauniausieji broliai, XIV a. gale Pranciškaus ir Paulo įkurto ordino vienuoliai. **Bernardinai** – tie patys benediktinai, tik priraštyti prie Cistorijos abatijos, kurios vyresniuoju buvo šv. Bernardas. **Brigitinės** – šv. Brigitos ordino vienuolės. **Augustinai** – XIII a. įkurto šv. Augustino garbei ordino vienuoliai. **Vilhelmitai** – XII a. Akvitanijos (Prancūzijoje) hercogo Vilhelmo įkurto ordino vienuoliai. **Jakobitai** – XIII a. šv. Domininko įkurto ordino vienuoliai; vadinosi paprastai **dominikonais**, gi jakobitais – nuo jiems priklausiusios šv. Jokūbo bažnyčios Paryžiuje.

kiš savo pilvą, išsipūtusį nuo įvairiausių rūšių žuvies, kitas papils šimtą saikų psalmių, trečias išskaičiuos mirijadas pasninkų ir pasiskųs savo viduriais, kurie tiek pat kartų vos neplyšo atgavėjus. Ketvirtas atvilks tokią krūvą apeigų, jog ją vargiai pajėgtų sutalpinti septyni prekiniai laivai. Penktas ims girtis tuo,

Kapučinas

kad šešiasdešimt metų iš eilės paliesdavo pinigus ne kitaip, kaip pirma užsimovęs rankas dvigubomis pirštinėmis. Šeštas parodys sutaną, tokią purviną ir sulopytą, jog nė vienas laivininkas nesutiktų ja apdengti savo kūno. Septintas primins, kad daugiau kaip vienuolika penkmečių jis gyveno it pintis, visą laiką prikaltas prie tos pačios vietos. Aštuntas remsis savo balsu, užkimusiu nuolat begiedant psalmes. Devintas – nepažadinamu miegu, įsigytu vienatvėje gyvenant. Dešimtas – sustingusiu nuo amžino tylėjimo liežuviu. Tačiau Kristus, nutraukęs jų nepabaigiamą pasigyrimą, pasakys: „Iš kur ta nauja žydų veislė? Aš tik vieną įstatymą laikau savu ir kaip tik apie jį nieko ligi šiol iš jūsų negirdžiu. O juk anuo metu aš aiškiai, be jokio prilyginimo ar alegorijos, pažadėjau savo tėvo palikimą, kaip atlyginimą – ne už gaubtus, ne už maldas, ne už pasninkus, bet tiktai už gailestingumo

Belis ir slibinas

darbus. Aš nepažįstu ir tų, kurie per daug gerai žino savo žygdarbius. Kas nori atrodyti šventesnis už mane, tas tegu eina į abrakzacijų[254] dangų arba tegu jiems įsako pastatyti naują dangų tiems, kurie savo nuostatus stato aukščiau už mano įsakymus". Kaip jūs manote, kokiomis akimis pažiūrės vienas į kitą tie vienuoliai, kai išgirs šituos žodžius ir pamatys, kad už juos labiau vertinami laivininkai ir vežikai? Bet kol kas tam tikrą laiką ir jie, per mano malonę, gali džiaugtis viltimi. Nors jie ir nedalyvauja visuomeniniam gyvenime, tačiau niekas nedrįsta jų niekinti, ypač elgetaujančiųjų vienuolių, dėl to, kad jie per vadinamąją išpažintį sužino visas svetimas paslaptis. Tas paslaptis jie saugoja, jų neišduoda, nebent girti būdami, užsigeidę palinksminti draugystę juokingais pasakojimais, bet ir tai nepasako tikrinių vardų ir tiktai pagal atsitikimo aplinkybes duoda galimumą spėti, apie ką kalbama. Bet jeigu kas įerzins tas vapsvas, jie smarkiai atsikeršys pamoksluose, nurodydami savo priešą, nors ir ne tiesiog, bet taip tai-

[254] **Abrakzacijai** – krikščionių atskala – gnostikų sekta, atsiradusi imperatoriaus Hadriano laikais. Jos mokslc buvo tvirtinimas, kad esąs ne vienas dangus, o 365.

kliai, jog kiekvienas supras, išskyrus tuos, kurie apskritai nieko nesupranta. Ir nenutrauks jie tada savo lojimo iki tol, kol neįmesi jiems į nasrus skanaus kąsnelio. Koks komedininkas, koks juokdarys susilygins su jais, kai jie retoriškai rėkauja sakykloje, juokingai sekdami senovinių retorių priemonėmis? Nemirtingasis Dieve! Kaip jie gestikuliuoja, kaip tyčiomis keičia savo balsą, kaip kraiposi, kokias minas daro, kaip rėkia visokiais būdais! Šitoks iškalbingumo menas su dideliu paslaptingumu perteikiamas vieno vienuolio kitam. Apie tai ir man pačiai neleista žinoti; aš galiu kalbėti čia, remdamasi tiktai savo pastebėjimais ir spėjimais. Pirmiausia jie šaukiasi dievybės, pagal iš poetų pasiskolintą paprotį. Paskui, ruošdamiesi kalbėti apie gailestingumą, jie pradeda kalbą apie Nilą, Egipto upę, arba sakydami pamokslą apie kryžiaus paslaptį, visai ne vietoje pradeda nuo Belo, Babilono žalčio, arba pradėdami disputą apie pasninką, jie išskaičiuoja dvylika Zodiako ženklų, o samprotaudami apie tikėjimą, ima aiškinti apie apskritimo kvadratūrą. Aš pati girdėjau vieną tokį labai didelį kvailį – atsiprašau, norėjau pasakyti – mokslininką, kuris garsiam susirinkime, skirtam aiškinti švenčiausios trejybės paslaptį, norėdamas parodyti savo didelį apsiskaitymą ir įsiteikti teologų ausims, griebėsi visiškai naujo būdo, būtent, iš pradžių ėmė kalbėti apie raides, paskui apie skiemenis, kurie

sudaro žodžius, paskui apie iš žodžių susidarančią kalbą, pagaliau apie veiksnio ir tarinio derinimą, apie daiktavardžius ir būdvardžius. Klausytojai stebėjosi, o vienas kitas ėmė pašnabždomis kartoti aną Horacijaus eilutę[255]: „Kuriam galui šie visi niekai pasakojami?“ Pagaliau pamokslininkas įrodė, kad pagrindiniuose gramatikos elementuose glūdi švenčiausios trejybės pirmovaizdis. Ir taip stipriai įrodė, kad joks matematikas nesugebėtų su juo susilyginti. Ir tas teologų teologas prakaitavo prie tos savo kalbos ištisus aštuonis mėnesius taip, kad pasidarė aklas kaip kurmis: prarado regėjimo aštrumą, įsigydamas proto aštrumą. Bet jis pats nelabai sielojasi dėl to aklumo, manydamas, kad gan pigia kaina pirkosi tokią garbę. Girdėjau kalbant ir dar vieną teologą, aštuoniasdešimties metų senį, tiek mokytą, kad jį galima laikyti pačiu Dunsu Skotu, prisikėlusiu iš numirusių. Aiškindamas Jėzaus vardo paslaptį, jis su nuostabiu subtilumu įrodė, kad pačiose to vardo raidėse yra visa, ką tik galima pasakyti apie jį. Tas vardas turi tiktai tris kaitomus linksnius – tai esąs ryškiausias dieviškosios trejybės pirmovaizdis. Kad pirmas linksnis – *Jesus* – baigiasi raide *s*, antras – *Jesu* – raide *u*, trečias – *Jesum* – raide *m*, tai esą neapsakoma paslaptis, būtent: pasakytosios trys raidės ženklina, kad Jėzus yra *Summus*, *Medius*, *Ultimus*, t. y.

[255] **Horacijaus satyrų** II-osios knygos 7-os sat. 21 eil.

Likimo paslaptis

aukščiausias, vidurinis ir žemiausias. Beliko išaiškinti matematikos pagalba dar kitą, labiau gilią paslaptį: jei padalysime žodį *Jesus* į dvi lygias dalis, tai vidury liks raidė *s*. Ta raidė hebraiškai vadinama *sin*, o *sin* škotų, rodos, kalboje reiškia nuodėmę. Tai reiškia, kad Jesus yra tas, kuris naikina pasaulio nuodėmes. Nustebinti tokia nepaprasta įžanga, klausytojai, ypač teologai, vos nepavirto akmenimis, panašiai kaip Niobė[256], o man nuo juoko vos neatsitiko tokia pat nelaimė, kokia ištiko senovėje medinį Priapą, kai jam kartą teko būti naktinių Kanidiios ir Saganos[257] paslapčių liudininku. Ir teisingai: panašiomis įžangomis nepradėdavo savo kalbų nei graikas Demostenas, nei lotynas Ciceronas. Jie laikydavo neleis-

[256] **Niobė** – Tantalo duktė, Tėbų karaliaus Amfiono žmona, virtusi akmeniu po to, kai Apolonas ir Artemidė išžudė visus jos vaikus.

[257] **Kanidija** ir **Sagana** – dvi raganos, minimos Horacijaus satyroje (I, 8).

tinu dalyku pradžioje kalbos minėti daiktus, neturinčius jokio ryšio su kalbos turiniu. Beje, reikia pastebėti, kad lygiai taip kalba karvių piemenys – pati gamta juos to moko. Bet mūsų mokslinčiai, pradėdami savo vadinamąją preambulę, tiki, kad juo toliau stovi ji nuo likusiosios kalbos turinio, tuo daugiau joje retorinio grožio, ir todėl rūpinasi, kad susižavėjęs klausytojas murmėtų sau panosėje: „Kurgi čia jis dabar pasuks?“ Toliau, trečioje vietoje seka atpasakojimas nedidelės ištraukos iš evangelijos. Oratorius tą ištrauką aiškina paskubomis, lyg nenoromis. Tuo tarpu apie tą vieną dalyką ir reikėtų kalbėti. Ketvirtoje vietoje pamokslininkas, užsidėjęs naują kaukę, iškelia kurį nors teologinį klausimą, neturintį dažniausiai nieko bendro nei su žeme, nei su dangum, kaip sako Lukianas. To, jų nuomone, reikalaują iškalbos meno dėsniai. Ir tik dabar prasideda aukščiausioji teologija: klausytojų ausyse ima skambėti didžiųjų daktarų titulai, daktarų mokytųjų, daktarų kilniųjų, daktarų serafiškųjų, daktarų šventųjų ir daktarų nenuginčijamų. Paskui seka didieji ir mažieji silogizmai, konkliuzijos, korolarijai, supozicijos ir panašus scholastinis draikalas, skiriamas tamsiosios minios dėmesiui. Pagaliau vaidinamas penktas aktas, reikalaująs didžiausio vikrumo ir meno. Pamokslininkas pasakoja kokią nors kvailą ir beprasmingą pasakėčią, paimtą, galimas daiktas, iš „Istorinio

veidrodžio“[258] arba iš „Romėnų žygdarbių“ ir aiškina ją alegoriškai, tropologiškai ir analogiškai. Tuo ir baigia savo kalbą, panašią į tokią chimerą, kokios nė Horacijus neįstengė sukurti žinomam eilėrašty[259] „Prie žmogaus galvos ir t. t.“ Mūsų pamokslininkai nežinia iš ko yra girdėję, kad kalbą pradėti reikia kaip galima ramiau ir tyliau, ir todėl kalbos įžangą sako tokiu balsu, kad ir patys savęs negali girdėti, tarytum būtų verta kalbėti, jeigu niekas tavęs nesupranta. Dar yra girdėję, kad klausytojų jaudinimuisi sukelti reikia naudotis šūkterėjimais. Todėl, pradėję kalbėti tyliai, staiga pakelia balsą lig pašėlusio riksmo, nors ir visai ne vietoje. Iš tikrųjų, tokiam pamokslininkui ne pro šalį būtų duoti raminamųjų miltelių, nes jie nekalba, o tiktai klykauja, ir tai visai ne vietoje, kaip bepročiai. Toliau, kadangi yra girdėję, jog kalbai einant tolyn turi atitinkamai stiprėti

Nuostabi istorija

[258] **Istorinis veidrodis** – vienuolio Vincento XIII a. parašytas veikalas, kurio tik paskutinioji (IV-oji) dalis buvo skirta istorijai. **Romėnų žygdarbiai** – nežinomo autoriaus veikalas, XIII a. labai paplitęs Anglijoje. Ir šis veikalas, kaip ir „Istorinis veidrodis“, knibždėte knibžda įvairių pasakų ir nesąmonių. Tačiau abu tie veikalai buvo labai skaitomi ir susilaukė daug tūkstančių nuorašų.

[259] **Šiais žodžiais** prasideda Horacijaus eilėraštis *Ars poetica* („Apie poezijos meną“) – *Humano capiti cervicem pictor equinam...*

Arfa ir asilas

kalbėtojo jaudinimasis, tai pasakę pradžioje keletą sakinių paprastu balsu, staiga ima plėšytis, nors būtų kalbama apie pačius abejingiausius dalykus, ir galų gale baigia savo kalbą vėl taip tyliai, kad atrodo, jog jiems pritrūko kvapo. Galų gale jie išskaitę, kad retorių veikaluose užsimenama ir apie juoką, todėl ir patys stengiasi įterpti į savo kalbą šiokią tokią pašaipėlę. Bet, mieloji Afrodite, kokią pašaipėlę! Tokią grakščią, tokią pritinkamą, kaip bliaunantį asilą, lyrai pritariant! Bando jie kartais ir įgelti, bet šiuo atveju dažniau jie kutena, negu įžeidžia; be to, jiems sekasi pataikauti, ypač kai jie apsimeta kalbą visai laisvai. Apskritai, visi jų pamokslai sakomi tokiu būdu, jog ima noras prisiekti, kad jų autoriai mokėsi savo meno iš turgavietės juokdarių, nors vis dėlto toli gražu jiems neprilygsta. Kaip ten bebūtų, jie į vieni kitus tiek panašūs, jog negali kilti abejonės, kad arba šitie iš anų, arba anie iš šitų pasisavino savo retorikos meną. Ir, tačiau, mano stebuklingos pagalbos dėka, šitie mūsų pamokslininkai randa klausytųjų, sutinkančių juos laikyti demostenais ir ciceronais. Tokie yra ypač pirkliai ir bobos. Jų ausis ypatingai stengiasi kutenti pamokslininkai, nes pirkliai

dažnai yra pasiryžę skirti neteisingu keliu įgyto turto dalelę kiekvienam, kas sugeba jiems pataikauti, o moterys ir šiaip dėl daugelio priežasčių yra palankios dvasininkų luomui, o svarbiausiai dėl to, kad įprato ant vienuolių krūtinės išlieti savo skundus dėl netikusių vyrų. Dabar, manau, jūs patys matote, kiek daug privalo būti man dėkinga ta žmonių veislė, kuri apeigomis, kvailais juokais ir laukiniais klykavimais pavergia mirtinguosius savo tironijai, o pati tariasi esanti šventaisiais – Fovilais ir Antanais[260].

[260] **Šv. Antanas Egipietis** (mirė 356 m.) – atsiskyrėlių vienuolijos įsteigėjas.

XXXVIII

KARALIAI IR RŪMŲ DIDIKAI

Noromis palieku tuos vaidintojus, kurie juodu nedėkingumu moka už mano malonę, o patys, nors būdami nedori, apsimeta esą pamaldūs ir su tikru malonumu pradeda tiesią, nepagražintą kalbą apie karalius ir rūmų didikus, kurių esu nuoširdžiai gerbiama. Kalbėsiu atvirai ir tiesiai, kaip ir dera kalbėti kilniesiems apie kilniuosius. Kas būtų, jeigu tiems ponams atsirastų bent pusė uncijos sveiko proto? Koks liūdnas ir nepavydėtinas būtų jų gyvenimas! Aišku, kreivų priesaikų ir žmogžudysčių kaina niekas nesiryžtų veržtis prie valdžios, jeigu iš anksto apsvarstytų, kokį sunkų jungą užsideda ant savo pečių kiekvienas, kas nori pasidaryti tikru valdovu. Kas ima į savo rankas valdymo vairą, tas privalo galvoti tik apie visuomeninius, o ne apie privačius reikalus, tas neturi nė per colį nukrypti į šalį nuo įstatymų, kurių autorius ir vykdytojas jis pats yra, tas turi nuolat sekti pareigūnų ir teisėjų nepaperkamumą, visada turi atsiminti, kad visų akys yra atkreiptos į jį vieną, ir todėl jis gali būti arba palaimą teikianti žvaigždė, savo stebuklinga įtaka saugojanti žmonių giminę, arba atvirkščiai, – būti panašus į piktą lemiančią, visiems pražūtį nešančią kometą. Privačių asmenų ydos maža tepadaro žalos ir dažniau-

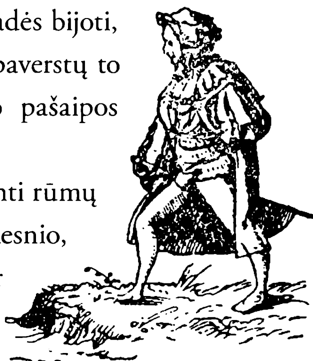
siai net į viršų neiškyla. Tačiau valdovas yra pastatytas taip aukštai, jog leidęs sau kad ir mažiausią iškrypimą iš tiesos kelio, tučtuojau tartum kokį marą paskleidžia savo valdinių tarpe. Dėl valdovų turto ir garbės daugėja akstinų pasukti jiems iš tiesos kelio. Juo daugiau aplink juos pramogų, laisvės, pataikavimų, prabangos, juo budriau privalo jie savęs žiūrėti, kad kuo nors nenusižengtų savo luomo pareigoms. Pagaliau kokios pinklės, kokia neapykanta, kokie pavojai ir baimės juos supa, nekalbant jau apie bijojimą tos neišvengiamos valandos, kada ano tikrojo karaliaus akivaizdoje iš jo bus pareikalautas atsiskaitymas net mažiausiuose darbuose, ir pareikalauta su tuo didesniu griežtumu, juo platesnė buvo jiems suteikta valdžia. Jeigu valdovas apsvarstytų savo protu visa tai ir daugelį kitų tos rūšies panašių dalykų, tai, manau, nebūtų jam džiaugsmo nei miegant, nei valgant. Ir, tačiau, nūnai, mano dėka, valdovai, sukrovę visus rūpesčius dievams, gyvena patenkinti ir smagūs ir, kad niekas nedrumstų jų ramybės, prisileidžia prie savęs tik tokius žmones, kurie yra įpratę kalbėti vien tiktai malonius dalykus. Jie yra įsitikinę, jog dorai vykdo savo pareigas, jei nuolat medžioja, augina gražius arklius, pardavinėja savo pelnui teismų pareigas bei šiaip tarnybas ir kiekvieną dieną išgalvoja naujų būdų, kaip išspausti iš piliečių turto ir jį persigabenti į savo iždą. Teisybė, paskutiniuoju atveju

jie visuomet stengiasi savo darbelius pridengti tam tikra padorumo skraiste, taip kad ir neteisingiausias dalykas visuomet turėtų išorinį teisingumo pavidalą. Gavę tai, kas buvo reikalauta, valdovai nesigaili pataikaujamų žodžių, norėdami patraukti savimp valdinių sielas. Dabar įsivaizduokite – juk sutinkame tai kiekviename žingsnyje – žmogų tamsuolį, nenusimanantį apie įstatymus, kuo ne atvirą visuomeninės gerovės priešą, siekiantį vien tik savo asmeninės naudos, atsidavusį geiduliams, neapkenčiantį mokslo, niekinantį tiesą ir laisvę, visiškai negalvojantį apie valstybės gerovę, bet viską matuojantį nuosavu pelnu ir savo geidulių patenkinimo uolektimi. Užkabinkite tokiam žmogui aukso grandinę, kuri ženklina visų dorybių junginį, uždėkite jam ant ant galvos vainiką, papuoštą brangiais akmenimis, kaip matomąjį priminimą to, jog jo dėvėtojas privalo pralenkti visus didvyrišku šaunumu, įteikite jam į rankas skeptrą, teisingumo ir nepaperkamumo simbolį, pagaliau apvilkite jį purpuru – aukščiausios meilės tėvynei ženklu. Jeigu valdovas tuos savo didybės matomuosius ženklus sugretins su savo kasdieniniu gyvenimu, tai, aš esu tikra, jog ims

Valdovas

gėdytis savo papuošalų ir pradės bijoti, kad koks nors juokdarys nepaverstų to iškilmingo teatrinio apdaro pašaipos dalyku.

Ar beverta man čia priminti rūmų didikus? Nėra nieko vergiškesnio, niekšiškesnio, bjauresnio ir bėgėdiškesnio, kaip žymus jų daugumas, o tuo tarpu jie visais atvejais nori atrodyti esą pirmieji. Tiktai vienu atžvilgiu jie labai kuklūs: tenkindamiesi tuo, kad savo kūną puošia auksu, brangiais akmenimis, purpuru ir kitokiais išoriniais dorybės ir išminties ženklais, visą rūpestį tiems puikiems dalykams įgyti užleidžia kitiems žmonėms. Nepaprastai didžiuojasi tuo, kad jiems leista vadinti savo karalių savo šeimininku, sakyti jam kiekviena proga komplimentus, gausiai žerti pataikaujamus titulus, kaip, pvz., jūsų šviesybė, jūsų kilnybė, jūsų didenybė. Kokius puikiai nudažytus veidus tada išvysi, kokius pataikaujamus žodžius išgirsi! Štai tas menas, kuris labiausiai tinka tikram ponui ir dvariškiui! Tačiau jei įsižiūrėsi arčiau į jų gyvenimą, pastebėsi, kad tai tikri „fajakai[261],

Rūmų didkas

[261] **Fajakai** – Homero minima legendinė giminė, laimingai gyvenanti veik be jokio darbo. Erazmo cituojamieji žodžiai yra Horacijaus pirmosios laiškų knygos antrame laiške (28 eil.); čia Penelopės jaunikiai vaizduojami tinginiais ir padaužomis.

tikri Penelopės jaunikiai“ – šito eilėraščio galą jums geriau pakartos aidas, negu aš. Miega jie iki pusiaudienio, samdytas kunigas stovi šalia lovos pasiruošęs, ir vos tiktai ponas pabunda, tučtuojau paskubomis laiko mišias. Paskui seka pusryčiai, kuriems pasibaigus, nedelsiant duodami pietūs. Po to žaidžiama kauleliais, šaškėmis, loterija, seka mergos, juokdariai, pokštininkai, žaidimai ir kitos pramogos. Protarpiais užkandžiai su išgėrimu. Pagaliau ateina laikas vakarieniauti ir tuomet, prisiekiu Jupiteriu, ištuštinamas ne vienas butelis. Tuo būdu, be jokio nuobodumo, praeina valandos, dienos, mėnesiai, metai, amžiai. Net aš pati kartais nebeturiu jėgų žiūrėti į tuos ilgauodegius. Štai gražuolė nimfa, kuri tariasi esanti lygi su deive, nes paskui save velka ilgiausią valktį. Štai paikšas, stumdąs kaimynus alkūnėmis, kad greičiau prasiveržtų prie savo Jupiterio. Štai kitas dykūnas, laimingas tuo, kad ant jo kaklo žvilga sunki grandinė: juk jos pagalba jis gali parodyti ne tiktai savo turtą, bet ir fizinę jėgą.

XXXIX

VYSKUPAI IR KARDINOLAI

Popiežiai, kardinolai ir vyskupai ne tiktai rungiasi su valdovais dėl prabangos, bet kartais juos net pralenkia. Vargu kas iš jų pagalvoja, kad jų dėvimi lininiai drabužiai – balti kaip sniegas – reiškia skaistų gyvenimą. Kam ateina į galvą, kad dviragė mitra, suveržta mazgu su dviguba viršūne, reiškia tobulą senojo ir naujojo įstatymo žinojimą? Kas atsimena, kad pirštinėmis apmautos rankos yra švarumo ir žemiškų dalykų nelietimo simbolis, atliekant sakramentų apeigas? Kad vyskupo lazda reiškia budrų rūpinimąsi ganomomis avelėmis? O vyskupo kryžius – visų žmogiškųjų aistrų nugalėjimą? Ir štai aš klausiu: kas pagalvos apie visų tų daiktų tikrąją reikšmę, ar nebus priverstas gyventi rūpesčių ir sielvarto pilną gyvenimą? Bet beveik visi pasirinko geresniąją dalį ir gano tiktai patys save, užkraudami rūpinimąsi avimis arba pačiam Kristui, arba keliaujantiems vienuoliams ir vadinamiesiems vikarams. Ir neatsimena net paties žodžio „vyskupas“ reikšmės[262],

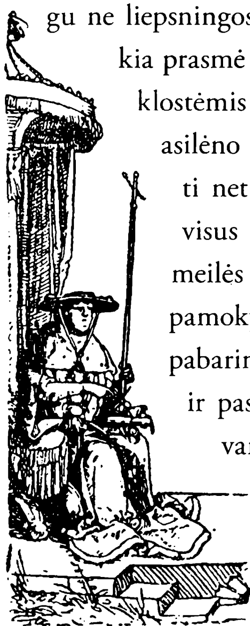

Vyskupas

[262] **„Vyskupas“** iš graikų žodžio *episkopos* – stebėtojas, saugotojas, prižiūrėtojas.

kuri ženklina triūsą, rūpinimąsi ir uolumą. Bet pinigus grobsto jie kaip tikri vyskupai, abiem akim tykodami.

Panašiai ir kardinolai, jei atsimintų, jog jie paveldėjo apaštalų vietą ir privalo sekti jų gyvenimu? Kas būtų, jei jiems ateitų į galvą, jog jie ne ponai, bet tik dvasinių dovanų valdytojai, kuriems anksčiau ar vėliau teks duoti griežčiausią ataskaitą dėl jų valdymo? Kad jie bent pasvarstytų atskirų savo apdaro dalių reikšmę! Ką reiškia tas apdaro baltumas, jeigu ne aukščiausią ir tobuliausią gyvenimo skaistumą? Kas yra ta purpurinė sutana, jeigu ne liepsningos meilės Dievui pirmovaizdis? Kokia prasmė tos kapos, tokios plačios, kad savo klostėmis ji kartu uždengia ir jo eminencijos asilėno nugarą ir kurios pakaktų apdengti net kupranugarį? Argi tai ne ženklas visus žmones apimančios krikščioniškos meilės ir gailestingumo, kuris pasireiškia pamokymais, paraginimais, raminimais, pabarimais, smerkimais, karų draudimais ir pasipriešinimais neteisingiems valdovams net lig savo paties kraujo paaukojimo už krikščioniškąją aviją, nekalbant jau apie savo turto aukas? Argi pritinka didelis turtas tiems, kurie atėjo pavaduoti

Kardinolas

elgetaujančių apaštalų? Kartoju: jeigu tėvai kardinolai apsvarstytų visa tai, jie nesiektų šito aukšto luomo ir atsisakytų jo su didžiausiu noru arba gyventų kupini sunkių darbų ir rūpesčių, pagal senovinių apaštalų pavyzdį.

XL

POPIEŽIAI

O aukščiausieji kunigai, kurie užima paties Kristaus vietą? Kas būtų, jeigu jie pabandytų pasekti jo gyvenimu, tai yra neturtu, triūsu, mokslo grynumu, kryžiumi, panieka gyvenimui? Kas būtų, jeigu jie susimąstytų dėl savo titulų reikšmės – popiežiaus, kitaip sakant, tėvo ir šventenybės? Kieno likimas visame pasaulyje būtų liūdnesnis už jų likimą? Kas imtų veržtis į tą vietą visokiausiais būdais arba, kartą pasiekęs (dažnai tiesiog nupirkęs už visą savo turtą!), išdrįstų ginti ją ginklu, nuodais ir visokiais prievartavimais? Kiek daug pelno netektų popiežiaus sostas, jeigu ant jo bent kartą atsisėstų išmintis? Išmintis, pasakiau? Tegu ne išmintis net, o bent vienas krislas tos druskos, apie kurią kalbėjo Kristus. Kas bepaliktų tuomet iš visų tų turtų, pagarbų, pelnų, pergalių, tarnybų, dispensų, aukų, indulgencijų, žirgų, asilėnų palydovų ir pramogų? Matote, kokį didelį derlių, kokią tiesiog jūrą visokių gėrybių tais keliais žodžiais aš išvardinau! Jų vietą užimtų budėjimai, pasninkai, ašaros, pamokslai, moksliniai darbai, atgailojimai ir tūkstančiai kitų tiek pat liūdnų dalykų. O koks likimas ištiktų visą tą minią valdininkų, kopijuotojų, notarų, advokatų, sekretorių, asilėnų varovų, arklidžių prižiūrėtojų, bankinin-

kų, sąvadautojų?.. Pridėčiau dar du žodelius stipresnius, bet bijau, kad jie nepasirodytų jūsų ausims per žiaurūs. Trumpai sakant, visa ta milžiniška banda, kuri slegia, – apsirikau, atleiskit, – kuri puošia Romos sostą, būtų pasmerkta badauti. Tai būtų nežmoniška ir šlykštu. Bet dar nežmoniškesnis, dar baisesnis, dar nepakenčiamesnis daugeliui būtų pageidavimas, kad ir patys aukščiausieji bažnyčios kunigaikščiai, tie tikrieji pasaulio žibintai, vėl imtųsi krepšio ir lazdos. Dabar bepigu: visi darbai sukrauti Petrui ir Povilui, kurie turi daug atliekamo laiko, o prabangą ir pramogas pasiima popiežiai sau. Man padedant, niekas visoje žmonių giminėje negyvena taip prabangiai ir nerūpestingai, kaip jie. Popiežiai tariasi tobulai vykdą Kristaus įstatymą, vien pasirodydami žmonėms su savo mistišku, beveik scenišku apdaru, pasisavindami palaimintojo, kilniojo ir

Popiežius

šventojo titulus, atlikdami įvairias ceremonijas, teikdami palaiminimus ir siųsdami prakeikimus, visur vaidindami aukščiausiojo vyskupo vaidmenį. Juk yra juokinga, nemadinga ir visai nebetinkama mūsų laikams daryti stebuklus; mokyti liaudį – sunku; aiškinti Šventąjį Raštą – scholastiškas dalykas; melstis – nenaudinga; lieti ašaras – varginga ir labiau pritinka moterims; gyventi neturte – nešvaru; prisipažinti, jog esi nugalėtas – gėdinga ir nepridera tam, kuris net karalius vos prileidžia bučiuoti savo palaimintas kojas; mirti – nemalonu; būti nukryžiuotam – negarbinga. Belieka pasikliauti ginklu ir tais saldžiais žodeliais, kuriuos mini apaštalas Povilas[263] ir kurių niekuomet nesigailėjo popiežiai, būtent – interdiktų, suspensų, valdinių atleidimo nuo priesaikos, pakartotinių atskyrimų, anatemų, paveiksliukų su velnių atvaizdais ir pagaliau tų rūsčių žaibų, kuriais mirtingųjų sielos nugramzdinamos į pačias pragaro gelmes. Tačiau tie šventieji tėvai Kristuje ir Kristaus vietininkai žiauriausiai tuos žaibus sviedžia į tuos, kurie, būdami velnio pakurstyti, bando sumažinti arba išgrobti švento Petro turtus. Nors pagal evangelijos liudijimą[264] Petras yra pasakęs: „Štai mes palikome visa ir sekame paskui tave“, tačiau laukai, miestai, kaimai, mokesčiai, muitai, valdymo

[263] **Laiškas romiečiams,** XVI, 18.
[264] **Evangelija pagal Matą,** XIX, 27.

teisės – visa tai dabar vadinama Petro turtais. O Kristaus reikalais susirūpinę popiežiai gina visą šitą turtą ugnimi ir kardu, nemažai išliedami krikščionių kraujo ir šventai tikėdami, jog jie pagal apaštalų įsakymą saugo Kristaus nuotaką – bažnyčią, narsiai sutriuškinę jos priešus. Tarytum bažnyčia turėtų dar piktesnių priešų už nedorus popiežius, kurie savo tylėjimu apie Kristų leidžia užmiršti jį, kurie savo pelningais įstatymais supančioja jį, darko jo mokslą ant savo kurpalio tampomais aiškinimais ir pagaliau žudo jį savo bjauriu gyvenimu. Kadangi bažnyčia įsteigta krauju, krauju sustiprinta ir krauju išplatinta, jie iki šios dienos veikia kardu, lyg būtų jau žuvęs Kristus, kuris kitaip kaip galėtų apginti savo ištikimuosius. Nors karas – dalykas tiek žiaurus, jog labiau pritinka plėšriems žvėrims, negu žmonėms, tiek beprotiškas, jog poetai laiko jį furijų atsiųstu, tiek pikta skleidžiąs, jog sudarko žmoniškus papročius, lyg koks maras, taip labai neteisingas, jog jam vesti paprastai geriausiai tinka žiauriausi plėšikai, tiek nedoras, jog nieko bendro neturi su Kristumi, – tačiau popiežiai[265], viską atidėję į

Bažnyčios grasinimai

[265] Čia Erazmas, turbūt, turi galvoj Džuliano della Rovere, kuris, priėmęs **Julijaus II** vardą, buvo tais laikais popiežium.

šalį, tik ir rūpinasi pradėti karus. Kartais matai net paliegusius senelius, įkvėptus grynai jaunatviško karščio, kurių neatbaido jokios išlaidos ir nevargina jokie sunkūs darbai, kurie pasiryžę apversti aukštyn kojom visus įstatymus, religiją, taiką ir visas žmogiškas institucijas, jeigu to jiems prireikia. Ir atsiranda mokytų pataikautojų, kurie tą aiškią beprotybę vadina šventu uolumu, pamaldumu, narsumu, kurie griebiasi visokių gudravimų, kad tik įrodytų, jog leista persmeigti kardu savo brolio kūną, nė kiek nenusidedant didžiajam Kristaus įsakymui – mylėk artimą savo.

XLI

GERMANŲ VYSKUPAI

Iki šiol nesu tikra, ar iš popiežių paėmė pavyzdį, ar, galbūt, patys davė popiežiams pavyzdį germanų vyskupai, kurie elgiasi dar paprasčiau: atsisakę nuo kulto, nuo savo apdaro, paneigę palaiminimus ir kitas apeigas, jie atvirai vaidina satrapus ir laiko nepadoriu, net gėdingu vyskupui dalyku atiduoti savo šaunią sielą Dievui kurioje nors kitoje vietoje, o ne kovos lauke. Gi dėl eilinių kunigų, tai ir jie, žinoma, nenusileidžia savo gyvenimo būdu bažnyčios vyresnybei. Taigi ir jie karišku papročiu kovoja dėl dešimtinės teisės, gindami ją kalavijais, ietimis, akmenimis ir kitokiais ginklais. Jie labai akyli žmonės: senuose raštuose išskaito viską, kuo galima įbauginti paprastą liaudį ir priversti ją mokėti daugiau, negu dešimtąją dalį derliaus. Ir nė vienam iš jų neateina į galvą, kad pagal savo pareigas jie taip pat privalo aptarnauti liaudį. Net skustoji tonzūra pakaušyje neprimena jiems, kad kunigui reikia būti laisvam nuo visokių pasaulinių užgaidų ir galvoti

Religija atsigręžė į pasauliečius

tik apie dangiškus dalykus. Tie malonūs žmonės tariasi dorai atlieką savo pareigas, jei šiaip taip sumurma savo maldas, kurių, prisiekiu Herkuliu, negirdi ir nesupranta joks dievas, nes ir jie patys nei negirdi, nei nesumeta, kas čia sprūsta iš jų lūpų. O vienas dalykas tikrai yra bendras ir kunigams, ir pasauliečiams: ir vieni, ir kiti rūpestingai seka pajamų augimą ir visi gerai žino įstatymus, liečiančius šiuos dalykus. Bet kokią nors pareigų naštą jie išmintingai sukrauna ant svetimų pečių arba perduoda iš rankų į rankas, tarytum sviedinį. Panašiai kaip pasaulietiškieji valdovai siunčia sritims valdyti vietininkus, o vietininkai savo ruožtu paveda tą darbą savo padėjėjams, taip ir kunigija, dėl savo nusižeminimo, dorovingumo darbus paveda paprastajai liaudžiai. Bet ir paprastoji liaudis skubinasi suversti tuos darbus vadinamiesiems dvasiškiams, lyg ji pati nieko bendro neturėtų su bažnyčia ir lyg krikšto apeigos nebūtų jos ir palietusios. Iš savo pusės kunigai, vadinamieji pasauliniais – tarytum pašventę save pasauliui, o ne Kristui – suverčia visų ganytojiškųjų pareigų sunkumą reguliariajai[266] dvasiškijai. Reguliarioji dvasiškija šaukiasi vienuolių pagalbos. Vienuoliai, gyvenantieji pagal laisvą regulą, griebiasi vienuolių, gyvenančių pagal griežtą regulą. Tie savo keliu kreipiasi

[266] **Reguliarieji kunigai** vadinosi tie, kurie, vykdydami kurio nors vienuolių ordino reguliaminą, patys tam ordino nepriklausė.

į elgetaujančius vienuolius, o elgetaujantieji broliai į kartezijiečius[267], kurių tarpe tiktai ir glūdi dorovė, bet taip giliai glūdi, jog jos beveik niekuomet ir neįžiūrėsi. Lygiu būdu ir aukščiausieji kunigai – popiežiai – tokie uolūs rinkti piniginį derlių, apaštališkuosius darbus paveda vyskupams, vyskupai – parapijų klebonams, parapijų klebonai – vikarams, vikarai – elgetaujantiems vienuoliams. Šie paskutinieji savo keliu vėl viską grąžina tiems, kas užvis geriausiai moka kirpti avių vilnas. Bet tiek to. Neketinu čia nagrinėti su visomis smulkmenomis popiežiaus ir kitų dvasininkų gyvenimo. Aš ne satyrą kuriu ir ne pagiriamąjį žodį. Ir tegu niekas negalvoja, jog aš smerkiu gerus valdovus, o išaukštinu blogus. Aš tiktai stengiuos įrodyti, keliais žodžiais, jog nė vienas mirtingasis negali gyventi maloniai, nesusipažinęs su mano paslaptimis ir nesinaudodamas mano palankumu.

267 **Kartezijiečiai** – XI a. šv. Bruno įsteigto ordino vienuoliai.

XLII

LAIMĖ PALANKI KVAILYBEI

Juk kitaip ir negali būti, jeigu net pati Ramnusija[268], žmonių laimės valdytoja, ligi tokio laipsnio sutinka su manim, jog dega amžina neapykanta aniems išminčiams, o kvailiams, atvirkščiai, – net jiems miegant yra įpratusi teikti visokias gėrybes. Esate girdėję apie aną Timotėjų, pramintą Laiminguoju, apie kurį ir patarlė susidarė: jis sau miega, o laimė pati atbėga. Apie išminčius atvirkščiai sakoma: jie gimsta delčioje, jodinėją ant Sejano[269] žirgo ir gauną Tulūzos[270] auksą. Bet pakaks tų patarlių: gali kas pagalvoti, kad jas pavogiau iš savo bičiulio Erazmo rinkinio[271]. Taigi – į darbą! Fortūna mėgsta žmones ne labai protingus, bet užtat drąsius, įpratusius kartoti: kas bus, kas nebus – nieko nebijau! Išmintis, atvirkščiai, pa-

[268] **Ramnusija,** kitaip **Nemezidė** – keršto deivė. Čia ji Erazmo minima vietoje Fortūnos (laimės ir pasisekimo deivės).

[269] **Sejanas** – imperatoriui Tiberijui artimas žmogus, kurį laiką labai įsigalėjęs, bet paskui patekęs į nemalonę ir nugaluotas. **Timotėjas** – garsus atėniečių strategas, gyvenęs IV a. pr. m. erą. Dėl savo pasisekimų jis per daug didžiavosi, ir dėl to, kai vėliau jam viskas gyvenime ėmė nesisekti, žmonės pradėjo jį imti pavyzdžiu laimės nepastovumui reikšti.

[270] **Tulūzos** šventovių auksas ir brangenybės buvo išgrobtos romėnų konsulo Servilijaus Cepiono, kuris paskui buvo apkaltintas plėšimu, ištremtas iš tėvynės ir baigė gyvenimą dideliam skurde. „Tulūzos auksas“ pateko į patarlę, vartojamą kalbant apie laimės nepastovumą.

[271] Erazmo pirmas spausdintas veikalas buvo **Adagia** – patarlių, sąmojingų pasakymų ir trumpų anekdotų rinkinys.

daro baugius; todėl visur kur pamatysite išminčius, gyvenančius skurde, badaujančius, nešvarius, niekinamus ir neapkenčiamus. Tuo tarpu kvailiams plaukte plaukia pinigai, jie pasiekia aukštas valstybines vietas, žodžiu – visokeriopai klesti. Iš tikrųjų, jeigu kas mano, kad laimė tai yra įtikti valdovams ir sukinėtis toje auksu ir brangakmeniais pasipuošusioje dvariškių minioje, tai kokia nauda tam žmogui iš išminties, tiesiog kas pražūtingesnio už ją? Jei reikalas eina apie turtų krovimą, kokio pelno gali tikėtis pirklys, kuris laikosi išminties, vengia melagingų priesaikų, raudonuoja, pagautas bemeluojant, teikia didelę reikšmę visiems tiems skrupulams, kuriuos išminčiai sugalvojo apie vogimą ir lupikavimą? Toliau, jei tave vilioja bažnytinės tarnybos ir įplaukos iš jų, tai žinok, jog asilas arba jautis veikiau jas pasieks, negu išminčius. Jeigu ieškai geidulių patenkinimo, atsimink, jog merginos, kurios tame reikale vaidina svarbiausią rolę, visa širdimi atsiduoda kvailiams, o išminčiaus bijo ir bėga nuo jo, tarytum nuo skorpiono. Pagaliau visi, kurie nori pagyventi nors truputį maloniau ir linksmiau, pirmiausia skubina atsikratyti išminčių ir verčiau sutinka į jų vie-

Pinigai viską išsprendžia

tą įsileisti bet kokį galviją. Trumpai sakant, į ką tu besikreiptum – ar į popiežius, karalius, teisėjus, valdininkus, draugus ar priešus, į didžiuosius ar šio pasaulio mažuosius – visur reikia gyvų pinigų. O kadangi išminčius pinigus niekina, tai visi paprastai nuo jo ir nusigręžia.

Turtuolis

Bet, nors mano pagyrimai neturi nei galo, nei krašto, tačiau kiekviena kalba būtinai privalo turėti savo galą. Taigi baigsiu ir aš kalbėti, tiktai pirma keliais žodžiais pabrėšiu, jog nemaža žymių rašytojų išgarbino mane ir savo raštais, ir savo darbais. Nes šiaip, ko gera, jūs galite pagalvoti, jog aš pati viena, tarytum kokia kvailė, didžiuojuosi savim, ir nemokšos teisininkai gali imti skleisti šmeižtą, neva aš neturinti kuo remtis. Taigi paseksiu jų pavyzdžiu, atseit, imsiu cituoti kas ateina į galvą.

XLIII

SENOVINIŲ ŽMONIŲ IR ŠVENTOJO RAŠTO LIUDIJIMAI

Pradėsiu nuo visiems gerai žinomos patarlės, tikinančios, jog kur nėra paties daikto, ten labai tinka to daikto imitacija. Taigi, visai teisingai vaikams yra kalama šita poeto eilutė:

Kartais kvailiu apsimesti yra didžiai išmintinga.

Jūs patys dabar suprantate, kokia didelė palaima – kvailybė, jeigu net apgaulingas jos šešėlis ir net paprastas pamėgdžiojimas nusipelnė tokio pagyrimo iš mokytų vyrų. Dar atviriau pasisako anas riebus ir žvilgantis Epikūro kaimenės paršelis[272], patardamas į protingas kalbas įmaišyti kiek ir kvailumų, – tik be reikalo pridėjo „retkarčiais“. To paties poeto kitoje vietoje[273] sakoma:

Kartais būti kvailiu – malonu.

Dar kitoje vietoje[274]:

Aš bevelyčiau kvailas ir negabus atrodyt,
Negu protingu būt ir niurnėt.

[272] Ketvirtame pirmosios laiškų knygos laiške **Horacijus vadina save** Epikūro kaimenės paršeliu.

[273] **Hor. Carm.** IV, 12, 27.

[274] **Hor. Epist.** II, 2, 126.

Žmogus-gyvulys

Net Homero Telemachas, visokiais būdais poeto giriamas, vadinamas kartais neprotingu kūdikiu. Ir tragikai taip pat dažnai duoda šitą tarytum kokią laimę lemiančią pravardę berniukams ir jaunuoliams. Kas gi pagaliau yra pati šventoji Iliada, jeigu ne pasakojimas apie kvailių karalių ir tautų pyktį? O koks griežtas pagyrimas man iš Cicerono, kuris yra pasakęs: „Visas pasaulis pilnas kvailių“[275]. Kas nežino, kad juo plačiau kuris nors gėris yra paplitęs, juo jis tobulesnis?

Bet, galimas daiktas, čia mano paminėti autoritetai krikščionims nėra svarbūs. Kreipsimės tada į Šventojo Rašto liudijimus ir pasistengsime juo paremti arba, kaip yra įpratę sakyti mokslininkai, pagrįsti savo pagyrimą. Pirma paprašysime teologų, kad mums tatai leistų, o paskui imsimės šito sunkaus darbo. Helikono mūzų šauktis antrą kartą nepadoru, ypač kad šitas dalykas joms pašalinis. Verčiau kreipsiuos į Skoto vėlę, spygliuotą, it ežys arba akstinuotis, ir prašysiu, kad ji, man įžengiant į sunkų, erškėčiais klotą teologų kelią, bent trumpam laikui atsikraustytų iš mielosios savo Sorbonos[276] į mano krūti-

[275] **Ciceronas laiške** *Ad familiares*, IX, 22.

[276] **Sorbona,** žr. paaišk. 188.

nę, o paskui tegu sau nusikrausto kad ir kažin kur. O, kad galėčiau įsigyti ir kitą veidą ir apsivilkti teologų drabužiais! Vieno tiktai bijau: kad kas nors, pamatęs manyje tiek teologiško mokslingumo, nepatrauktų manęs į teismą už tai, jog aš, esą,

Vien tuštybė

pasalomis išvogiau mūsų magistrų skrynias. Tačiau nėra ko stebėtis tuo, kad aš, tiek metų ir taip artimai bendraudama su teologais, pasisavinau iš jų kai ką, panašiai kaip anas medinis dievas Priapas iškalė ir įsidėjo į galvą kelis graikiškus žodžius, klausydamasis savo poną skaitant. Ir Lukiano gaidys, ilgai bendraudamas su žmonėmis, taip pat neblogai pramoko kalbėti žmogiška kalba. Tačiau, dievams gera lemiant, einame jau prie dalyko.

Ekleziastas pirmame skirsnyje parašė: „Kvailių skaičius yra begalinis". Skelbdamas begalinį kvailių skaičių, nejaugi ne tai norėjo pasakyti rašytojas, kad visi žmonės kvaili, išskyrus mažą dalelę, kurią nežinau ar kada nors teko kam nors pamatyti. Dar atviriau kalba apie tai Jeremijas dešimtame skirsnyje: „Kiekvienas žmogus pasidaro kvailas per savo išmintį"[277]. Pranašas priskiria išmintį tik

[277] Pranašo **Jeremijo** knyga, X, 14.

Rašytojas

vienam Dievui, gi visiems žmonėms palieka kvailumą. Jis kiek aukščiau sako: „Tenesigiria žmogus savo išmintimi“[278]. Kodėl draudi žmogui girtis savo išmintimi, gerasis Jeremijau? „Todėl, – atsako jis, – kad žmogus neturi išminties.“ Bet grįžtu prie Ekleziasto. „Tuštybių tuštybė, – sušunka jis, – ir viskas tuštybė.“[279] Ką kita norėjo jis šiais žodžiais pasakyti, jeigu ne tai, jog žmogaus gyvenimas, kaip jau kalbėjome, yra vien kvailybės žaidimas? Ar tie Ekleziasto žodžiai nėra puikiausias patvirtinimas aukščiau paminėto Cicerono pasakymo, kad „visas pasaulis yra pilnas kvailių“? Toliau anas išmintingasis Ekleziastas pasakė: „Kvailys keičiasi kaip mėnulis, o išmintingas lieka pastovus kaip saulė[280]. Argi tatai nereiškia, kad visa žmonių giminė kvaila ir tiktai vieną Dievą galima vadinti išmintingu! Juk mėnulis ženklina žmogaus prigimtį, saulė – visokios šviesos šaltinį, patį dievą. Šitoks aiškinimas puikiai derinasi su paties Kristaus pasakymu evangelijoje[281], jog „niekas nėra geras, tik – vienas Dievas“. Vadinas, jeigu kvailas yra tas, kas nėra išmintingas ir jeigu stoikai sutapatina gerumą su išmintimi,

[278] **Ten pat,** IX, 23.

[279] **Ekleziastas,** I, 2.

[280] **Ten pat,** XXVII, 12.

[281] **Evangelija pagal Matą,** XIX, 17.

tai būtina išvada, jog visi žmonės yra kvailybės valdomi. Saliamono patarlių knygos penkioliktame skirsnyje pasakyta: „Kvailybė – kvailio džiaugsmas“[282]. Vadinasi, jis aiškiai prisipažįsta, jog be kvailybės niekas mums nemalonu gyvenime. Tą pačią mintį randame ir kitoje vietoje: „Didelėje išmintyje daug liūdesio, ir kas daugina žinojimą, daugina sielvartą“[283]. O ar ne tą pat skelbia tas kilnusis pamokslininkas septintame skirsnyje: „Išminčių širdis yra ten, kur liūdėjimas, o kvailių širdis ten, kur linksmybė“[284]. Po to suprantama, kodėl jis pats neapsiribojo išminties siekimu, bet laikė reikalinga sueiti į pažintį taip pat ir su manim. Jei netikite, – štai jums jo paties žodžiai, įrašyti pirmame skirsnyje: „Ir atidaviau savo širdį tam, kad pažinčiau išmintį ir mokslą, paklaidas ir kvailumą“[285]. Šičia įsidėmėtina, kad kvailybė paminėta paskutinėje vietoje, o paskutinė vieta yra nepalyginti pagarbesnė. Jūs žinote, kad tai eina pagal bažnytines tarnybas: pagal evangelijos

Karalius Saliamonas

[282] **Saliamono** patarlių knyga, XV, 21.

[283] **Ekleziastas,** I, 18.

[284] **Ekleziastas,** VII, 5.

[285] **Ekleziastas,** I, 17.

pamokymą, kas savo pareigomis už visus aukštesnis, tas užima paskutinę vietą. O kad kvailybė pirmauja palyginti su išmintim, apie tai nedviprasmiškai liudija ir tas pats Ekleziastas keturiasdešimt ketvirtame[286] skirsnyje, bet, prisiekiu Herkuliu, aš pacituosiu jo paties žodžius tik su ta sąlyga, jei jūs atitinkamais atsakymais į mano klausimus padėsite man įvesti jus į protavimą, kaip tatai daro Platono dialoguose Sokrato pašnekovai. Ką pridera labiau slėpti: ar retus ir brangius daiktus, ar visiems prieinamus ir pigius? Jūs tylite? Jūs susilaikote? Na, tegu už jus atsakys graikų patarlė: molinį indą ir už durų nepavojinga palikti. O kad niekas nedrįstų tam posakiui nedorai prieštarauti, nedelsdama primenu, kad jį pamini pats Aristotelis, tas mūsų teologijos magistrų dievas. Nemanau, kad jūsų tarpe būtų kas nors tiek kvailas, jog paliktų lauke auksą ir brangius akmenis. Toli gražu ne! Tokius daiktus jūs laikote vidiniuose kambariuose, maža to, slaptuose kampuose, geležimi apkaustytose skryniose, su slaptais užraktais, o mėšlą paliekate lauke. Vadinas, jei brangius daiktus reikia slėpti, o pigius išstatyti parodai, tad argi iš čia neseka, kad išmintis, kuria žmonės viešai didžiuojasi, yra pigesnė už kvailumą, kurį jie slepia? Įsidė-

[286] **Ekleziastas** turi iš viso **dvylika** skirsnių. Jei čia Erazmas mini keturiasdešimt ketvirtąjį skirsnį, tai Kvailybės lūpomis piktai pašiepia klausytojus ir savo gausų citatų išskaičiavimą.

mėkite Šventojo Rašto liudijimą: „Žmogus, kuris slepia savo kvailumą, yra geresnis už žmogų, kuris slepia savo išmintį“. Panašiai Šventasis Raštas priskiria kvailiui nuoširdumą ir atvirumą, tuo tarpu kai išminčius nieko nelaiko sau lygiu. Taip bent suprantu šitą Ekleziasto vietą (iš dešimto skirsnio): „Ir gatve eidamas kvailys, kadangi jis yra pats kvailas, visus sutiktus laiko irgi kvailais“[287]. Lyginti kitus su savim, – reiškia priskirti jiems savo aukštas kokybes (kiekvienas apie save yra geros nuomonės), o ar tatai nėra nepaprasto nuoširdumo žymė? Todėl ir didysis karalius nesigėdijo pats save pavadinti kvailiu, pasakęs trisdešimtame skyriuje: „Aš esu kvailiausias iš visų“[288]. Taip pat ir Povilas, tas didysis pagonių mokytojas, laiške korintiečiams mielai prisiima kvailio pavadinimą: „Kaip kvailys, aš esu didesnis, negu jie“[289]. Jis, matyt, niekam nenorėjo nusileisti kvailumo atžvilgiu.

Bet čia jau triukšmauja įvairūs graikiškai mokantieji, kurie tarytum varnos taikstosi išlesti akis mūsų laikų teologams, kuriuos jie apsupa savo aiškinimais, lyg kokiais dūmais. Šitoje gaujoje, jei jau ne pirmąją, tai tikrai antrąją vietą užima ir mano mielasis Erazmas, kurį miniu čia dažniau už kitus, nes gerbiu jį. „Kvaila, ir iš tikrųjų

[287] **Ekleziastas,** X, 3.

[288] **Saliamono** patarlių knyga, XXX, 2.

[289] Antrasis laiškas **korintiečiams**, XI, 23.

Ir paskutinis bus pirmas, o pirmas – paskutinis

Morijos verta, citata, – ims rėkti tie graikų kalbą mokantieji." Visai ką kita norėjo pasakyti apaštalas, o ne tai, kas tau pasivaideno. Jis visai nesistengė įrodyti, kad jis kvailesnis už kitus; tatai aišku iš tolimesnių žodžių: „Jie Kristaus tarnautojai, ir aš – taip pat". Paskui, susigriebęs, jog jis ne tiktai lygus kitiems apaštalams, bet net pralenkia juos evangelijos tarnavime, Povilas pataisai pridūrė „aš daugiau". Bet nenorėdamas užgauti tų, kuriems toks pareiškimas, nors ir teisingas, galėtų pasirodyti per drąsus, jis čia pat pasiskubina pasiteisinti – „beprotybėje", girdi, „sakau" (jis, mat, žinojo, kad beprotybei yra duota privilegija sakyti tiesą, nieko neįžeidžiant)".

Aš visai nenoriu ginčytis dėl to, ką galvojo Povilas, rašydamas aukščiau minėtus žodžius. Aš pati beveliju sekti garbingais, riebiais, nutukusiais ir visų gerbiamais teologais, su kuriais dauguma mūsų daktarų sutiktų verčiau klysti, negu tiesa dalytis su anais trikalbiais[290]. Juk mūsų daktarai gerbia graikiškai mokančius nei kiek

290 Užmenamas Sorbonos profesorius **Mikalojus** iš Liros, pranciškonų ordino vienuolis, be lotynų kalbos mokėjęs dar graikų ir hebrajų (trilinguis – trikalbis), miręs 1340 m.

ne daugiau, kaip kuosas, ypač vienas garsus teologas, kurio vardą nutylėsiu, kad neduočiau progos kuosoms dar kartą pritaikyti jam patarlę apie asilą ir lyrą. Taigi anas garsusis teologas, pagal visas teologiškojo mokslo taisykles, išaiškino mums rūpimąjį tekstą – „beprotybėje, sakau, aš daugiau“. Tai vietai išaiškinti paskyrė ištisą skirsnį ir kur ko negalėjo išaiškinti net didžiausios dialektikos pagalba, ten pakeitė tekstą. Pateiksiu čia jums jo paties žodžius, vienodai nuostabius tiek savo forma, tiek turiniu: „beprotybėje sakau – reiškia šiuo atveju: jeigu atrodau jums beprotis, lygindamas save su tariamaisiais apaštalais, tai būsiu dar beprotiškesnis, statydamas save aukščiau už juos“. Beje, truputį toliau mūsų teologas peršoka visai prie kito dalyko, matyt, užmiršęs, apie ką čia buvo kalbama.

XLIV

KLASTINGIEJI ŠVENTOJO RAŠTO AIŠKINTOJAI

Tačiau kodėl taip atsargiai apsiriboju vienu pavyzdžiu, tuo tarpu kai teologai naudojasi teise ištempti, tarytum avikailį, patį dangų, atseit Šventąjį Raštą? Juk ir pas dieviškąjį Povilą, jei galima pasitikėti penkiakalbiu[291] Jeronimu, pasitaiko žodžių, kurie, atrodo, prieštaraują Šv. Raštui, bet nustoję buvę tokie, kada paskaitomi savo vietoj. Patvirtinti krikščionių tikėjimui Povilas iškreipė įrašą[292], atsitiktinai jo pamatytą viename Atėnų aukure, ir paėmė iš jo tiktai du paskutinius žodžius: NEŽINOMAJAM DIEVUI, – ir tai iškreiptus – praleidęs visa kita, kas prieštaravo jo tikslui. Tuo tarpu įrašas iš tikrųjų skelbė: DIEVAMS AZIJOS, EUROPOS IR AFRIKOS, DIEVAMS NEŽINOMIEMS IR SVETIMIEMS. Pagal šitą, manau, pavyzdį ir mūsų teologai nuolat išpeša tai čia, tai ten keturis arba penkis žodelius, dargi kartais iškraipo ir pritaiko juos savo reikalui, o paskui jais jau remiasi, visai nesirūpindami tuo, jog to viso pasėkoje ir prieš tuos žodelius stovintis ir po tų žodelių einantis tekstas arba visai neturi jokio ryšio su nagrinėjamuoju

[291] **Šv. Jeronimas** pavadintas penkiakalbiu, nes mokėjo lotyniškai, graikiškai, hebrajiškai, chaldėjiškai ir dalmatiškai (savo gimtinės Dalmatijos kalbą).

[292] **Apaštalų darbai,** XVII, 23.

klausimu, arba tiesiog prieštarauja tam jų siūlomam aiškinimui. Ir tie teksto klastojimai daromi su tokiu laimingu begėdiškumu, jog teologams dažnai ima pavydėti teisininkai. Iš tikrųjų, atrodo, kad jiems viskas galima, po to kai anas didysis teologas – tik tik nepavadinau jo vardu, bet nesakysiu: bijau graikų patarlės! – iškrapštė iš Luko žodžių tam tikrą pasakymą, kuris yra tiek pat nesuderinamas su evangelijos dvasia, kiek vanduo su ugnimi. Trumpai paaiškinsiu dalyką: didelio pavojaus valandoje – tokiu laikotarpiu, kada gerieji klientai darbais gali įrodyti savo atsidavimą patronui – Kristus, norėdamas pašalinti iš savo mokytinių sielų bet kokią viltį žemiškosios pagalbos, paklausė, ar buvo jie ko reikalingi, kai anuo metu, pasiųsti skelbti evangelijos, negavę nei avalynės apsisaugoti nuo erškėčių ir akmenų, nei krepšio su maisto atsargomis badui numalšinti. Apaštalams atsakius, jog nieko netrūko, Kristus tarė: „O kas dabar turi maišelį, tegu paima jį, taip pat ir krepšį; gi kas neturi, teparduoda savo drabužį ir tenusiperka kalaviją“[293]. Kadangi visas Kristaus mokslas remiamas romumu, kantrybe ir panieka gyvenimui,

Aiškintojas

[293] **Evangelija pagal Luką,** XXII, 35–36.

visiems turi būti aišku, kaip reikia suprasti tą vietą. Kristus mokė savo apaštalus niekinti visa, kas yra pasaulietiška, ligi tokio laipsnio, kad jie ne tiktai negalvotų apie krepšį ir avalynę, bet nusivilktų net savo drapanas ir eitų nuogi, nieko neapsunkinti, evangelijos malonių skelbti, nieko neįsigytų, išskyrus kalaviją, aišku, ne tą, kuriuo veikia plėšikai ir žmogžudžiai, bet dvasiškąjį kalaviją, prasiskverbiantį į pačią krūtinės gelmę ir atkertantį visus pasaulietiškus afektus, taip kad širdyje nieko daugiau nebeliktų, išskyrus dorybę. Bet pažiūrėkite, prašau jus, kaip visa tai iškreipė anas mūsų garsusis teologas. Kalaviją jis aiškina, kaip apsigynimo priemonę nuo persekiojimų, maišelį – kaip pakankamą atsargą maisto. Tarytum Kristus pakeitė šiuo atžvilgiu savo mintis ir, susigriebęs, jog nepakankamai karališkai išrengė į pasaulį savo pamokslininkus, atšaukė visus pirmuosius pamokymus, matyt, pamiršęs, jog dar visai neseniai skelbė esant palaimintus tuos, kurie bus šmeižiami, persekiojami ir niekinami, draudė priešintis piktam, žadėjo palaimą romiems, o ne žiauriems, statė jiems pavyzdžiu žvirblius ir lelijas. O dabar Kristus tarytum pasistengė aprūpinti savo mokytinius kalavijais, kuriems įgyti įsako parduoti net ir drabužį, lyg būtų nusistatęs matyti savo sekėjus verčiau nuogus, negu neginkluotus. Suprasdamas žodį „kalavijas“ kaip visa, kas gali tikti priešintis prievartai, mūsų te-

ologas žodžius apie krepšį supranta, kaip įsakymą įsigyti visa, kas reikalinga palaikyti gyvybei. Tuo būdu tas dieviškasis minties aiškintojas apginkluoja apaštalus ietimis, balistomis[294], šaunamais lankais, bombardomis ir šitaip išrengtus siunčia skelbti pamokslų apie nukryžiuotąjį. Jis net ryžtasi apsunkinti juos ryšuliais ir maišais, kad jiems netektų blogu atveju išeiti iš viešbučio nepapietavus. Ir neatėjo į galvą tam žmogui, jog kalaviją, kurį buvo liepęs pirkti tokia brangia kaina, Kristus įsakė tuojau kišti atgal į makštis, ir jog apaštalai, kiek tatai yra žinoma, niekuomet nesigriebdavo kalavijų ir skydų, gindamiesi nuo pagonių prievartos, ko jie, žinoma, nebūtų užmiršę daryti, jeigu tai būtų jiems buvę įsakyta paties Kristaus.

Aiškiaregys

Yra ir kitas teologas (jo vardo nepasakysiu dėl pagarbos jam), vyras taip pat pagarsėjęs, kuris iš palapinių, minimų Habakuko eilėraštyje „sudrebės Madiano palapinių odos"[295], padarė odą, nuluptą nuo šv. Baltramiejaus kūno. Neseniai pati dalyvavau viename teologų

[294] **Balista** – senovės svaidomasis prietaisas dideliems akmenims ir medžio rąstams mėtyti į priešų kariuomenę, sandėlius, miestus.

[295] Pranašo **Habakuko** knyga, III, 7.

Nerangios širdys

dispute, kaip man tai dažnai pasitaiko. Ten kažkas iškėlė klausimą, kaipgi galų gale paremti Šventojo Rašto autoriteto reikalingumą nugalėti eretikus ugnimi, o ne ginčo žodžiais. Čia atsistojo vienas rūstus senis – tikras teologas, jeigu spręsime iš surauktų jo antakių – ir pasakė labai piktai, kad šitą įstatymą, girdi, išleidęs apaštalas Povilas, pasakęs „nuo eretiko po pirmojo ir antrojo pamokymo nusigręžk (*devita*)“[296]. Kadangi jis kelis kartus pakartojo tuos žodžius, tyčia pabrėždamas, tai daugelis stebėjosi, kas atsitiko tam žmogui; bet šis netrukus paaiškino, jog eretikus reikią pašalinti iš gyvenimo (*de vita*). Kai kas nusijuokė, bet nemažai atsirado ir tokių, kuriems toks paaiškinimas atrodė visiškai teologiškas. Kiti ėmė ginčytis. Tuomet prabilo antras teologas, rūstus ir baisus pažiūrėti, neginčijamo autoriteto žmogus, ir palaikė pirmąjį: „Klausykite, – tarė jis, – Šventajame Rašte pasakyta „o tokį nedorėlį reikia pasmerkti mirti“[297]. Kiekvienas eretikas yra nedorėlis, taigi ir t. t.“ Visi stebėjosi to vyro protu ir pritarė jam. Niekam nė į galvą neatėjo,

[296] **Laiškas Titui,** III, 10.

[297] **Penktoji Mozės knyga,** XIII, 5.

kad tas įstatymas kalba apie raganius, kerėtojus ir magus, kuriuos žydai savo kalba vadina *mechašefim*, ir kad priešingu atveju tektų bausti mirtimi už paleistuvavimą ir girtuokliavimą.

Tačiau kvaila būtų teikti dar daugiau tokių pavyzdžių, tiek gausių, jog jie nesutilptų nei Chrisipo ar Didimo[298] knygose. Aš norėjau tiktai įrodyti, kad jeigu mūsų dieviškųjų magistrų taip lengvai sprendžiami rimti klausimai, tai juo labiau leistina man, profanui teologijos dalykuose, padaryti citatose kai kurių netikslumų. Taigi grįžtu dabar prie šv. Povilo. „Jūs mielu noru, – sako jis, – pakenčiate neišmaningus“[299]. Čia jis apie save kalba. Ir toliau: „Priimkite mane kaip neprotingąjį“ ir „Nekalbu pagal Viešpatį, bet tarytum beprotybėje“[300]. Ir dar kitoje vietoje: „Mes, – sako, – paiki dėl Kristaus“[301]. Girdėjote, kaip giria kvailumą toks garsus rašytojas? Maža to, jis net siūlo

Raštininkai ir fariziejai

[298] **Chrisipas** (žr. paaišk. 242) parašė apie 700 knygų. **Didimas** – I-ojo a. pr. m. e. Aleksandrijos mokslininkas, parašęs iki 4 000 veikalų.

[299] Antrasis laiškas **korintiečiams,** XI, 19.

[300] **Ten pat,** XVI, 17.

[301] Pirmasis laiškas **korintiečiams,** IV, 10.

kvailumą, kaip labiausiai reikalingą ir išganingą daiktą: „Kas jūsų tarpe atrodo esąs išmintingas, tepasidaro kvailas, kad būtų išmintingas“[302]. Ir Luko evangelijoje[303] Jėzus vadina „neišmintingais“ du savo mokytinius, kuriuos susitiko kelyje. Bet štai kas atrodo daugiau, negu keista: šv. Povilas[304] priskiria kvailumą pačiam viešpačiui Dievui: „Dievo kvailumas, – sako, – yra išmintingesnis už žmonių išmintį“. Pagal Origeno[305] aiškinimą tie žodžiai apie dievo kvailumą nėra vien žmonių nuomonės dalykas, kaip ir toks pasakymas: „Tiems, kurie žūna, kryžiaus žodis yra paikybė“[306]. Beje, ko man be reikalo vargti kraunant tiek liudijimų, jeigu pats Kristus mistiškose psalmėse atvirai sako savo tėvui: „Tu žinai mano kvailybę“[307].

Iš tikrųjų, ne be pagrindo kvailiai taip patinka Dievui: manau, tai atsitinka dėl tų pačių, tarp kitko, priežasčių, dėl kurių didieji valdovai įtaria ir neapkenčia protingų žmonių, kaip, pvz., Julijus Cezaris – Bruto ir Kasijaus, tuo tarpu kai amžinai girtas Antonijus[308] neatrodė

[302] **Ten pat,** III, 18.

[303] **Evangelija pagal Luką,** XXIV, 25.

[304] Pirmasis laiškas **korintiečiams,** I, 25.

[305] **Origenas** iš Aleksandrijos (185–254) – žymiausias teologas pirmaisiais krikščionybės amžiais. Vienas pirmųjų bandė suderinti Platono filosofiją su krikščionių mokslu.

[306] Pirmasis laiškas **korintiečiams,** I, 18.

[307] **Psalmė** LXVIII, 6.

[308] **Antonijus** – Julijaus Cezario artimas žmogus ir jo politikos vykdytojas. Cezariui žuvus, sudarė antrąjį triumviratą (su Oktavianu ir Lepidu). Buvo linksmo būdo, geidulingas ir patvirkęs.

jam bent kiek pavojingas. Neronas[309] nekentė Senekos, Dionisijus[310] – Platono; ir atvirkščiai, valdovams patinka žmonės tamsesni ir kvailesni. Štai kodėl ir Kristus visuomet neapkentė ir smerkė savo išmintimi pasikliaunančius išminčius. Tai liudija Povilas, visiškai aiškiai sakydamas: „Pasaulio paikybę pasirinko Dievas"[311], ir toliau: „Dievas nutarė gelbėti pasaulį kvailybe, nes išmintimi jis negalėjo būti atstatytas"[312]. Tą pačią mintį nedviprasmiškai pasako jis, skelbdamas pranašo lūpomis: „Pražudysiu išmintį ir protingųjų protingumą pasmerksiu"[313]. Toliau jis reiškia dėkingumą Dievui už tai, kad išganymo paslaptį paslėpė nuo išminčių ir atskleidė ją mažiesiems, atseit, kvailiams. Juk graikiškam originale vietoje „mažiesiems" sakoma „neprotingiesiems", kuriems priešpastatomi išminčiai. Šičia tinka ir tai, kad Kristus evangelijoje visur griežtai pasmerkia farisiejus, rašto bei įstatymų žinovus ir rūpestingai užsistoja už tamsiąją minią. Ar ne vis tiek pasakyti: „Vargas jums, rašto žinovai ir farisiejai" ir „Vargas jums, išmintingieji"? Užtat už vis labiausiai Kristus

[309] **Neronas** – Romos imperatorius (54–68), pagarsėjęs žiaurumu: nužudė giminaitį Britaniką, savo motiną Agripiną ir žmoną Oktaviją. Sukilus prieš jį kariuomenei, nusižudė.

[310] **Dionisijus** – Sirakūzų tironas. Pas jį lankėsi ir gyveno Platonas, kurio jis ne tiek nekentė, kiek bijojo, kad šis nedarytų įtakos jo pavaldiniams.

[311] Pirmasis laiškas **korintiečiams,** I. 27.

[312] **Ten pat,** 21 eil.

[313] Pirmasis laiškas **korintiečiams,** I. 19. Čia įdėta citata iš pranašo Izajo (29, 14).

mėgo leisti laiką su vaikais, moterimis ir žvejais. Net iš gyvulių jam labiausiai patikdavo tie, kurie užvis toliau nuo lapės gudrumo. Jis bevelijo sėsti ant asilo, nors, jei būtų panorėjęs, būtų galėjęs be pavojaus sau pabalnoti liūto nugarą. Šventoji Dvasia ant jo nusileido balandžio pavidale, o ne erelio arba vanago. Šventajam Rašte dažnai minimi elniai, danieliai, ėryčiai. Pridėkite prie to, kad savo pašauktuosius į amžiną gyvenimą Kristus vadina avimis. O kad nėra gyvulio kvailesnio už avį, liudija ir Aristotelio[314] pasakymas – „avies būdas“, susidaręs dėl šito gyvulio kvailumo ir paprastai vartojamas bukapročiams ir kvailiams plūsti. Tuo tarpu Kristus vadina save tokios bandos piemeniu ir net mielai sutiko, kad jį taip vadintų. Rodydamas jį, Jonas tarė savo mokytiniams: „Štai Dievo avinėlis“[315]. Tokį pat pavadinimą dažnai užtinkame ir apokalipsyje. Ką visa tai reiškia? Ar ne tai, jog visi mirtingieji – kvailiai, neišskiriant net dievobaimingųjų? Pats Kristus, nors jame buvo įsikūnijusi tėvo išmintis, tapo tam tikru būdu kvailu, pasi-

Apaštalas

[314] **Aristotelis,** *Historia animalium*, lib. LX.
[315] **Evangelija pagal Joną,** I, 29, 36.

statęs tikslą padėti mirtingųjų kvailumui, nes jis priėmė žmogaus prigimtį ir pasidarė visu kuo panašus į žmogų. Lygiu būdu ir nusidėjėliu tapo jis, kad išgydytų nuodėmes, ir išgydė ne kuo kitu, kaip kryžiaus beprotybe ir kvailų tamsuolių apaštalų pagalba. Juos jis nuolat moko kvailybės, perspėdamas dėl išminties, rodydamas, kaip pavyzdį, vaikus, lelijas, garstyčios grūdą ir mažyčius paukštelius – vis būtybes kvailas, kurioms svetimas sveikas protas, kurios gyvena vien prigimties įtaiga, ir be jokių rūpesčių. Be to, jis draudė savo mokytiniams apgalvoti kalbas, kurias jie ketino sakyti vyresnybei, neleido svarstyti gyvenamojo laikotarpio aplinkybių dėl to, matyt, kad jie niekuomet nepasikliautų savo protu, bet visa siela pasitikėtų juo vienu, Kristumi. Tokia pat prasme reikia suprasti ir tai, jog Dievas, pasaulio kūrėjas, uždraudė valgyti vaisių iš pažini-

Pažinimas – nuodai

Atgaila

mo medžio, – ženklas, kad pažinimas yra nuodai žmonių gerovei. Ir šv. Povilas atvirai smerkia žinojimą, kaip dalyką, keliantį išdidumą ir kenksmingą sielai. Jo pavyzdžiu sekdamas, reikia manyti, šv. Bernardas pavadino kalną, kuriame įsitaisė savo buveinę Liuciferis, „pažinimo kalnu“. Nederėtų, galimas daiktas, išleisti iš akių ir šito įrodymo: kvailybė tiek patinka Dievui, jog dėl jos vienos atleidžiami nusikaltimai; gi išmintingam nedovanojama. Taigi tie, kas prašo atleidimo, nors nusidėdami buvo sveiko proto, ieško dabar kvailybės priedangos ir jos globa naudojasi. Štai ir Aaronas Skaičių knygoje, kiek atsimenu, prašo pasigailėjimo savo žmonai, sakydamas: „Maldauju tave, mano Viešpatie, nelaikyk mums nuodėme tos, kurią mes padarėme dėl savo kvailumo“[316].

Taip ir Saulius teisinasi Dovydo akivaizdoje: „Taigi yra aišku, kad beprotiškai pasielgiau“[317]. Pats Dovydas savo ruožtu taip stengiasi sužadinti Viešpaties pasigailėjimą: „Bet maldauju tave, Viešpatie, atleisk nuodėmę

[316] **Skaičių knyga,** XII, 11.

[317] Pirmoji **karalių** knyga, XXVI, 21.

vergui savo, nes labai neprotingai pasielgiau“[318]. Dovydas tartum buvo tikras, jog neišprašys atleidimo, jei nesirems kvailumu ir nežinojimu. Bet štai dar ryškesnis mano nuostato patvirtinimas: kai Kristus ant kryžiaus meldėsi už savo priešus – „tėve, atleisk jiems“ – jis nerado jiems kito pateisinimo, kaip „nes nežino, ką daro“[319]. Panašiai rašo ir Povilas Timotėjui: „Manęs Dievas pasigailėjo todėl, kad taip veikiau dėl nežinojimo, netikėdamas“[320]. O ką tai reiškia „dėl nežinojimo“, jei ne „dėl kvailumo“, o ne iš piktumo? Taip pat ką reiškia „pasigailėjo todėl“, jei ne tai: „pasigailėjimo nesitikėčiau, jeigu negalėčiau pasinaudoti kvailybės globa“. Taip pat mano naudai liudija ir anas mistiškas psalmių rašytojas, kurį užmiršau tinkamoj vietoj paminėti: „Mano jaunystės nuodėmių ir mano nežinojimų neatsimink“[321]. Girdite, kokiais dviem pagrindais jis remiasi: jaunyste, kurios palydove visuomet esu pratusi būti, ir nežinojimu. Jis kalba apie savo nežinojimą daugiskaitoje, kad mes juo labiau galėtume suprasti visą milžinišką Kvailybės jėgą.

[318] Antroji **karalių** knyga, XXIV, 10.

[319] **Evangelija pagal Luką,** XXIII, 34.

[320] Pirmas laiškas **Timotėjui,** I, 13.

[321] **Psalmė** XXIV, 7.

XLV

KRIKŠČIONIŲ TIKĖJIMAS GIMINIŠKAS KVAILYBEI

Kad nesiknisčiau daugybėje smulkmenų, pasitenkinsiu trumpu nurodymu į tai, jog krikščionių tikėjimas, atrodo, turi tam tikrus giminystės ryšius su kvailybe ir visų mažiausiai yra suderinamas su išmintimi. Jei norite tam įrodymų, tai pirmiausia atkreipkite dėmesį į tai, jog vaikai, seniai ir silpnapročiai ypatingai mėgsta bažnytines apeigas ir, savo prigimties vedami, smarkiai veržiasi atsistoti arčiau prie altorių. Paskui, jūs žinote, kad pirmieji krikščionybės įkūrėjai buvo nuostabiai paprasti, didžiausi bet kokio mokslingumo priešai. Galų gale, jokie pamišėliai negali eiti rungtynių su tais bepročiais, kuriuos vieną gražią dieną apima krikščioniško pamaldumo įkarštis: turtą savo išdalina, nekreipia dėmesio į skriaudas, leidžiasi apgaudinėjami, neskiria draugų nuo priešų, šlykštisi bet kokiais malonumais, nuolat pasninkauja, verkšlena, naktimis budi, vargsta ir kenčia koneveikimus; gyvenimą niekina ir tik vienos mirties tetrokšta, žodžiu – visais atvejais veikia priešingai sveikam

Išmintinga labdara

protui, lyg jų siela kur kitur, o ne kūne gyventų. Kas gi yra visa tai, jei ne pamišimas? Ar reikia stebėtis tuo, kad apaštalus kartais laikydavo nuo vyno apsvaigusiais, kad Povilas teisėjui Festui[322] atrodė lyg beprotis? Kartą pradėjusi, tęsiu ir įrodysiu jums, jog toji palaima, kurią krikščionys svajoja pasiekti dideliu vargu ir triūsu, yra ne kas kita, kaip tam tikra beprotybė ir kvailumo rūšis. Nesupykite dėl mano žodžių ir verčiau pasistenkite juos gerai suprasti. Pirmiausia, krikščionys sutinka su Platono pasekėjais, kad siela, saistoma kūno ryšiais, yra tartum įklimpusi tame kūne, tarytum purve, ir todėl būtent nesugeba rasti tiesos ir džiaugtis ja. Todėl jie apibrėžia filosofiją[323] kaip mąstymą apie mirtį, nes ji atitraukia protą nuo matomųjų bei kūniškų daiktų, atseit, daro tą pat, ką ir mirtis. Mes įpratome vadinti žmogų sveiku, kol jo siela tvarkingai naudojasi kūno organais; o kada ji veržiasi iš kūno, tarytum iš pančių, ir stengiasi išeiti į laisvę, lyg susimaniusi bėgti iš kalėjimo, tai mes tokią būseną vadiname pamišimu. Jei kalbamieji reiškiniai atsiranda dėl ligos arba kūno organų sutrikimo, tai visi sutinka, kad čia beprotybė. Ir, tačiau, mes matome, jog ir tie žmonės,

[322] **Apaštalų darbai,** XXVI, 24.

[323] Žr. **Platono** „Faidonas“, IX, 64: „...kiti žmonės; matyt, nepastebi, kad tikrai atsidavę filosofijai rūpinasi vien tuo, kaip reikia tinkamai mirti. Taigi, jei tai tiesa, keista, žinoma, būtų per visą gyvenimą tiktai to trokštant, kai mirtis ateina, liūdėti dėl to, ko seniai siekei ir kam buvai atsidavęs.“

pagauti panašios beprotybės, kartais atspėja ateitį, moka svetimų kalbų ir tokių mokslų, kurių anksčiau niekuomet nesimokė, – žodžiu, atrodo tarytum dieviškos būtybės. O tatai atsitinka, be abejo, todėl, kad mintis, iš dalies išsivadavusi nuo kūno slėgimo, pradeda apreikšti savo įgimtą jėgą. Ir būtent todėl, kaip aš manau, ir mirštantieji, lyg įkvėpti dieviškojo dvelkimo, išpranašauja kartais nuostabius dalykus. Ir jei ne visai tos pačios, tai vis dėlto labai artimos rūšies yra tikybinis pamišimas: todėl daug kas pamaldumą laiko grynu pamišimu, ypač kai pagalvoja, jog tik menka saujelė žmogiūkščių tiek ryškiai skiriasi nuo visų kitų mirtingųjų. Tokiems žmonėms atsitinka tai, kas ir Platono pavaizduotiems kaliniams, pririštiems oloje ir iš ten matantiems tik daiktų šešėlius. Vienas iš kalinių išbėgo lauk, pamatė pačius daiktus ir, sugrįžęs į olą, ėmė skelbti draugams, jog jie labai klysta, manydami, kad nieko kito nėra, išskyrus šešėlius. Tikrus daiktus pamatęs, šis išminčius sielojasi draugų beprotiškumu, o šie tvirtai laikosi savo klaidų, netgi ima tyčiotis iš mačiusiojo, laiko jį pamišėliu ir išvaro lauk. Panašiu būdu ir daugumas žmonių, pasinėrusių vien į kūno dalykus, yra linkę manyti, jog kito nieko ir nėra. Atvirkščiai, pamaldieji niekina visa, kas yra susiję su kūnu, ir veržiasi stebėti vien nematomąjį pasaulį. Pirmieji ypatingai rūpinasi turtų rinkimu, paskui savo kūno

reikalų tenkinimu ir tik po to savo siela, jeigu apskritai taria ją esant: nes daugumas netiki jos esimu, kadangi ji akimis nematoma. Antrieji elgiasi kaip tik atvirkščiai: pirmiausia stengiasi įtikti Dievui, nesudėtingiausiai iš visų bū-

Švaistūniška labdara

tybei, paskui galvoja apie savo sielą, kuri užvis arčiau prie dievybės; niekina kūną, laiko už nieką pinigus, lyg kevalą, ir bėga nuo jų. O jeigu jiems kartais būtinai tenka turėti reikalą su panašios rūšies daiktais, naudojasi jais prisiversdami ir nuobodžiaudami, nemoka būti nei savininkais nei turto saugotojais. Yra ir daug kitų skirtumų tarp žmonių, gyvenančių pagal šio pasaulio nuostatus, ir pamaldžiųjų. Nors visi pojūčiai priklauso nuo kūno, tačiau tarp jų yra ir tokie, kurie atrodo labiau kūniški už kitus, kaip, pvz., lytėjimas, girdėjimas, regėjimas, uoslė, skonis. Kiti – psichiniai reiškiniai – žymiai labiau nepriklausomi nuo kūno, kaip, pvz., atmintis, protas, valia. Iš čia ir eina, jog siela, į kuriuos pojūčius labiau palinksta, tuose ji ir stipriausiai pasireiškia. Pvz., pamaldieji, visa savo jėga veržLdamiesi prie to, kas turi labai maža bendro su išoriniu pasauliu, darosi atbukę ir bejausmiai kūno įspūdžiams. Ir atvirkščiai, eilinis žmogus daugiausia

reikšmės teikia išoriniams reiškiniams ir mažiausia – vidiniams. Todėl kai kuriems šventiems vyrams atsitikdavo, kad išgerdavo alyvą vietoje vyno. Ir afektų tarpe esama tokių, kurie daugiau turi ryšio su kūnu, kaip, pvz., lytinės aistros, palinkimai daug valgyti ir miegoti, pyktis, išdidumas, pavydas. Pamaldieji tolydžio su jais kovoja, o šiaip žmonės yra įsitikinę, kad be jų ir gyventi neįmanoma. Be to, esama dar ir vadinamųjų neutralių afektų, taip pat įgimtų žmogui, kaip, pvz., meilė tėvynei, meilė vaikams, gimdytojams ir prieteliams. Žmonės visam tam atiduoda nemažą duoklę. O pamaldieji visokiais būdais stengiasi išvyti iš savo sielos visus kalbamus palinkimus, arba bent teikia jiems dvasinio pobūdžio: savo tėvą myli jau ne kaip tėvą, – nes ką gi jis kitą pagimdė pasauliui, jei ne kūną? – bet kaip gerą žmogų, kuriame atsispindi aukščiausiojo proto paveikslas, jų vadinamas aukščiausia palaima. Išskyrus tą aukščiausią protą, jie nemato nieko, kas būtų vertas meilės ir troškimų. Tokiu pat mastu matuoja pamaldieji ir visas kitas gyvenimo pareigas. Jei jau kartais ir ne visai niekina kokį matomą daiktą, vis dėlto vertina jį žymiai mažiau už akiai neprieinamą. Jie tvirtina, kad ir sakramentuose ir bažnytinėse apeigose esama ir kūno, ir dvasios. Taip, pvz., jei šiaip žmonės sako, jog pasninkavimas yra susilaikymas nuo mėsos ir gardžių valgių, tai pamaldieji skelbia dvasinį pasninkavimą, pa-

sireiškiantį aistrų pažabojimu, pykčio, pasididžiavimo ir išdidumo malšinimu tam, kad siela, nevarginama kūno naštos, su juo didesne jėga galėtų veržtis prie dangiškųjų dalykų pažinimo. Taip pat jie galvoja ir apie eucharistiją. Jeigu pati komunijos apeiga, sako jie, nėra pilnai atmestina, vis dėlto nėra tiek naudinga, kaip paprastai manoma. Ji gali tapti net žalinga, jeigu joje nebus dvasinio prado, būtent, – atsiminimo apie tuos įvykius, kurie pavaizduojami jusliniais ženklais. O tie ženklai primena mums Kristaus mirtį, ir krikščionys privalo pasekti ta mirtimi, tramdydami, marindami ir tartum laidodami savo aistras, kad atsikeltų iš numirusių naujam gyvenimui. Jungdamiesi su Kristumi, jie privalo tuo pačiu metu jungtis su vienas kitu, kad sudarytų vieną kūną. Taip elgiasi, taip galvoja anie pamaldieji. Atvirkščiai, daugumas žmonių į tikybines apeigas žiūri vien kaip į pareigą stovėti prieš altorių, ir tat kaip galima arčiau, klausyti žmonių giedojimo ir spoksoti į apeigas. Ne tiktai šiais atvejais, kuriuos nurodžiau kaip pavyzdį, bet ir kitomis gyvenimo aplinkybėmis pamaldusis šalinasi nuo viso, kas yra susiję su kūnu, ir veržiasi prie to, kas amžina,

Biblijos studijos

nematoma ir dvasiška. O kadangi iš čia kyla nuolatiniai nesutarimai tarp pamaldžiųjų ir šiaip žmonių daugumos, pamaldieji prikaišioja aniems beprotiškumą, o anie atsilygina šiems tuo pačiu. Gi mano nuomonė yra tokia: bepročio vardas labiau tinka pamaldiesiems, negu šiaip žmonėms.

XLVI

AUKŠČIAUSIA DOVANA ŽMONĖMS – TAM TIKRA KVAILYBĖ

Šitas mano tvirtinimas pasidarys aiškesnis, jeigu, pagal savo pažadą, trumpais žodžiais įrodysiu, jog pamaldiesiems pažadėtasis atlyginimas yra ne kas kita, kaip tam tikras pamišimas. Pirmiausia, atkreipkite dėmesį į tai, kad jau Platonas kažkaip panašiai galvojo, kai rašė, jog neprotingas įsimylėjusiųjų šėlimas teikia aukščiausią palaimą. Iš tikrųjų, kas aistringai myli, tas gyvena jau nebe pats savyje, bet mylimajame, ir juo labiau nuo savęs tolsta, kad persikeltų į mylimąjį, juo labiau ir labiau džiūgauja. O kai siela ketina palikti kūną ir jau nebeturi jėgos valdyti sąnarių, kaip kitaip pavadinsi tai, jeigu ne siautėjimu? Ką kita reiškia ir tokie žmonių pasakymai: „Jis ne savyje, grįžk į save, atsipeikėjo“? Toliau, juo didesnė meilė, juo stipresnis siautėjimas, ir juo malonesnis. Koks gi, pagaliau, tas dangiškas gyvenimas, kurio su tokiu užsispyrimu siekia pamaldžios sielos? Kūnas būsiąs nugalėtas ir stipresnės sielos lyg prarytas. Tatai nesunku būsią padaryti, nes viso ankstyvesnio gyvenimo apvalytas ir nusilpnintas kūnas būsiąs jau tinkamas panašiam pasikeitimui. Ir pati siela būsianti tuomet absorbuota aukščiausios, nepalyginamai galingesnės dvasios. Ir tuomet žmogus, visiškai nebebūdamas savyje, pajusiąs neapsa-

komą palaimą ir susiliesiąs su aukščiausiu gėriu. Nors ta palaima galės pasidaryti tobuliausia tik tada, kada mirusiųjų sielos, susijungusios su buvusiais savo kūnais, įgis nemirtingumą, tačiau kadangi pamaldžiųjų gyvenimas esąs tiktai amžinojo gyvenimo šešėlis ir nuolatinis mąstymas apie jį, tai jiems jau iš anksto leidžiama paragauti žadėtojo atlyginimo ir tarytum uostyti jo kvapą. Ir tas vienas mažutis lašelis iš amžinosios palaimos šaltinio jau yra vertesnis už visus kūniškus pasimėgimus, ir jame viename susilieja visi džiaugsmai, prieinami mirtingiesiems. Štai kiek dvasinis pradas pranašesnis už kūniškąjį, kiek nematoma aukščiau stovi už matomą. Tatai, būtent, ir žadėjo pranašas, sakydamas: „Nematė to akis, negirdėjo ausis, ir žmogaus širdis nenujautė to, ką parengė Dievas jį mylintiems“[324].

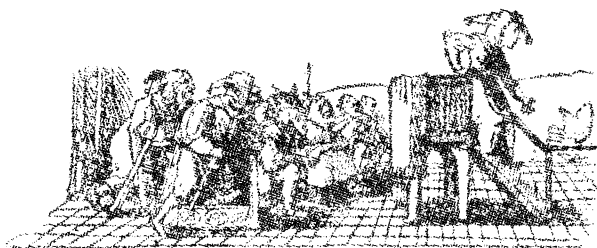
Štai Morijos dalelės likimas: ji neatimama skiriantis su gyvenimu, bet atvirkščiai, – darosi dar tobulesnė. Tas mažas Kvailybės lašas, kuris tenka pamaldiesiems čia žemėje, nedaugelio tėra matomas. Kam jis tenka, tie darosi panašūs į bepročius: kalba be sąryšio, ne visų žmonių priimta kalba, sako lūpomis garsus be prasmės; net pakeičia savo veido išraišką; čia jie smagūs, čia liūdni; čia lieja ašaras, čia juokiasi, čia dūsauja ir apskritai nuolat

[324] Pirmasis laiškas **korintiečiams,** II, 9. Tame laiške cituojamas pranašas Izajas (64, 4).

būna ne savyje. Atsipeikėję, sakosi nežiną, kur buvę – kūne ar anapus kūno, – budėję ar miegoję. Jie neatsimena, ką girdėjo, ką matė, ką kalbėjo, ką darė: visa, kas buvo, jiems atrodo lyg migloje arba sapne. Užtat jie tvirtai žino, jog buvo laimingi, kol taip bepročiavo. Todėl jie liūdi ir sielojasi dėl to, kad atsipeikėjo, ir nieko kito nenori, kaip amžinai pasinerti į tokią beprotybę. Toks tatai yra tas dar tik menkas amžinosios palaimos ragavimas.

Atgailos malda

Bet... prasilenkiu su savo pasižadėjimu: seniai jau pasisiūliau baigti kalbą. Jeigu jums pasirodys, kad kas nors mano pasakyta per daug plepiai, atsiminkite, jog tai pasakyta Kvailybės ir, be to, moters. Prisiminkite taip pat aną graikišką patarlę:

Kartais ir vyrui kvailam pakalbėti protingai pavyksta.

O gal jūs manote, jog tas pasakymas negali būti taikomas moteriai?.. Jūs, matau, laukiate epilogo. Bet labai klystate, jei manote, kad aš galiu atsiminti visą tą žodžių kratinį, kurį jums pažėriau. Senovėje būdavo sakoma: „Neapkenčiu geros atminties puotautojo“. O aš pasakysiu: „Neapkenčiu geros atminties klausytojo“. Taigi – likite sveiki, garsieji Morijos žyniai!

Plokite, gyvenkite, gerkite...

Geriausiai žinoma Erazmo Roterdamiečio (1469–1536) knyga – filosofinė satyra „Pagiriamasis žodis kvailybei“ nagrinėja humanizmo, pacifizmo ir gyvenimo dialektikos temas; kritikuoja dvasinį ribotumą, aukština žmogaus protą ir gina asmenybės laisvę.